

USKLAĐIVANJE SISTEMA SOCIJALNOG OSIGURANJA U SAVETU EVROPE

KRATKI VODIČ

Izveštaj sačinili:

Džejson NIKLS
(Jason NICKLESS)

i
Helmut Zidl
(Helmut SIEDL)

Engleska verzija

Co-ordination of Social Security in the Council of Europe: Short guide

ISBN 92-871-5391-4

Francuska verzija

La coordination de la sécurité sociale au Conseil de l'Europe : Vade-mecum

ISBN 92-871-5448-1

Mišljenja izražena u ovom delu odgovornost su autora i ne odražavaju nužno zvaničnu politiku Saveta Evrope.

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove publikacije ne može biti preveden, reprodukovan ili prenet u bilo kom obliku i na bilo koji način, elektronski (CD-rom, internet itd.) ili mehanički, uključujući i fotokopiranje, snimanje ili bilo kakav sistem za čuvanje ili pronalaženje informacija, bez prethodne pismene dozvole Izdavačkog odeljenja Direkcije za komunikaciju i istraživanje (F-67075 Strasbourg ili publishing@coe.int).

Council of Europe Publishing
F-67075 Strasbourg Cedex

ISBN 92-871-5498-8

© Savet Evrope, juni 2004, godine

Štampa: Savet Evrope

S A D R Ź A J:

PREDGOVOR	5
UVOD	7
PRVO POGLAVLJE:	
Usklađivanje sistema socijalnog osiguranja u teoriji	9
DRUGO POGLAVLJE:	
Usklađivanje sistema socijalnog osiguranja u praksi	21
TREĆE POGLAVLJE:	
Privremeni evropski sporazumi o socijalnom osiguranju ...	27
ČETVRTO POGLAVLJE:	
Evropska konvencija o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći	45
PETO POGLAVLJE:	
Evropska konvencija o socijalnom osiguranju	57
ŠESTO POGLAVLJE:	
Model odredaba za bilateralni sporazum o socijalnom osiguranju	103
SEDMO POGLAVLJE:	
Evropska socijalna povelja	125

Predgovor

Savet Evrope sprovodi širok program regionalnih i bilateralnih aktivnosti na planu usklađivanja sistema socijalnog osiguranja namenjen centralnoj i istočnoj Evropi, a posebno zemljama jugoistočne Evrope, sa ciljem da promoviše svoje pravne instrumente i razvije celovitu sveevropsku mrežu za usklađivanje sistema socijalnog osiguranja.

Ovaj Kratki vodič deo je toga napora. U njemu je dat pregled instrumenata Saveta Evrope za usklađivanje sistema socijalnog osiguranja, a ideje na kojima ti instrumenti počivaju objašnjene su i postavljene u kontekst različitih pristupa problemu usklađivanja sistema socijalnog osiguranja.

Regulisanje kako legalnog tako i neredovnog useljeništva predstavlja sve veći politički izazov. Useljenici se suočavaju sa mnogobrojnim preprekama kada pokušaju da ostvare svoja prava na socijalnu zaštitu. Zbog toga postoji sve veća potreba da se intenzivira usklađivanje sistema socijalnog osiguranja između zemalja domaćina i zemalja iz kojih useljenici dolaze. Svrha instrumenata Saveta Evrope za usklađivanje sistema socijalnog osiguranja jeste da ublaži neke nepogodnosti vezane za preseljenje iz jedne zemlje u drugu, pogotovo kada je reč o dugoročnim naknadama kao što su starosne penzije. Odredbe ovih instrumenata ne obavezuju države da izmene suštinu svojih zakona o socijalnom osiguranju. Instrumenti usklađivanja utiču samo na položaj migranata, npr. tako što obavezuju države da migrante ne tretiraju drukčije od vlastitih državljana.

Konvencije Saveta Evrope čiji je cilj usklađivanje odredaba nacionalnih sistema socijalnog osiguranja obuhvataju sledeće dokumente: dva Privremena evropska sporazuma o sistemima socijalnog osiguranja (od kojih se jedan bavi naknadama za stara i invalidna lica i naslednike umrlih osiguranika, a drugi programima koji se ne odnose na naknade za stara i invalidna lica i naslednike umrlih osiguranika), Evropsku konvenciju o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći i Evropsku konvenciju o socijalnom osiguranju (zajedno s njenim Protokolom). Zadatak Komiteta eksperata za usklađivanje na polju socijalnog osiguranja jeste

da pomoću ovih konvencija podstiče usklađivanje programa socijalnog osiguranja.

Osma konferencija evropskih ministara odgovornih za socijalno osiguranje održana u Bratislavi maja 2002. godine dala je nov podstrek radu ovog Komiteta preporukom da se podstiču poznavanje i ratifikacija onih pravnih instrumenata Saveta Evrope kojima se olakšava integracija radnika migranata, pogotovo onih instrumenata čiji je cilj stvaranje celovite sveevropske mreže za usklađivanje sistema socijalnog osiguranja, tj. Evropskih privremenih ugovora o programima socijalnog osiguranja i Evropske konvencije o socijalnom osiguranju.

Ministarska konferencija takođe je preporučila jačanje uloge Saveta Evrope u razmeni informacija o usklađivanju socijalnog osiguranja te iskustava i prakse među državama članicama, kao i njegove uloge u praćenju razvoja na planu usklađivanja sistema socijalnog osiguranja širom Evrope.

Ne tvrdimo da ovaj *Vodič* predstavlja potpun prikaz ove prilično složene problematike već jednostavno da na pristupačan način objašnjava pravne instrumente. Želimo da se zahvalimo dvojici naših stručnjaka za socijalno osiguranje, Džejsonu Niklsu i Helmutu Zidlu, na njihovom samopregornom radu na pripremi ovog *Vodiča*.

Gabrijela Bataini-Dragoni (Gabriella Battaini-Dragoni)
glavni rukovodilac za socijalnu koheziju
novembar 2003. godine

UVOD

Svrha ovog *Kratkog vodiča* je da čitaocima pruži podroban uvod u instrumente Saveta Evrope za usklađivanje sistema socijalnog osiguranja. On počinje opisom osnovnih filozofija na kojima počiva usklađivanje sistema socijalnog osiguranja: zašto je ono potrebno i kako se može ostvariti. Zatim se bavi usklađivanjem sistema socijalnog osiguranja u praksi, dajući pregled raspoloživih pravnih instrumenata i ukratko predstavljajući neke od sporazuma koji su trenutno na snazi u Evropi. U narednim poglavljima, ovaj *Vodič* se bavi sledećim odredbama Saveta Evrope vezanim za usklađivanje sistema socijalnog osiguranja:

- Privremenim evropskim sporazumima o socijalnom osiguranju
- Evropskom konvencijom o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći
- Evropskom konvencijom o socijalnom osiguranju
- Modelom odredaba za bilateralni sporazum o socijalnom osiguranju
- Evropskom socijalnom poveljom.

PRVO POGLAVLJE

USKLAĐIVANJE SISTEMA SOCIJALNOG OSIGURANJA U TEORIJI

UVOD

Ovo poglavlje predstavlja uvod u teoriju usklađivanja sistema socijalnog osiguranja. U njemu se objašnjavaju ciljevi usklađivanja sistema socijalnog osiguranja i zašto je ono potrebno. Ono također obuhvata osnovna načela usklađivanja i sve raspoložive pravne instrumente kojima se obezbeđuje efikasno usklađivanje. Ovo poglavlje sadrži sledeće odeljke:

- 1.1 Teritorijalnost i raznovrsnost nacionalnih sistema socijalnog osiguranja
- 1.2 Rizici migracije i nacionalni sistemi socijalnog osiguranja
- 1.3 Međunarodni zakoni iz oblasti socijalnog osiguranja
- 1.4 Četiri osnovna načela usklađivanja sistema socijalnog osiguranja
- 1.5 Pravni instrumenti usklađivanja sistema socijalnog osiguranja
- 1.6 Hijerarhija međunarodnih instrumenata
- 1.7 Terminologija socijalnog osiguranja

1.1 Teritorijalnost i raznovrsnost nacionalnih sistema socijalnog osiguranja

Socijalno osiguranje u osnovi predstavlja tvorevinu nacionalnog zakonodavstva. Iznosi naknada, uslovi pod kojima se ostvaruje pravo i trajanje isplata u okviru programa socijalnog osiguranja definisani su u sklopu nacionalnog zakonodavstva. Ove programe realizuju nacionalna tela koja se rukovode nacionalnim pravilima i propisima. Pojedinačne sporove koji se odnose na pravo na naknade ili iznose naknada rešavaju nacionalni sudovi ili tribunali. Opseg programa socijalnog osiguranja stoga je tradicionalno ograničen na teritoriju pojedine države ili čak samo jednog regiona unutar države. Ovaj ograničeni teritorijalni opseg može dovesti do nacionalnih pravila kojima se predviđa da će samo državljani

date države imati pravo na naknade ili da će se naknade isplaćivati samo licima koja imaju prebivalište unutar geografskih granica te države.

Teritorijalnost socijalnog osiguranja znači da su nacionalni ili regionalni programi socijalnog osiguranja evoluirali na sebi svojstven način. Oni odražavaju privrednu, političku, društvenu, geografsku i kulturnu istoriju svake teritorije. Mada na jednu teritoriju može da utiče primer druge, ne postoje dve teritorije koje imaju potpuno isti sistem socijalnog osiguranja. Na primer, država A može da zasniva pravo na određenu naknadu iz socijalnog osiguranja, kao što je invalidska penzija, na prebivalištu. Država A bi onda isplaćivala invalidske penzije samo licima koja su legalno boravila na njenoj teritoriji u vreme kada su postala invalidi. Država B može da zasniva pravo na istu vrstu naknade na zaposlenju, isplaćujući tu naknadu samo licima koja su bila zaposlena kada je nastupila invalidnost. Država C može da zasniva pravo na ovakvu penziju na obavljanju ekonomske delatnosti, isplaćujući je samo licima koja su ili bila angažovana u svojstvu zaposlenih lica ili su imala status samozaposlenih lica u vreme kada je došlo do invalidnosti.

Uslovi pod kojima se stiče pravo na određenu naknadu takođe mogu da se razlikuju od teritorije do teritorije. Na primer, gore pomenuta država A ne mora uopšte da isplaćuje penziju sve dok osoba ne dokaže da je imala prebivalište na teritoriji te države barem 20 godina. Država B ne mora da isplaćuje nikakve naknade ukoliko osoba nije bila zaposlena na teritoriji te države 15 godina, dok država C može da zahteva da se ekonomska delatnost obavlja 10 godina unutar njenih geografskih granica pre nego što uopšte počne sa isplatom penzije.

Metode izračunavanja invalidskih naknada takođe mogu da se razlikuju između država A, B i C. Na primer, država A može osobi da isplaćuje fiksni iznos za svaku godinu tokom koje je ta osoba živela unutar te države. Država B može da isplaćuje fiksnu osnovicu, a zatim da povećava taj iznos za svaku godinu tokom koje je osoba bila zaposlena na njenoj teritoriji. Država C može invalidu da isplaćuje fiksni procenat njegove ranije zarade, pri čemu će taj procenat da se povećava za svaku godinu tokom koje je ta osoba obavljala ekonomsku delatnost unutar te države.

Finansiranje invalidskih naknada takođe može da bude različito regulisano u državama A, B i C. Država A može da finansira svoje

invalidske naknade iz poreza koji se primenjuje na sva lica sa dozvolom boravka, dok država B može da primenjuje doprinos za socijalno osiguranje od 6% na sav novac zarađen po osnovu zaposlenja. Država C može da finansira invalidske penzije iz doprinosa za socijalno osiguranje od 5% koji se plaća na sve prihode po osnovu obavljanja ekonomske delatnosti.

Teritorijalnost i raznolikost socijalnog osiguranja mogu da dovedu do problema kada se ljudi preseljavaju iz jedne države u drugu. Migraciju u kontekstu socijalnog osiguranja treba shvatiti veoma široko. On se odnosi na one koji su odlučili da napuste jednu državu i da se stalno presele u drugu. Njom su takođe obuhvaćeni oni koji žive u jednoj državi, ali rade u drugoj, vraćajući se svakodnevno, jednom nedeljno, jednom mesečno ili samo jednom godišnje. Njom su obuhvaćeni i oni koji žive u jednoj zemlji, rade u drugoj a imaju status samozaposlenih lica u trećoj. Lica koja poslodavac pošalje da privremeno rade u drugoj zemlji smatraju se migrantima i u smislu socijalnog osiguranja. Zapravo, u ovom kontekstu, "migracija" obuhvata svaku situaciju u kojoj neko lice prelazi granicu. Za potrebe socijalnog osiguranja, čak se i turisti i lica na godišnjem odmoru mogu smatrati migrantima. Teritorijalnost i raznovrsnost socijalnog osiguranja stvara potencijalne probleme vezane za socijalno osiguranje kako samim migrantima tako i nacionalnim sistemima socijalnog osiguranja između kojih se migranti kreću.

1.2 Rizici migracije i nacionalni sistemi socijalnog osiguranja

Migranti mogu biti izloženi riziku da će imati drugačiji tretman nego državljani države u koju dolaze. Razlog tome može biti to što nova država ne želi da plaća naknade nedržavljanima.

Teritorijalnost socijalnog osiguranja znači da oni koji se odluče na dugoročno preseljenje u drugu zemlju mogu da izgube neka od prava iz oblasti socijalnog osiguranja koja su stekli u državi iz koje dolaze. Na primer, mogu da izgube sve "bodove" za periode prebivanja, zaposlenja ili privredne delatnosti koje su sakupili u svojoj prvobitnoj državi pošto se ti periodi možda neće računati prema nacionalnom zakonu o socijalnom osiguranju njihove nove države. To je naročito važno kada je reč o starosnim ili invalidskim penzijama, gde pravo na penziju i njen iznos zavise od priznatog vremena prebivanja, zaposlenja ili obavljanja ekonomske delatnosti.

Može se dogoditi da lica koja se presele u novu zemlju izgube pravo na isplatu naknade koje su već stekli u državi iz koje dolaze. Neko, na primer, ode u penziju u državi A i bude mu dodeljena puna starosna penzija. Ta osoba onda odluči da želi da živi u zemlji sa toplijom klimom, državi B. Teritorijalnost socijalnog osiguranja znači da država A, u skladu sa svojim nacionalnim zakonodavstvom, ne mora da isplaćuje penzije licima koja se iseljavaju kako bi živela u drugoj zemlji. Po dolasku u državu B, penzioner verovatno neće moći da se osloni na nacionalno zakonodavstvo države B i da očekuje da mu ona isplaćuje penziju jer periodi prebivanja, zaposlenja ili ekonomske delatnosti ostvareni u državi B najverovatnije neće biti priznati prema nacionalnim zakonima države B.

Razmotrite takođe situaciju migranta koji živi u državi A, ali je zaposlen u državi B. Invalidska naknada u državi A isplaćuje se licima koja imaju prebivalište na njenoj teritoriji i finansira se iz poreza koji plaćaju sva lica sa dozvolom prebivanja. U državi B, invalidska naknada isplaćuje se svim zaposlenim licima i finansira se iz doprinosa za socijalno osiguranje koji se obračunava na plate. Osobu iz našeg primera obuhvatili bi sistemi obeju zemalja, te će ona, iako teoretski ima pravo na naknadu u obe zemlje, morati da vrši uplate za naknadu u obe države. To se naziva "pozitivnim sukobom zakona". Ako je situacija obrnuta, i osoba je zaposlena u državi A, ali živi u državi B, neće biti obuhvaćena nijednim od ta dva sistema, i ako postane invalid, neće primati nikakvu naknadu. To se naziva "negativnim sukobom zakona".

Migracija stvara probleme i samim nacionalnim sistemima socijalnog osiguranja. Negativni sukobi zakona znače da ljudi mogu da izbegnu svoje obaveze iz oblasti socijalnog osiguranja, što mogu učiniti bilo slučajno bilo namerno. Razlike između država u pogledu poreskih zakona kao i doprinosa za socijalno osiguranje znače da ljudi mogu da koriste jedan nacionalni sistem nauštrb drugoga i tako izbegnu odgovornosti i obaveze.

1.3 Međunarodni zakoni iz oblasti socijalnog osiguranja

Čitalac će se setiti da je u gornjem tekstu spomenuto da je suština socijalnog osiguranja definisana u okviru nacionalnog zakonodavstva. Međutim, međunarodni zakoni mogu znatno da utiču na nacionalno zakonodavstvo. Međunarodni zakoni iz oblasti socijalnog osiguranja

moгу se podeliti na instrumente usaglašavanja i instrumente usklađivanja.

Instrumentima usaglašavanja države se obavezuju da promene suštinu svojih zakona iz oblasti socijalnog osiguranja. Države mogu biti obavezne da izmene dužinu kvalifikacionog perioda koji osoba mora da ostvari pre nego što počne isplata naknade, ili mogu izmeniti iznos te naknade. Usaglašavanje može poprimiti oblik "unifikacije" ili minimalnog usaglašavanja. Unifikacija, koja se ponekad naziva "standardizacijom", zahteva od svih nacionalnih sistema da usvoje ista – ni bolja ni gora – pravila. Minimalno usaglašavanje postiže se postavljanjem minimalnih standarda, pri čemu se državama dopušta da uvedu bolje odredbe ako to žele. Instrumenti usaglašavanja utiču na nacionalne zakone i odnose se na sve koji su obuhvaćeni tim zakonima, a ne samo na migrante.

Instrumenti usklađivanja odnose se isključivo na migrante. Instrumentima usklađivanja ne menja se suština nacionalnog sistema socijalnog osiguranja, iznos naknade ili uslovi sticanja prava. Oni se primenjuju samo u situacijama gde postoji element prelaska granice. Njima se obezbeđuje jednak tretman migranata. Dok je socijalno osiguranje tvorevina nacionalnog zakonodavstva, usklađivanje je tvorevina međunarodnih zakona i u ogromnoj meri zavisi od saradnje među državama.

1.4 Četiri osnovna načela usklađivanja sistema socijalnog osiguranja

Zakoni o usklađivanju sistema socijalnog osiguranja koriste četiri osnovna načela kako bi zaštitili socijalno osiguranje migranata i rešili probleme nastale zbog teritorijalnosti i raznovrsnosti nacionalnih sistema socijalnog osiguranja. Ova četiri osnovna načela su:

1.4.1 Jednakost tretmana

Ovo načelo sprečava države da strane državljane tretiraju drukčije nego sopstvene. Takva diskriminacija može biti neposredna ili posredna. Do neposredne diskriminacije dolazi kada neko nacionalno pravilo ili propis otvoreno tretira državljane i nedržavljanke različito, npr. ograničavajući obuhvat određenog programa socijalnog osiguranja samo na državljane. Posredna diskriminacija predstavlja situaciju gde je

neko nacionalno pravilo ili propis na prvi pogled neutralno, ali u stvarnosti teže pogađa nedržavljanu nego državljanu. Takav je, na primer, uslov da se porodične naknade plaćaju samo za decu rođenu na državnoj teritoriji. To znači da ako se državljaninu te države dete rodi u drugoj državi, ono neće primati nikakve naknade. To pravilo se naizgled primenjuje i na državljanu i na strance. U stvarnosti, međutim, veća je verovatnoća da će se stranom državljaninu dete roditi u inostranstvu, te će uticaj ovog pravila pogoditi strance u većem broju nego državljanu, što ga čini posredno diskriminatornim.

1.4.2 Određivanje primenljivog zakonodavstva

Problemi koji nastaju usled pozitivnog i negativnog sukoba zakona mogu se izbeći tako što bi se utvrdilo da u svim prilikama treba primenjivati zakone samo jedne države, nakon čega bi se ustanovilo pravilo ili sistem pravila kojima bi se odlučilo koji će to zakoni da budu. Kada se utvrde primenljivi zakoni, migrant će plaćati doprinose i primati naknade u skladu s tim zakonima. Primenljivi zakoni mogu se utvrditi na više načina. Obično se odabiraju zakoni zemlje zaposlenja (*lex loci laboris*), ali mogu da se primenjuju i zakoni države prebivanja.

Određivanje primenljivog zakonodavstva nije uvek lak zadatak, i često su potrebna posebna pravila kako bi se izašlo na kraj sa složenijim situacijama koje mogu da nastanu kao posledica migracije. Na primer, često su potrebna posebna pravila za zaposlene u sektoru prevoza koji "rade" u više država. U tom slučaju primenljivi zakoni su često zakoni zemlje u kojoj se nalazi sedište njihovog preduzeća. Mornari su obično obuhvaćeni zakonom zastave. Posebna pravila često su potrebna i kada neko radi u više država ili je samozaposleno lice u jednoj a zaposleno u drugoj državi.

Pravila za određivanje primenljivog zakonodavstva mogu da se razlikuju od jedne vrste naknada do druge, ali u načelu treba da se primenjuje samo jedno zakonodavstvo u vezi sa jednom istom osobom ili jednim istim zaposlenjem ili ekonomskom delatnošću. Tako bi se naknade u naturi, kao što je zdravstvena zaštita, mogle tretirati različito od novčanih naknada, kao što su nadoknade za bolest ili starosna penzija.

1.4.3 Održavanje stečenih prava

Kao što je prethodno objašnjeno, postoji opasnost da osobe, kada se sele iz jedne države u drugu, izgube "bodove" koje su sakupile na ime svih perioda prebivanja ili zaposlenja u svojoj bivšoj državi. To uistinu može biti veoma neprijatno po one koji žele da se presele u drugu zemlju nakon što su 15 ili 20 godina već bili zaposleni u svojoj prethodnoj domovini. Prema osnovnom načelu održavanja stečenih prava, periodi prebivanja, zaposlenja ili obavljanja druge ekonomske delatnosti u jednoj državi treba da bude priznati u drugoj. Ovo dodavanje perioda prebivanja, zaposlenja ili obavljanja ekonomske delatnosti naziva se agregacijom. Na primer, država A zahteva 20 godina prebivanja pre nego što počne da isplaćuje starosnu penziju, dok država B zahteva 15 godina zaposlenja, a država C 10 godina ekonomske delatnosti. Ako je neko 10 godina živio i radio u državi A, 8 godina u državi B i 3 godine u državi C, on neće steći pravo na penziju ni u jednom od ovih nacionalnih sistema. Ako se, međutim, primeni načelo agregacije, dati pojedinac bi imao ukupno 21 godinu zaposlenja, odnosno prebivanja, što bi bilo dovoljno da zadovolji nacionalna pravila bilo koje od ovih država.

Periodi prebivanja, zaposlenja i ekonomske delatnosti nisu bitni samo radi utvrđivanja da li neka osoba ima pravo na određenu naknadu ili ne, već se često koriste i da bi se izračunala visina naknade. Sistemi socijalnog osiguranja veoma često funkcionišu u osetljivoj ravnoteži na nacionalnom nivou između iznosa koji se isplaćuje u vidu naknada i iznosa koji se prima u vidu doprinosa. Ako bi se načelo agregacije neposredno primenjivalo na proces izračunavanja naknada, došlo bi se do određenih ozbiljnih nepravdičnosti. Mada to nije toliko izražen problem u slučaju kratkoročnih naknada kao što je naknada za bolest, to može postati veoma ozbiljan problem kod dugoročnih naknada, kao što su starosna ili invalidska penzija. Neki čovek, na primer, 15 godina živi i radi u državi A, gde plaća boravišnu taksu kako bi pokrio troškove svoga socijalnog osiguranja. Ako se taj čovek zatim preseli u državu B, radi tamo 10 godina pre nego što ode u penziju, i podnese zahtev za starosnom penzijom, bilo bi nepravdično očekivati od države B da mu isplaćuje penziju koja bi odgovarala radnom stažu u državi B od 25 godina. Posledica bi bila da bi država A izvukla korist od

petnaestogodišnjeg uplaćivanja doprinosa a da pri tom ne bi morala ništa da plati, dok bi država B morala da plati dugoročne naknade iako je primala doprinose svega 10 godina. Ova nepravdičnost izbegava se "pravilom pro rata temporis". Ono znači da svaka država obezbeđuje penziju zavisno od toga koliko dugo je primalac penzije uplaćivao poreze, odnosno doprinose u toj državi. Tako bi u našem primeru država A isplaćivala penziju koja bi odražavala petnaestogodišnji boravišni staž, a država B penziju koja bi odražavala 10 godina zaposlenja. Naš čovek bi tako primao dve penzije, jednu od jedne, a drugu od druge države. Izračunavanje tih proporcionalnih penzija može da varira od jednog do drugog sporazuma o usklađivanju sistema socijalnog osiguranja, i time ćemo se pobliže baviti u kasnijim poglavljima ovoga *Kratkog vodiča*.

1.4.4 Izvoz naknada

Ovo načelo će se uglavnom primenjivati na dugoročne naknade, kao što su starosna penzija ili invalidska penzija, koje se isplaćuju do kraja života neke osobe ili tokom naročito dugog perioda. Ako je neko već stekao pravo na starosnu penziju, nacionalni zakoni mogu da nalažu da se ta penzija neće više isplaćivati ako njen uživalac napusti zemlju. To bi predstavljalo veliku nepravdu prema svakome ko bi hteo ili, zbog porodičnih prilika, bio prisiljen da se iseli u neku drugu zemlju. Prema načelu izvoza naknada, ako se neko ko je već stekao pravo ili bi mogao da stekne pravo na neku od naknada obuhvaćenih instrumentom za usklađivanje sistema socijalnog osiguranja nastani u drugoj državi, njegova stara država i dalje će mu isplaćivati tu naknadu. Visina naknade neće biti umanjena niti prilagođena kao rezultat tog preseljenja. Načelo izvoza naknada može da se primenjuje i na kratkoročne naknade kao što su naknada za nezaposlene, pri čemu će lica koja traže posao u drugoj zemlji i dalje primati naknade iz zemlje porekla. Mogu se izvoziti i naknade u naturi, npr. zdravstveno lečenje može se obezbediti u drugoj državi na račun pacijentove zemlje porekla. Ovo može biti od značaja kada se neko razboli na godišnjem odmoru, ali može da se primenjuje i ako je nekome potrebna određena operacija koja ne može da se obavi u njegovoj matičnoj državi.

1.5 Pravni instrumenti za usklađivanje sistema socijalnog osiguranja

Kako je usklađivanje sistema socijalnog osiguranja deo međunarodnih zakona, formiraju ga međunarodni sporazumi i ugovori. Instrumenti usklađivanja sistema socijalnog osiguranja potpadaju pod sledeće kategorije:

1.5.1 Bilateralni i multilateralni sporazumi

To su ugovori koje je potpisalo dve ili više država koje su se sporazumele da se pridržavaju jednog ili više od ukupno četiri osnovna načela usklađivanja u vezi sa jednim ili više različitih socijalnih rizika (starost, invalidnost, bolest, materinstvo, zdravstvena zaštita, itd.). Bilateralni sporazumi koji se odnose na migrante i obuhvat socijalnim osiguranjem funkcionišu u Evropi već skoro dve stotine godina¹. Prvi sporazumi prvenstveno su se odnosili na zaštitu radnika migranata u pogledu socijalnog rizika povrede na radu. Tokom proteklog stoleća ogromno su narasli broj i složenost bilateralnih sporazuma. Oni obično odražavaju strukturu migracije, koja je, pak, povezana sa geografijom, jezikom i kulturom.

1.5.2 Multilateralne konvencije

To su standardizovani instrumenti koji sadrže jedno ili više od ukupno četiri osnovna načela usklađivanja sistema socijalnog osiguranja i koji stoje na raspolaganju većem broju država radi potpisivanja. Njih obično sastavljaju međunarodne organizacije, koje ih podnose svojim članicama na ratifikaciju. Članice nemaju obavezu da ratifikuju ove instrumente već to čine dobrovoljno. Multilateralni instrumenti su obično manje detaljni i precizni od bilateralnih sporazuma pošto moraju da uzmu u obzir mnoge različite tipove sistema socijalnog osiguranja.

1.5.3 Nadnacionalni zakoni

Nadnacionalne zakone proizvode nadnacionalna tela i oni se nameću svim zemljama članicama. Kada se neka država pridruži nadnacionalnoj

1. Prva bilateralna konvencija o socijalnom osiguranju čiji je cilj bila zaštita migranata bio je sporazum između Francuske i Parmskog vojvodstva iz 1827. godine, kojim se garantovala isplata penzija koje je jedna od ovih država dugovala podanicima one druge.

organizaciji, ona praktično pristaje na to da za nju budu obavezujući primarni i sekundarni zakoni tog tela. Državama članicama ne ostavlja se izbor oko toga da li će da ratifikuju instrument ili ne. Ukoliko bi bilo koji od tih primarnih ili sekundarnih zakona došao u sukob sa nacionalnim zakonodavstvom, nacionalno zakonodavstvo je to koje se mora odbaciti. Zakoni nadnacionalnih tela imaju prvenstvo nad nacionalnim zakonima. Nadnacionalni zakoni mogu da obuhvate jedno ili više od ukupno četiri osnovna načela usklađivanja sistema socijalnog osiguranja.

1.6 Hijerarhija međunarodnih instrumenata

Kada je određeni migrant obuhvaćen većim brojem međunarodnih sporazuma, koristi se sledeća hijerarhija kako bi se utvrdilo na koji se instrument treba oslanjati:

1. Nadnacionalni zakoni
2. Multilateralne konvencije
3. Bilateralni ili multilateralni sporazumi.

1.7 Terminologija usklađivanja sistema socijalnog osiguranja

Ovde je dat određen broj reči i izraza koji se često koriste u štampanim materijalima i raspravama o usklađivanju socijalnog osiguranja.

Socijalni rizici: ovaj termin proističe iz osnovnog načela da socijalno osiguranje pruža sigurnost od rizika koji čine deo našeg svakodnevnog života, tj. od rizika nemogućnosti daljeg rada zbog starosti, gubljenja posla, povrede na radu itd. O socijalnim rizicima takođe se govori kao o "nepredviđenim socijalnim događajima". Konvencija br. 102 o socijalnom osiguranju (minimalnim standardima) Međunarodne organizacije rada (MOR) definisala je sledeće socijalne rizike kao deo oblasti "socijalnog osiguranja":

- i) potreba za zdravstvenom zaštitom
- ii) privremena nesposobnost za rad (novčana naknada zbog bolesti)
- iii) nezaposlenost
- iv) starost
- v) nesreća na radu ili profesionalno oboljenje
- vi) odgovornost za brigu o deci (porodične naknade)
- vii) materinstvo
- viii) dugoročna nesposobnost za rad (invalidnost)

- ix) smrt hranioca porodice (naknade za naslednike umrlog osiguranika)

Ovom spisku treba još dodati rizik siromaštva ili, kako se ponekad naziva, rizik "socijalne potrebe". Zbirni naziv za obuhvat devet socijalnih rizika socijalnog osiguranja (kako ih je definisala MOR prema Konvenciji br. 102) i rizika siromaštva jeste "socijalna zaštita".

Socijalno osiguranje i socijalna pomoć: programi socijalnog osiguranja su oni programi kojima se pojedinci štite od jednog ili više od ukupno devet priznatih socijalnih rizika koje sadrži Konvencija MOR br. 102 (v. spisak u gornjem pasusu). Socijalna pomoć, s druge strane, bavi se isključivo rizikom socijalne potrebe ili siromaštva i ne zahteva postojanje bilo kakve veze između razloga za stanje socijalne potrebe i prepoznatog socijalnog rizika. Kako naknade iz socijalnog osiguranja tako i naknade iz socijalne pomoći mogu se usloviti ispitivanjem prihoda i/ili imovnog stanja. Drugim rečima, naknada će se jedino isplaćivati ako njen potražilac ima prihode ispod predviđenog nivoa. Važna razlika između socijalnog osiguranja i socijalne pomoći jeste da socijalno osiguranje isplaćuje naknade licima koja su siromašna **zato što** su invalidi ili **zato što** su ubudovali. Socijalna pomoć, s druge strane, nema veze s tim **zašto** je neka osoba siromašna – jednostavno je dovoljno da ta osoba padne ispod nivoa egzistencije. Jedan kriterijum za naknadu iz socijalnog osiguranja jeste takođe da zakoni na osnovu kojih se ta naknada dodeljuje moraju da stave podnosiocima zahteva u zakonski definisan položaj na temelju kojeg oni imaju apsolutno pravo na naknade, nasuprot uslovnom pravu zavisnom od vršenja diskrecione moći u njihovu korist. Na primer, penzija koja se isplaćuje svim licima čiji su mesečni prihodi ispod 100 evra i koja su starija od 65 godina predstavljala bi naknadu iz socijalnog osiguranja jer je povezana sa socijalnim rizikom (starošću). Naknada koja se jednostavno isplaćuje svima čiji su mesečni prihodi ispod 100 evra bez obzira na to zašto su možda ti prihodi tako niski predstavlja naknadu iz socijalne pomoći.

Doprinosni i nedoprinosni programi: doprinosni programi su oni kod kojih primalac mora da dâ finansijski doprinos finansiranju programa ili se od njega zahteva da ostvari minimalni period obavljanja profesionalne delatnosti pre nego što se počne sa isplatom naknade. Doprinos se može davati putem uplata za socijalno osiguranje koje mu se odbijaju od plate i/ili putem doprinosa koje radnikov poslodavac uplaćuje u njegovo ime. Neke države ne zahtevaju da njihovi građani plaćaju posebne doprinose za socijalno

osiguranje. Te države obično finansiraju svoje socijalne sisteme putem poreza na dohodak – zbog toga se govori o minimalnim periodima obavljanja profesionalne delatnosti. Nedoprinosi programi su oni programi koji ne zahtevaju nikakve finansijske doprinose primaoca niti bilo kakve minimalne periode obavljanja profesionalne delatnosti. Kod nedoprinasnih programa često se vrši ispitivanje prihoda.

Lični, materijalni i teritorijalni opseg: ovi termini koriste se da bi se opisao obuhvat međunarodnih pravnih instrumenata za usklađivanje sistema socijalnog osiguranja. U ovom kontekstu, "lični opseg" se odnosi na kategorije lica koje su obuhvaćene, npr. državljane, zaposlena i samozaposlena lica, lica sa stalnim boravkom itd. "Materijalni opseg" se odnosi na opseg obuhvaćenih programa socijalne zaštite, npr. programa koji se bave određenim socijalnim rizikom, kao što je starost ili invalidnost, doprinosnih ili nedoprinosnih programa ili programa socijalne pomoći. "Teritorijalni opseg" se odnosi na države obuhvaćene međunarodnim instrumentom, pri čemu je ponekad potrebno definisati političke granice određene države – npr. da li u obuhvat neke zemlje spadaju i njene kolonije?

Zakonodavstvo: ovim terminom obuhvaćeni su svi zakoni, propisi i drugi statutarni instrumenti koji su na snazi u nekoj državi ili delu neke države i koji se odnose na grane ili programe obuhvaćene međunarodnim instrumentom.

Novčane naknade i naknade u naturi: novčane naknade, kao što im samo ime govori, podrazumevaju novčanu isplatu. Naknade u naturi odnose se na pribavljanje dobara i usluga od strane sistema socijalne zaštite, npr. zdravstvene zaštite, bolničkog lečenja ili farmaceutskih proizvoda.

Prebivanje i prisustvo: posebne definicije ovih termina mogu se pronaći u različitim instrumentima koji ih podrobnije opisuju ili definišu kada se takve definicije primenjuju za potrebe samog instrumenta. Međutim, kada se primenjuju samo nacionalni zakoni, definicije u nacionalnom zakonodavstvu nisu ni na koji način izmenjene.

DRUGO POGLAVLJE

USKLAĐIVANJE SISTEMA SOCIJALNOG OSIGURANJA U PRAKSI

UVOD

U prethodnom poglavlju naglasak je stavljen na teoriju na kojoj počiva međunarodno usklađivanje sistema socijalnog osiguranja. Ovo poglavlje se bavi konkretnim instrumentima za usklađivanje sistema socijalnog osiguranja. Ono počinje veoma kratkim uvodom u bilateralne sporazume, da bi potom bili obrađeni nadnacionalni instrumenti. Ovo poglavlje sadrži sledeće odeljke:

- 2.1 Bilateralni sporazumi
- 2.2 Multilateralni sporazumi
- 2.3 Nadnacionalni zakoni

2.1 Bilateralni sporazumi

Kao što je objašnjeno u prethodnom poglavlju, bilateralni sporazumi najčešće odražavaju strukturu migracije između zemalja. U praksi postoje znatne razlike između bilateralnih sporazuma. Pomoću ovih sporazuma se bolje iskorišćavaju jedinstvene osobine sistema socijalnog osiguranja svake zemlje pošto se zaključuju samo između dve države.

Bilateralni sporazumi se razlikuju prema ličnom opsegu. Neki bilateralni sporazumi ograničeni su u tom pogledu, obuhvatajući samo državljane zemalja ugovornica, dok drugi sporazumi nisu ograničeni i primenjuju se na svako lice obuhvaćeno sistemima socijalnog osiguranja zemalja ugovornica (bez obzira na državljanstvo te osobe). Oni se takođe razlikuju u pogledu svog materijalnog opsega, i mogu biti ograničeni na određene socijalne rizike ili na doprinosne, umesto nedoprinosnih, naknada.

Savet Evrope je izradio skup predloga za odredbe bilateralnih sporazuma. Ovaj Model odredaba predstavlja vodič državama koje žele da zaključe sporazume o usklađivanju sistema socijalnog osiguranja. Model odredaba nije obavezujući i ostavlja državama dosta slobodnog prostora. Svrha mu je da uprosti i ubrza pregovore o bilateralnim

sporazumima, kao i njihovu realizaciju. Ako se dve države dogovore da usklade svoje sisteme socijalnog osiguranja, biće pošteđene složenosti, troškova i rizika koje bi podrazumevalo donošenje vlastitih odredaba. Model odredaba Saveta Evrope obuhvata sva četiri osnovna načela usklađivanja sistema socijalnog osiguranja: jednakost tretmana, određivanje primenljivog zakonodavstva, održavanje stečenih prava i izvoz naknada.

2.2 Multilateralne konvencije

Multilateralne instrumente usklađivanja obično pripremaju međunarodne organizacije koje pišu konvencije, da bi ove potom bile podnete njihovim zemljama članicama na pristupanje. Zemlje članice nisu obavezne da ratifikuju te instrumente, ali ako odluče da to učine, odredbe će za njih biti obavezujuće. Postoje dve glavne međunarodne organizacije koje se bave izradom multilateralnih instrumenata za usklađivanje sistema socijalnog osiguranja i koje imaju uticaja na Evropu. To su Međunarodna organizacija rada i Savet Evrope.

Međunarodna organizacija rada (MOR) osnovana je 1919. godine i predstavlja globalnu organizaciju čije je opredeljenje da štiti socijalna prava podizanjem zdravstvenog standarda i standarda sigurnosti, da podstiče ravnopravnost, da se bori protiv socijalnog isključivanja i da se zalaže za dostojanstvene uslove rada. Ona je stoga uvek bila uključena u zaštitu prava radnika migranata kada je reč o socijalnom osiguranju, a 1925. godine je usvojila svoj prvi instrument za usklađivanje sistema socijalnog osiguranja, **Konvenciju br. 19 o jednakom tretmanu (kompenzacije u slučaju nesreće)**, kojom se obezbeđuje jednak tretman državljana zemalja ugovornica u pogledu povreda na radu. Godine 1935. MOR je usvojila **Konvenciju br. 48 o održavanju penzijskih prava migranata**, kojom se osigurava izvoz penzija, kao i njihova agregacija i proporcionalnost isplate.

Savet Evrope je osnovalo deset država članica 1949. godine, a 2003. godine njegovo članstvo obuhvata 45 država iz zapadne, srednje i istočne Evrope. Njegova misija je da obezbedi zaštitu socijalnih prava i postigne veću socijalnu koheziju. Njegove instrumente na polju usklađivanja najčešće izrađuje Komitet eksperata za socijalno osiguranje, a usvaja ih Ministarski komitet Saveta Evrope. Izrađeni su i usvojeni sledeći multilateralni instrumenti za usklađivanje sistema socijalnog osiguranja:

Privremeni evropski sporazum o programima socijalnog osiguranja za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika: ovaj instrument stupio je na snagu 1954. godine i bio je zamišljen kao prvi korak u usklađivanju sistema socijalnog osiguranja u okviru država članica Saveta Evrope. Primenjuje se na naknade za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika (ali ne i na naknade u slučaju smrti) pod uslovom da se te naknade ne isplaćuju u sklopu programa nadoknada za povrede na radu. Mada obuhvata i doprinosne i nedoprinosne programe, ne primenjuje se na socijalnu pomoć i posebne programe bilo za državne službenike bilo za ratne invalide.

Ovaj Privremeni sporazum bavi se jednakim tretmanom migranata. Jednak tretman mora biti obezbeđen svim državljanima drugih ugovornih stana. Tako, ako se državljanin jedne od zemalja ugovornica (njegove "matične države") preseli na teritoriju druge zemlje ugovornice ("države domaćina"), on treba da prima iste naknade pod istim uslovima kao i državljani države domaćina. Međutim, ovo pravo na jednak tretman ne prenosi se automatski, već se mogu zahtevati određeni uslovi prebivanja, npr. u vezi sa nedoprinosnim invalidskim penzijama.

Privremeni sporazum dalje predviđa da svakim bilateralnim ili multilateralnim sporazumom zaključenim između jedne ili više zemalja ugovornica treba da budu obuhvaćeni i državljani drugih zemalja ugovornica. Na primer, državljanin jedne zemlje ugovornice napusti svoju matičnu zemlju, državu A, i preseli se u drugu zemlju ugovornicu, državu B, a zatim i u treću zemlju ugovornicu, državu C. Između država B i C na snazi je bilateralni sporazum o usklađivanju sistema socijalnog osiguranja za državljane država A i B. Za potrebe sporazuma između B i C, migrant se tretira kao da je državljanin B i C i ima pravo na naknade po osnovu ovog sporazuma.

Privremeni evropski sporazum o socijalnom osiguranju koje ne obuhvata programe za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika: ovaj instrument je takođe stupio na snagu 1954. godine. Njime se proširuju odredbe Privremenog evropskog sporazuma o socijalnom osiguranju za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika koje se tiču jednakosti tretmana na programe koji se odnose na zdravstvenu zaštitu, bolest i novčane naknade za materinstvo i nezaposlene, naknade u slučaju smrti, naknade za povrede na radu i porodične dodatke. Opšti

obuhvat i struktura ovog Privremenog sporazuma slede obuhvat i strukturu Privremenog sporazuma o socijalnom osiguranju za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika, ali je glavno pravilo (osim kod naknada za povrede na radu) da dotična osoba mora biti redovan prebivalac na teritoriji zemlje ugovornice kod koje podnosi zahtev za naknadom. Jedan od razloga za postojanje dva posebna Privremena sporazuma jeste to što su neke zemlje možda bile pripremljene da usklađuju kratkoročne naknade (kao što su novčane naknade za bolest), ali ne i dugoročne naknade, kao što su starosne penzije.

Evropska konvencija o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći: ovaj instrument stupio je na snagu 1954. godine. On u osnovi popunjava praznine koje su ostavila dva prethodno opisana Privremena sporazuma. Njime su obuhvaćeni oni programi kod kojih se naknade daju zbog stanja socijalne potrebe i nedostatka adekvatnih sredstava. Ova konvencija predviđa jednak tretman za državljane zemalja ugovornica i ograničava situacije u kojima se može izvršiti repatrijacija migranata jednostavno zbog toga što im je potrebna socijalna pomoć. Njome se državama dozvoljava da propišu određeni minimalni period boravka pre nego što neka osoba može da stekne pravo da ne bude vraćena u zemlju iz koje je došla zato što joj je potrebna pomoć. Njome se takođe obezbeđuje da do repatrijacije dolazi samo kada je to zaista neophodno i kada se njom ne krše humanitarni obziri.

Evropska konvencija o socijalnom osiguranju: ovaj instrument stupio je na snagu 1977. godine i predstavlja mnogo obuhvatnije usklađivanje od onog predviđenog Privremenim sporazumima. Evropska konvencija o socijalnom osiguranju proširuje usklađivanje sistema socijalnog osiguranja van okvira načela jednakosti tretmana obezbeđujući primenu načela određivanja primenljivog zakonodavstva, održavanja stečenih prava i izvoza naknada.

Evropska konvencija nije podeljena na posebne zakonske tekstove koji bi se odnosili na dugoročne i kratkoročne naknade, već obuhvata sve sledeće programe:

- naknade za bolest i materinstvo,
- invalidske naknade,
- starosne naknade,
- naknade za naslednike umrlih osiguranika,
- naknade za povrede na radu i profesionalna oboljenja,

- naknade u slučaju smrti,
- naknade za nezaposlene, i
- porodične naknade.

Zahvaljujući svom širem opsegu, Evropska konvencija trebalo bi da zameni Privremene sporazume tako što bi razvila obuhvatniji mehanizam usklađivanja. Treba primetiti da se odredbe Konvencije mogu podeliti na one koje stupaju na snagu čim država ratifikuje konvenciju i na one koje neće stupiti na snagu sve dok zemlje ugovornice ne donesu sporazum o merama za sprovođenje Konvencije. U potonjem slučaju, čak i ako je neka država ratifikovala Konvenciju, nju ove konkretne odredbe ne obavezuju sve do zaključenja bilateralnog sporazuma sa drugom zemljom ugovornicom o njenoj primeni. Ove odredbe ne stupaju odmah na snagu i stoga čine samo model odredaba.

Protokol Evropske konvencije o socijalnom osiguranju: ovaj protokol proširuje lični opseg Konvencije na sve osobe koje podležu ili su podlegale zakonima jedne ili više zemalja ugovornica, kao i na članove njihovih porodica i naslednike umrlih osiguranika. To znači da lični opseg Konvencije, izmenjen i dopunjen Protokolom, nije ograničen samo na državljane zemalja ugovornica. Ovaj Protokol je usvojen 1994. godine, ali još nije stupio na snagu.

2.3 Nadnacionalni zakoni

To su instrumenti koje donose nadnacionalna tela. Ovi instrumenti su obavezujući za države članice, kojima nije ostavljen izbor da li će da ratifikuju sporazum ili ne. Ovakav nadnacionalni instrument nije samo obavezujući za države članice već ima prvenstvo nad svim nacionalnim zakonima koji se bave istom problematikom. Drugim rečima, ako je neki nacionalni zakon u sukobu sa nadnacionalnim zakonom, onda ovaj potonji ima prvenstvo i mora da se primenjuje umesto nacionalnog zakona. Postoji samo jedno nadnacionalno telo u Evropi, i to je Evropska unija. Nju trenutno sačinjava 15 država članica, a uskoro će da se proširi i na srednju i istočnu Evropu. Evropska unija nastoji da unapredi životni standard ljudi razvijajući unutrašnje tržište. Unutrašnje tržište zahteva slobodan protok robe, usluga, kapitala i ljudi preko granica država članica.

Od početka je bilo jasno da je potrebno zaštititi položaj migranata u pogledu socijalnog osiguranja kako bi se omogućio slobodan protok radne snage. Ljudi neće hteti da se sele iz svoje matične države ako će izgubiti sva svoja stečena prava na penziju ili ako ne bi imali pravo na naknadu za nezaposlene ukoliko bi izgubili posao nakon preseljenja u drugu državu članicu. Odredbe za usklađivanje sistema socijalnog osiguranja u okviru država članica Evropske ekonomske zajednice (kako se tada zvala Evropska unija) postoje od nastanka te institucije 1957. godine. Evropska ekonomska zajednica znatno je evoluirala od 1950-ih godina. Naglasak nije više čisto na ekonomskim potrebama već i na potrebi za socijalnom regulativom i zaštitom socijalnih prava.

Glavni instrument za usklađivanje sistema socijalnog osiguranja u okviru Evropske unije jeste Propis br. 1408/71, na osnovu kojeg se načela jednakog tretmana, određivanja primenljivog zakonodavstva, održavanja stečenih prava i izvoza naknada primenjuju na sve programe socijalnog osiguranja obuhvaćene Evropskom konvencijom i Konvencijom MOR br. 102. U početku je lični opseg ovog Propisa bio ograničen na zaposlena lica koja su državljani država članica i na njihove porodice, ali je postepeno proširen i na samozaposlena lica, posebne programe za studente i posebne programe za državne službenike, a odskora i na državljane trećih zemalja. Neophodne administrativne mere za primenu Propisa 1408/71 obrađene su u Propisu 574/72. Odredbe mehanizama za usklađivanje sistema socijalnog osiguranja proširene su na tri zemlje Efte – Island, Lihtenštajn i Norvešku – prema Sporazumu o Evropskoj ekonomskoj oblasti, kao i na četvrtu zemlju Efte, Švajcarsku, na osnovu posebnog sporazuma.

TREĆE POGLAVLJE

PRIVREMENI EVROPSKI SPORAZUMI O SOCIJALNOM OSIGURANJU

UVOD

U ovom poglavlju obrađena su dva zasebna Privremena sporazuma Saveta Evrope o socijalnom osiguranju. Jedan od ovih Sporazuma je Privremeni evropski sporazum o programima socijalnog osiguranja za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika (Serija evropskih ugovora br. 12), dok je drugi Privremeni evropski sporazum o socijalnom osiguranju koji ne obuhvata programe za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika (Serija evropskih ugovora br. 13). Razvijena su dva odvojena Sporazuma zato što su stručnjaci odgovorni za pisanje Sporazuma smatrali da neke države mogu biti spremne da prihvate odredbe za usklađivanje vezane za kratkoročne naknade, kao što su naknade za bolest i nezaposlene, ali ne i dugoročne naknade, kao što su starosne ili invalidske penzije. U praksi, međutim, sve države koje su ratifikovale jedan od Privremenih sporazuma ratifikovale su i drugi.

Oba Privremena sporazuma dopunjena su Protokolima o pravima izbeglica. Oni su takođe predmet Eksplanatornog izveštaja koji je izradio Komitet eksperata za usklađivanje u oblasti socijalnog osiguranja ("Komitet eksperata"). Komitet eksperata čine visoki državni službenici iz država članica Saveta Evrope. On funkcioniše kao važan forum na kome se redovno raspravlja o sprovođenju, tumačenju i razvoju usklađivanja sistema socijalnog osiguranja u okviru Saveta Evrope. Eksplanatorni izveštaj o Privremenim sporazumima usvojio je Komitet ministara Saveta Evrope, čime je on postao zvanični dokument Saveta Evrope.

Mada Privremeni sporazumi imaju različit materijalni opseg, po strukturi i suštini oni su zapravo veoma slični. U stvari, većina odredaba ova dva Sporazuma identične su, zbog čega je moguće istovremeno obrađivati oba dokumenta u ovom poglavlju². Sve razlike u suštini Privremenih

² To znači da Privremeni sporazumi obično prate istu šemu numeracije, i tamo gde je to slučaj svako upućivanje na pojedinačne članove Privremenih sporazuma imaće oblik: "Član X oba Privremena sporazuma". Ako tekst upućuje samo na jedan Privremeni sporazum, u fusnoti će biti pomenut ili "Privremeni sporazum br. 12" ili "Privremeni sporazum br. 13".

sporazuma biće obrađene i čitaocu će se skrenuti pažnja na njih³. Ovo poglavlje sadrži sledeće odeljke:

- 3.1 Istorijat Privremenih sporazuma
- 3.2 Suština Privremenih sporazuma
- 3.3 Protokoli
- 3.4 Eksplanatorni izveštaj.

3.1 Istorijat Privremenih sporazuma

Prvu inicijativu Saveta Evrope vezanu za socijalno osiguranje radnika migranata pokrenula je Konsultativna skupština (današnja Parlamentarna skupština) na svojoj prvoj sednici, septembra 1949. godine, usvajanjem Preporuke o ulozi Saveta Evrope u oblasti socijalnog osiguranja, a naročito o mogućnosti da se stranim radnicima garantuju ista socijalna prava kao i vlastitim državljanima⁴.

Komitet Ministara je najpre ispitao mogućnost da se na sve države članice prošire odredbe multilateralne Konvencije o socijalnom osiguranju koju je u Parizu 7. novembra 1949. godine potpisalo pet država potpisnica Briselskog ugovora⁵. Imajući u vidu složenost problema, Komitet je odlučio da sazove Komitet eksperata za socijalno osiguranje. Na svom prvom sastanku, Komitet eksperata došao je do zaključka da se takvo proširenje ne može postići, te je stoga, kao prelaznu meru, predložio zaključenje dva privremena multilateralna sporazuma.

Oba Privremena sporazuma potpisana su 11. decembra 1953. godine, a stupili su na snagu 1. jula 1954. godine. Predstavljali su prvi korak u donošenju instrumenata Saveta Evrope za multilateralno usklađivanje sistema socijalnog osiguranja, a prvobitno su bili zamišljeni tek kao prelazni instrumenti kojima bi se popunila praznina do donošenja "opšte konvencije zasnovane na mreži bilateralnih sporazuma", kako je

3 Priložen je spisak potpisa i ratifikacija Privremenih sporazuma na dan 4. septembra 2003. godine (Prilog II). Videti Prilog I radi samoga spiska i internet adresa Privremenih sporazuma, Protokola i Eksplanatornog izveštaja.

4 Sednica, 1949: Dok.79; I, 3

5 Ova Konvencija, koju su potpisali Belgija, Francuska, Luksemburg, Holandija i Ujedinjeno Kraljevstvo, garantovala je jednak tretman državljanima svih zemalja ugovornica u primeni zakona o socijalnom osiguranju ovih država, te je povezala bilateralne sporazume koje su ovih pet zemalja već bile zaključile među sobom.

navedeno u Preambulama Privremenih sporazuma. Ova opšta konvencija je konačno uobličena kao Evropska konvencija o socijalnom osiguranju ("Evropska konvencija"). Međutim, iako je Evropska konvencija stupila na snagu, Privremeni sporazumi i dalje su na snazi za one zemlje ugovornice Privremenih sporazuma koje još nisu ratifikovale Evropsku konvenciju. Privremeni sporazumi ostaju na snazi, živeći vlastitim životom, što znači da neka država i dalje može odlučiti da ratifikuje jedan ili oba Privremena sporazuma umesto Evropske konvencije.

3.2 Suština Privremenih sporazuma

3.2.1 Dve funkcije Privremenih sporazuma

Privremeni sporazumi vrše dve osnovne funkcije. Prva funkcija im je da **spreče diskriminaciju između državljana** zemalja ugovornica⁶. Drugim rečima, kada se državljanin preseli iz jedne zemlje ugovornice (države A) u drugu zemlju ugovornicu (državu B), država B ima obavezu da osobu iz države A tretira isto kao i vlastite državljane. To važi za pitanja kao što su uslovi za sticanje prava na naknade, visina naknada, kao i izvoz naknada. Na primer, državljanin države A 25 godina odlazi na posao u državu B, dobija doprinosnu starosnu penziju od države B, a zatim se vraća u državu A. Ako bi nacionalni zakoni države B dozvoljavali njenim državljanima da izvoze starosnu penziju iz države B u državu A, država B ne bi mogla da spreči osobu iz države A da se vrati u državu A i nastavi da prima svoju penziju od države B.

Privremeni sporazumi prvenstveno se bave sprečavanjem neposredne diskriminacije po osnovu državljanstva neke osobe. Oni se, *u načelu*, ne proširuju na posrednu diskriminaciju, ali postoje dva slučaja gde se Privremenim sporazumima osuđuju konkretni oblici posredne diskriminacije:

- i) Privremeni sporazumi izričito tvrde da svako ko je rođen na teritoriji jedne zemlje ugovornice treba da bude tretiran kao da je rođen na teritoriji bilo koje druge zemlje ugovornice⁷. Ovom odredbom sprečavaju se zemlje ugovornice da izbegnu svoje obaveze nediskriminacije po osnovu državljanstva time što bi postavljale dvojni uslov državljanstva i rođenja za sticanje prava

⁶ Član 2 oba Privremena sporazuma

⁷ Član 2(2) oba Privremena sporazuma

na naknade iz socijalnog osiguranja ili za obuhvat. Sasvim je moguće da neko bude državljanin države A čak i ako nije rođen na teritoriji države A – npr. rođen je u državi B, ali su mu oba roditelja državljani države A. Ako bi država A usloвила isplatu određene naknade kako državljanstvom tako i rođenjem, čak i ako bi se osoba iz gornjeg primera vratila u državu A da tamo živi, ona ne bi imala pravo na tu naknadu. Sa formalne strane, država A ne vrši diskriminaciju po osnovu državljanstva. Ovaj dvojni uslov je primer posredne diskriminacije. Dodatni zahtev rođenja naizgled je neutralan i može da isključi kako državljane tako i nedržavljane dotične države. Takav zahtev, međutim, ima srazmerno izraženije posledice po nedržavljane nego po državljane jer je mnogo veća verovatnoća kod nedržavljanina da će biti rođeni van teritorije države koja je postavila uslov rođenja. Privremeni sporazumi stoga nalažu da zemlja ugovornica mora da tretira državljane druge zemlje ugovornice kao da su državljani te prve zemlje ugovornice, rođeni na njenoj teritoriji.

- ii) Privremeni sporazum o socijalnom osiguranju koje ne obuhvata programe za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika sadrži konkretne odredbe o nediskriminaciji u pogledu državljanstva dece. Neka država može da postavi državljanstvo deteta kao uslov za sticanje prava na porodičnu naknadu. To je posredna diskriminacija pošto je moguće da državljanin države A ima decu koja su državljani države B (možda zbog državljanstva jednog od njihovih roditelja). Mnogo je, međutim, verovatnije da će strani državljanin koji radi u državi A imati decu koja nisu državljani države A. Privremeni sporazum zato nalaže da zemlja ugovornica tretira dete koje je državljanin bilo koje druge zemlje ugovornice kao vlastitog državljanina⁸.

Druga osnovna funkcija Privremenih sporazuma jeste da **proširi odredbe svih bilateralnih ili multilateralnih sporazuma** zaključenih između dve zemlje ugovornice kako bi se njima obuhvatili državljani svih zemalja

⁸ Član 2(3) Privremenog sporazuma br.13

ugovornica⁹. Na primer, države A, B i C su sve tri ugovornice Privremenog sporazuma o programima socijalnog osiguranja za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika. Državljanin države A preseli se u državu B i radi tamo 10 godina da bi se zatim preselio u državu C, gde radi još 15 godina pre penzionisanja. Država C zahteva 20 godina zaposlenja kao uslov za dodeljivanje starosne penzije. Ne postoji bilateralni sporazum između država A i C, ali postoji bilateralni sporazum između država B i C. Bilateralni sporazum između B i C predviđa agregaciju radnog staža ostvarenog u svakoj državi, ali je ograničava na državljane država B i C. Prema samom bilateralnom sporazumu, državljani države A nije obuhvaćen njegovim odredbama zato što nije državljanin ni države B ni države C. Međutim, države A, B i C obavezuje Privremeni sporazum, i država C je zato obavezna da tretira datog državljanina države A isto kao i nekog državljanina države B. To znači da država C mora da uzme u obzir celokupan radni staž koji je državljani države A ostvario u državi B. Pošto ne postoji sporazum između država A i C, C nije obavezna da uzme u obzir bilo koji radni staž koji je ta osoba možda ostvarila u državi A.

Ovo proširenje prava ne primenjuje se samo na bilateralne sporazume koje su potpisale zemlje ugovornice već i na multilateralne sporazume, čak i na multilateralne sporazume koje su potpisale zemlje ugovornice i zemlje neugovornice. Odredbe ovih potonjih multilateralnih sporazuma biće proširene pod uslovom da proširenje prava u skladu sa Privremenim sporazumom ne utiče negativno na zemlje neugovornice. Pretpostavite da je bilateralni sporazum opisan u prethodnom pasusu zapravo multilateralni sporazum između država B, C, D i E, pri čemu države D i E nisu zemlje ugovornice Privremenog sporazuma o programima socijalnog osiguranja za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika. Državljanin države A i dalje će imati pravo na agregaciju radnog staža ostvarenog u državama B i C, ali ne bi imao nikakvo pravo na agregaciju staža u državama D i E.

Prva funkcija (obezbeđivanje nediskriminacije) i druga funkcija (proširenje važećih međunarodnih sporazuma) Privremenih sporazuma odnose se samo na jedno od četiri osnovna načela međunarodnog

⁹ Član 3 oba Privremena sporazuma

usklađivanja sistema socijalnog osiguranja, tj. na načelo jednakosti tretmana. Nijedan od Privremenih sporazuma direktno ne obavezuje zemlje ugovornice da primenjuju načelo održavanja stečenih prava, načelo određivanja primenljivog zakonodavstva ili načelo izvoza naknada. Tri preostala načela primenjivaće se, međutim, utoliko ukoliko su dve ili više zemalja ugovornica potpisale bilateralni ili multilateralni sporazum. Ono što je najbolje kod Privremenih sporazuma jeste to što se pomoću njih izbegava složenost razvijanja pravila za uspostavljanje sva četiri osnovna načela međunarodnog usklađivanja sistema socijalnog osiguranja, već se, umesto toga, oslanjaju na postojeće mehanizme kako bi se za sve veći broj migranata obezbedila zaštita ovih osnovnih načela.

Pravo na jednak tretman koje pružaju Privremeni sporazumi nije apsolutno. Zemlje ugovornice su slobodne da izuzmu načelo jednakog tretmana u određenim oblastima ili da postave uslove za njega u drugim oblastima. Na primer, načelo nediskriminacije po osnovu državljanstva može se potpuno isključiti u vezi sa nacionalnim zakonima koji se odnose na učešće osiguranih lica u upravljanju programima socijalnog osiguranja¹⁰. To se odnosi na one države u kojima se održavaju izbori kako bi predstavnici poslodavaca, zaposlenih, sindikata, pacijenata itd. mogli imati određeni neposredan uticaj na to kako se ostvaruje neki program socijalnog osiguranja. Privremeni sporazumi praktično ustvrđuju da su ove zemlje ugovornice slobodne da izuzmu strane državljane iz kandidovanja ili glasanja na takvim izborima.

Privremeni sporazumi takođe dopuštaju zemljama ugovornicama da pravo na nediskriminaciju i proširenje međunarodnih sporazuma o socijalnom osiguranju uslove "redovnim prebivanjem" ili ostvarenjem minimalnih perioda prebivanja. Ovi uslovi razlikuju se između dva Privremena sporazuma kao i između doprinosnih i nedoprinosnih programa. Oni će biti obrađeni niže u tekstu, u odeljku 3.2.3. Zemlje ugovornice nisu obavezne da izuzmu primenu načela jednakosti ili da postavljaju navedene uslove. To je jednostavno opcija koju im Privremeni sporazumi stavljaju na raspolaganje. Zapravo je opšte načelo Privremenih sporazuma da su zemlje ugovornice slobodne da

¹⁰ Član 6 oba Privremena sporazuma

usvoje pravila koja su povoljnija po migrante od pravila sadržanih u tim Sporazumima¹¹.

3.2.2 Materijalni opseg Privremenih sporazuma

Privremeni sporazumi razlikuju se u pogledu opsega programa koje obuhvataju. **Privremeni sporazum o programima socijalnog osiguranja za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika** pokriva programe kojima se obezbeđuju:¹²

- i) starosne naknade,
- ii) naknade za invalide (sa trajnom ili dugoročnom onesposobljenošću), izuzev naknada koje se daju u sklopu programa naknada za povrede na radu¹³, i
- iii) naknade za naslednike umrlih osiguranika, izuzev naknada u slučaju smrti ili naknada koje se daju u sklopu programa naknada za povrede na radu. Naknade u slučaju smrti odnose se na jednokratne paušalne isplate naslednicima umrlog osiguranika. Ovaj Sporazum je stoga ograničen na periodične isplate licima koja su izgubila hranioca porodice¹⁴.

Privremeni sporazum o programima socijalnog osiguranja koji ne obuhvataju programe za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika primenjuje se na sledeće socijalne rizike:¹⁵

- i) bolovanje, materinstvo i smrt (naknade u slučaju smrti), uključujući i zdravstvene naknade ukoliko ne podležu utvrđivanju socijalne potrebe. "Utvrđivanje socijalne potrebe" nije definisano Privremenim sporazumom. Ono se odnosi na sve uslove koji se postavljaju u vezi sa prihodima ili imovinom podnosioca zahteva pri čemu naknada neće biti dodeljena ako podnosilac zahteva ima prihode i/ili imovinu koji prelaze propisani prag.

11 Član 5 oba Privremena sporazuma

12 Član 1(1) Privremenog sporazuma br. 12

13 Invalidnost prema programu naknada za povrede na radu obuhvaćena je Privremenim sporazumom br. 13

14 Naknade u slučaju smrti i naknade koje se dodeljuju u okviru programa za povrede na radu obuhvaćene su Privremenim sporazumom br. 13

15 Član 1(1) Privremenog sporazuma br. 13

- ii) povrede na radu, čime su obuhvaćene naknade kako za kratkoročnu tako i za dugoročnu onesposobljenost. Ovim su obuhvaćeni i programi na osnovu kojih su poslodavci obavezni da radnicima nadoknade sve povrede prouzrokovane njihovim radnim obavezama. Te nadoknade mogu imati oblik paušalne isplate ili periodične naknade,
- iii) nezaposlenost, i
- iv) porodične dodatke.

Oba Privremena sporazuma izričito obuhvataju doprinosne i nedoprinosne programe¹⁶. Sami Privremeni sporazumi ne sadrže definicije doprinosnih i nedoprinosnih programa. Ekspanatori izveštaj poziva se na definicije koje se koriste u Evropskoj konvenciji, koja je, naravno, sastavljena posle Privremenih sporazuma. U Evropskoj konvenciji doprinosni program se definiše kao program *"kojim se predviđaju naknade čije dodeljivanje zavisi bilo od neposrednog finansijskog učešća zainteresovanih lica ili njihovog poslodavca bilo od kvalifikacionog perioda obavljanja profesionalne delatnosti"*, a nedoprinosni program kao program *"kod koga dodeljivanje naknada ne zavisi od neposrednog finansijskog učešća zaštićenih lica ili njihovog poslodavca ili od kvalifikacionog perioda obavljanja profesionalne delatnosti"*¹⁷.

Oba Privremena sporazuma izričito izuzimaju sledeće:¹⁸

- i) javnu pomoć: programi javne pomoći obuhvaćeni su dopunskim instrumentom, tj. Evropskom konvencijom o socijalnom i zdravstvenom osiguranju (vidi Četvrto poglavlje ovog *Kratkog vodiča*). Dva Privremena sporazuma i Konvencija o socijalnom i zdravstvenom osiguranju zajedno obuhvataju čitav raspon socijalne zaštite: dugoročne naknade iz socijalnog osiguranja, kratkoročne naknade iz socijalnog osiguranja i socijalnu, odnosno javnu pomoć. Može izgledati čudno to što se u Privremenim sporazumima koristi termin "javna pomoć", dok se u dopunskom instrumentu koristi termin "socijalna i zdravstvena pomoć", ali u kontekstu mehanizama Saveta Evrope za usklađivanje, ova dva termina znače isto.

16 Član 1(2) oba Privremena sporazuma

17 Član 1(y) Evropske konvencije o socijalnom osiguranju

18 Član 1(2) oba Privremena sporazuma

- ii) posebne programe za državne službenike: treba imati u vidu da se ovim ne isključuju državni službenici kao takvi. Isključuju se samo programi kojima su obuhvaćeni isključivo državni službenici. Ako su državni službenici obuhvaćeni nekim opštim programom koji obuhvata radnike iz svih sektora, onda će oni uživati naknade iz Privremenih sporazuma po osnovu tog programa. Naravno, ako imaju ekskluzivni dopunski program prema kome se isplate vrše povrh opšteg programa, onda će taj dopunski program biti isključen iz Privremenih sporazuma.

- iii) naknade koje se isplaćuju za ratne povrede ili povrede nastale zbog strane okupacije. Te naknade su, po svojoj prirodi, povezane sa osećajem pojedinca o sopstvenom državljanskom identitetu.

Zapravo veoma malo termina koji se koriste da bi se opisao materijalni opseg Privremenih sporazuma opisano je u okviru ovih Sporazuma. Neki termini su izričito ostavljeni zemljama ugovornicama da ih definišu u skladu sa njihovim sopstvenim zakonima. U te termine spadaju "teritorija" i "državljeni"¹⁹. Ostavljanje tako velikog broja termina zemljama ugovornicama da ih definišu moglo bi dovesti do nejasnoća i sporenja. Međutim, svaka zemlja ugovornica obavezna je da sačini spisak svih programa na koje se primenjuju Privremeni sporazumi²⁰. Taj spisak sadržan je u Aneksu I. Aneks I svakog Privremenog sporazuma predstavlja **iscrpan** spisak programa koji podležu tom Sporazumu. U načelu, u njemu se ne daje spisak zakona i propisa već se jednostavno identifikuje svaki program. Kad god neka zemlja ugovornica ukine neki program ili donese nov program, a taj program ulazi u materijalni opseg opisan u Privremenim sporazumima, ta zemlja ugovornica mora o tome da obavesti Generalnog sekretara Saveta Evrope u roku od tri meseca od datuma objavljivanja nacionalnog zakona kojim se dati program ukida, odnosno donosi²¹. Kao što će u daljem tekstu biti pokazano, zemlje ugovornice mogu da postave ograničenja kojima se određeni program izuzima iz materijalnog opsega Privremenih sporazuma.

19 Član 1(4) oba Privremena sporazuma

20 Član 7 oba Privremena sporazuma

21 Član 7(2) oba Privremena sporazuma

Čitav raspon multilateralnih i bilateralnih sporazuma obuhvaćenih Privremenim sporazumima može se naći u Aneksu II ovih Sporazuma²². Kao i Aneks I, ovaj Aneks predstavlja iscrpan spisak i smanjuje mogućnosti za nejasnoće i sporenja između zemalja ugovornica.

3.2.3 Uslovi koji se mogu postaviti za davanje prava predviđenih Privremenim sporazumima

Pravo na nediskriminaciju i proširenje bilateralnih i multilateralnih sporazuma nije apsolutno. Uslovi koji se mogu postaviti za davanje prava razlikuju se između Privremenih sporazuma, a razlikuju se i u pogledu obuhvaćenih socijalnih rizika i prema tome da li se radi o doprinosnom ili nedoprinosnom programu. Uslovi obuhvata Privremenim sporazumima najbolje će se opisati ako se prvo pozabavimo jednim, a onda drugim Privremenim sporazumom.

Privremeni evropski sporazum o programima socijalnog osiguranja za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika: prvo, pravila o nediskriminaciji primenjuju se na invalidske penzije samo kada je podnositelj zahteva za naknadom bio "redovan prebivalac" u zemlji ugovornici pre prvog postavljanja dijagnoze oboljenja koje je dovelo do njegove dugoročne onesposobljenosti²³. Taj uslov primenjuje se kako na doprinosne tako i na nedoprinosne penzije. Jedan razlog za taj uslov jeste sprečavanje "socijalnog turizma". Pod tim se misli na situaciju gde neka osoba putuje od jedne zemlje do druge kako bi stekla više naknade iz socijalnog osiguranja²⁴.

Drugo, pravila o nediskriminaciji primenjuju se na nedoprinosne penzije jedino ako je dotična osoba bila:

- i) stanovnik zemlje ugovornice u kojoj potražuje naknadu najmanje 15 godina nakon što je navršila 20 godina života. Ovaj period od 15 godina ne mora da predstavlja kontinuiran boravak,

²² Član 8 oba Privremena sporazuma

²³ Član 2(1)(a) Privremenog sporazuma br.12

²⁴ Pitanje socijalnog turizma takođe je regulisano nacionalnim pravilima vezanim za dodeljivanje prava na privremeni ili stalni boravak. Neke države dozvoljavaju pojedincima da steknu dozvolu za boravak samo ako imaju dovoljno sredstava za život i u dobrom su zdravstvenom stanju.

- ii) "*redovan prebivalac*" u zemlji gde se naknada potražuje neprekidno najmanje pet godina pre podnošenja zahteva. Ne postoji definicija redovnog prebivaoca, i ona se ostavlja zemljama ugovornicama, pri čemu će ta definicija obično obuhvatiti pravila o tome koliko neka osoba može da bude van države pre nego što prestane da se smatra redovnim ili stalnim prebivaocem , i
- iii) ako je podnosilac zahteva i dalje redovan prebivalac u zemlji gde se naknada isplaćuje²⁵. Ovim odredbama praktično se sprečava izvoz nedoprinosnih naknada. Tako, čak i kada se prema nacionalnom zakonu nedoprinosna penzija isplaćuje državljanima koji se presele u drugu zemlju, državljani drugih zemalja ugovornica koji podnose zahtev na osnovu Privremenog sporazuma ne mogu da se oslanjaju na taj nacionalni zakon jer čim ta lica napuste teritoriju države u kojoj potražuju svoje naknade prestaju da budu redovni prebivaoci u toj državi. To, pak, znači da više nemaju pravo na jednak tretman.

Međutim, kada je o doprinosnim penzijama reč, pravila o nediskriminaciji primenjuju se u svim slučajevima gde data osoba ima prebivalište na teritoriji ***bilo koje zemlje ugovornice***²⁶. Treba imati u vidu da je ovo jedino zahtev za prebivanjem, a ne i za redovnim prebivanjem. Takođe treba imati u vidu da nisu predviđeni minimalni periodi boravka ili finansijskih doprinosa. Što se doprinosnih penzija tiče, ne postoji obaveza da podnosilac zahteva ostane redovan prebivalac nakon što naknada bude dodeljena. To znači da, za razliku od nedoprinosnih penzija, kod doprinosnih penzija državljanin zemlje ugovornice može da se osloni na izvoz penzije ako nacionalno zakonodavstvo to dopušta.

Ako neka osoba ne ispunjava gore opisane uslove, zemlja ugovornica je slobodna da je izuzme iz jednakog tretmana sa svojim sopstvenim državljanima. To znači da se ta osoba može sprečiti da se uključi u program socijalnog osiguranja ili da joj se mogu uskratiti naknade iz programa socijalnog osiguranja zato što nije državljanin zemlje ugovornice.

25 Član 2(1)(b) Privremenog sporazuma br. 12

26 Član 2(1)(c) Privremenog sporazuma br.12

Konačno, odredbe bilateralnih i multilateralnih sporazuma neće biti proširene u vezi sa nedoprinosnim penzijama osim ako podnosilac zahteva nije:

- i) imao prebivalište na teritoriji zemlje ugovornice u ukupnom trajanju od najmanje 15 godina nakon što je navršio 20 godina života, i
- ii) bio redovan prebivalac u toj državi neprekidno najmanje pet godina pre podnošenja zahteva²⁷.

Neispunjenje ovih uslova sprečiće osobu da ostvari naknade po osnovu bilo kakvih bilateralnih ili multilateralnih sporazuma koji postoje u vezi sa nedoprinosnim penzijama. Na primer, države A, B i C su sve tri ratifikovale Privremeni sporazum. Određena osoba iz države A preseli se u državu B u 20. godini života, ostane tamo dok ne navršši 35 godina, a zatim se vrati u državu A. Kada navršši 57 godina, ona se vrati u državu B, gde radi i boravi neprekidno (bez obzira na povremene godišnje odmore u državi A) naredne tri godine. Starosna granica za penzionisanje u državi B je 60 godina za žene, tako da se data osoba penzioniše i preseli u državu C, gde posle šest meseci uvidi da nije u stanju da se finansijski izdržava. Između države B i države C postoji bilateralni sporazum prema kome državljani države B mogu da izvoze nedoprinosne penzije u državu C. Osoba u našem primeru nije ostvarila pet godina neprekidnog redovnog prebivanja u državi B pre podnošenja zahteva, te ne može da se oslanja na ovaj sporazum radi ostvarenja nedoprinosne penzije u državi B koju bi mogla da izveze u državu C. Država B bi imala pravo da odbije izvoz ove naknade po osnovu bilateralnog sporazuma jednostavno zato što podnosilac zahteva nije državljanin države B.

Privremeni evropski sporazum o socijalnom osiguranju koje ne obuhvata programe za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika: uslovi koji važe za pravila o nediskriminaciji su sledeći:

- i) pravo na nediskriminaciju primenjuje se u vezi sa naknadama za ***povrede na radu*** (bilo doprinosne bilo nedoprinosne) ako podnosilac zahteva ima prebivalište na teritoriji ***bilo koje zemlje ugovornice***. Na primer, države A, B i C su sve tri ratifikovale

²⁷ Član 3(2) Privremenog sporazuma br. 12

Privremeni sporazum. Državljanin države A ode u državu B na rad, gde doživi povredu na radu koja ga trajno onesposobi za privređivanje. Zatim se preseli u državu C, gde mu živi ćerka, kako bi se ova brinula o njemu. On će i dalje ispunjavati uslove koji se zahtevaju za nediskriminaciju. Stoga, ako **nacionalni zakon** u državi B dopušta državljanima države B da izvoze naknade za povrede na radu u državu C, na državljanina države A takođe će se odnositi odredbe tog nacionalnog zakona²⁸.

- ii) kod svih naknada osim naknada za povrede na radu, podnosilac zahteva mora da ostane redovan prebivalac na teritoriji zemlje ugovornice u kojoj se naknada potražuje. Drugim rečima, čak i ako postoji nacionalni zakon koji izričito dopušta državljanima da izvoze te naknade, državljani drugih zemalja ugovornica ne mogu da se oslanjaju na taj nacionalni zakon jer jednom kada prestanu da budu redovni prebivaoci, zemlja ugovornica u kojoj su prethodno bili prebivaoci slobodna je da ih diskriminiše po osnovu državljanstva²⁹.
- iii) naknade za bolest, materinstvo ili nezaposlene neće podlegati pravilima o nediskriminaciji osim ako se nepredviđeni događaj na koji se te naknade odnose nije dogodio kada je podnosilac zahteva već bio redovan prebivalac u državi u kojoj se naknada potražuje. Relevantni datumi su datum prvog zdravstvenog uverenja izdatog za bolest, pretpostavljeni datum začeća deteta ili datum gubitka zaposlenja³⁰. Ovi uslovi se primenjuju, između ostalog, kako bi se izbegao socijalni turizam.
- iv) Kod nedoprinosnih naknada, izuzev naknada vezanih za povredu na radu, pravila o nediskriminaciji primenjivaće se samo kada je osoba imala prebivalište na teritoriji zemlje ugovornice najmanje šest meseci pre podnošenja zahteva³¹. Treba imati u vidu da se za tih šest meseci ne zahteva "redovno prebivanje" ili kontinuiran, odnosno neprekidan boravak.

28 Član 2(1)(a) Privremenog sporazuma br.13

29 Član 2(1)(b) Privremenog sporazuma br.13

30 Član 2(1)(c) Privremenog sporazuma br.13

31 Član 2(1)(d) Privremenog sporazuma br.13

Konačno, šestomesečno prebivanje neposredno pre podnošenja zahteva takođe je predviđeno kod proširenja odredaba bilateralnih i multilateralnih sporazuma u vezi sa nedoprinosnim programima³².

3.2.4 Dodaci i ograničenja

U Aneksu I oba Privremena sporazuma izloženi su programi socijalnog osiguranja u vezi sa svakom zemljom ugovornicom na koju se primenjuje Privremeni sporazum³³. Kao što je već pomenuto, u Aneksu I ne navode se konkretni zakoni i propisi već samo različiti programi socijalnog osiguranja na koje se primenjuje Privremeni sporazum. Tako, ako se neki novi zakon ili propis odnosi na program koji je već naveden u Aneksu I, a pri tom ne menja prirodu programa, nije potrebno o takvom zakonu ili propisu obavestavati Generalnog sekretara Saveta Evrope. Aneks I takođe treba za svaki program da naznači da li je on doprinosnog ili nedoprinosnog karaktera.

Aneks II oba Privremena sporazuma obuhvata sve bilateralne i multilateralne sporazume na koje se primenjuju oba Privremena sporazuma. Bilateralni i multilateralni sporazumi kojima se jedino predviđa jednak tretman ne treba da budu uključeni u Aneks II.

Obaveštenje o svakom novom zakonu ili propisu ili o novim bilateralnim ili multilateralnim sporazumima mora se dostaviti u roku od tri meseca od objavljivanja nacionalnog zakona ili stupanja na snagu takvog novog sporazuma³⁴.

Zemlje ugovornice imaju pravo da postave ograničenja u pogledu primene bilo kog programa socijalnog osiguranja sadržanog u Aneksu I ili bilo kog bilateralnog i multilateralnog sporazuma navedenog u Aneksu II³⁵. Ta ograničenja su navedena u Aneksu II Privremenih sporazuma. Jedina restrikcija za postavljanje takvih ograničenja jeste da se one moraju objaviti na dan kada država potpiše Privremeni sporazum ili kada je država obavezna da obavesti Savet Evrope o bilo kom novom programu ili sporazumu. To znači da ograničenja ne mogu

32 Član 3(2) Privremenog sporazuma br.13

33 Član 7(1) oba Privremena sporazuma

34 Član 7 (2) i Član 8(2) oba Privremena sporazuma

35 Član 9 oba Privremena sporazuma

da se postave posle tih rokova. Na primer, ako zemlja ugovornica ne bi postavila ograničenja u pogledu nekog programa koji je postojao onda kada je država ratifikovala Privremeni sporazum, ona ne bi mogla da postavi ograničenja u pogledu tog programa posle datuma ratifikacije. Ako taj program ulazi u materijalni opseg Privremenih sporazuma, onda treba da bude unet u Aneks I.

Pošto Aneksi I-III oba Privremena sporazuma čine sastavni deo Sporazuma³⁶, postavlja se pitanje šta se dešava ako zemlja ugovornica ne obavesti Savet Evrope o novom programu ili sporazumu. To nas dovodi do pitanja nadzora nad Privremenim sporazumima i njihove primene.

3.2.5 Primena i rešavanje sporova

Ne postoji nadzorni mehanizam koji bi se primenjivao na Privremene sporazume. Ne postoji sudsko telo koje bi nadgledalo njihovo sprovođenje, kao što je to slučaj sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Ne postoji ni redovan sistem nesudskog nadzora u formi podnošenja nacionalnih izveštaja, kao što postoji u slučaju Evropskog kodeksa socijalnog osiguranja. Međutim, Komitet eksperata redovno se sastaje da bi raspravljao o sprovođenju Privremenih sporazuma i o tumačenju njihovih odredaba. Ako postoji spor između bilo kojih zemalja ugovornica, te zemlje moraju najpre pokušati da razreše sve probleme pregovorima³⁷. Ako se u tome ne uspe, ustanovljen je sistem u okviru Privremenih sporazuma koji se bavi odabiranjem odgovarajućeg arbitražnog tela ili arbitra³⁸. Odluka o arbitražnom telu ili arbitru je onda konačna i obavezujuća za zemlje ugovornice³⁹.

Do sada nisu izbili nikakvi sporovi u pogledu nepotpunih Aneksa. To se može objasniti činjenicom da je sve donedavno većinu zemalja ugovornica obavezivao Propis (EEC) br. 1408/71. Ali razlog može biti i to što su u praksi odredbe primenjivane na programe ili bilateralne sporazume o kojima nije dato nikakvo obaveštenje.

36 Član 10 oba Privremena sporazuma

37 Član 11(2) oba Privremena sporazuma

38 Član 11(3) oba Privremena sporazuma

39 Član 11(4) oba Privremena sporazuma

3.2.6 Sprovođenje

Privremeni sporazumi ne treba previše da usmeravaju zemlje ugovornice u pogledu svog praktičnog sprovođenja. Razlog tome je što se oni odnose samo na nediskriminaciju i proširenje bilateralnih i multilateralnih sporazuma. Obaveze koje se odnose na nediskriminaciju jasno su navedene u okviru Privremenih sporazuma, a bilateralni i multilateralni sporazumi obično će imati sopstvene odredbe za sprovođenje. Privremeni sporazumi stoga jednostavno potvrđuju da će zemlje ugovornice odlučiti o potrebnim merama⁴⁰.

3.2.7 Ratifikacija i stupanje na snagu

Privremeni sporazumi stoje na raspolaganju za potpisivanje svim državama članicama Saveta Evrope⁴¹, a Komitet ministara Saveta Evrope može pozvati države nečlanice da im pristupe⁴². Države koje žele da ratifikuju jedan ili oba Privremena sporazuma moraju da deponuju instrument ratifikacije kod Generalnog sekretara Saveta Evrope. To je zvanično pismo koje obično potpisuje šef države i kojim se potvrđuje da je okončan nacionalni postupak ratifikovanja nekog ugovora. Privremeni sporazum(i) stupiće na snagu prvog dana meseca koji sledi nakon deponovanja instrumenta ratifikacije⁴³. Po stupanju na snagu, određen broj lica koja ranije nisu bila obuhvaćena bilateralnim i multilateralnim sporazumima sada će biti obuhvaćena njima. To znači da ti ljudi mogu steći pravo na naknade na koje ranije nisu imali pravo. Pod uslovom da podnesu zahtev za svojim novim naknadama u roku od godinu dana od stupanja na snagu relevantnog Privremenog sporazuma, biće im isplaćen pun iznos naknade od dana njegovog stupanja na snagu. Ako podnesu zahtev posle ovog roka od godinu dana, imaće pravo samo na naknade od datuma podnošenja zahteva, i neće biti retroaktivnog sticanja prava osim ako zemlja ugovornica koja isplaćuje naknadu dobrovoljno ne produži ovaj rok⁴⁴. Na primer, osoba iz države A preseli se radi posla u državu B, a potom i u državu C. Države B i C, ali ne i državu A, obavezuju Privremeni sporazumi.

40 Član 11(1) oba Privremena sporazuma

41 Član 13(1) oba Privremena sporazuma

42 Član 14(1) oba Privremena sporazuma

43 Član 13(2) oba Privremena sporazuma

44 Član 4 oba Privremena sporazuma

Države B i C imaju bilateralni sporazum koji omogućava državljanima država B i C da izvezu naknadu u državu C. Osoba iz države A, dakle, nije obuhvaćena ovim bilateralnim sporazumom, i kao posledica toga, nema pravo da izveze svoju naknadu iz države B u državu C. Država A potom ratifikuje oba Privremena sporazuma, čime se praktično odredbe bilateralnog sporazuma između država B i C proširuju na državljane države A. Kao posledica tog proširenja, osoba iz države A stiće pravo da izveze svoju naknadu iz države B. Međutim, navedena osoba ne zna ništa o tome i podnese zahtev nakon što su Privremeni sporazumi bili na snazi već deset meseci. U skladu sa Privremenim sporazumima, ona ima pravo na retroaktivnu isplatu naknade za prethodnih deset meseci.

3.2.8 Otkazivanje

Nakon što je neka država ratifikovala jedan ili oba Privremena sporazuma, slobodna je i da otkáže te Sporazume⁴⁵. Otkazivanje, međutim, ne oslobađa zemlju ugovornicu u potpunosti obaveze da primenjuje Privremene sporazume. Oba Sporazuma nalažu da čak i ako dođe do otkazivanja Sporazuma, država i dalje ima obavezu da:

- i) poštuje sva prava već stečena po osnovu odredaba, što znači da država koja je otkázala Sporazume ne sme da prestane sa isplatom naknada koje je već počela da isplaćuje u skladu sa Sporazumima;
- ii) nastavi da isplaćuje naknade koje su izvezene u drugu zemlju ugovornicu; i
- iii) da uzme u obzir periode prebivanja, zaposlenja ili profesionalne delatnosti ostvarene pre otkazivanja Sporazuma. To važi za sve bilateralne ili multilateralne sporazume kojima se predviđa agregacija takvih perioda.

3.3 Protokoli

Protokoli uz svaki Privremeni sporazum potpuno su istovetni i stupili su na snagu 1. oktobra 1954. godine. Njima se lični opseg Sporazuma proširuje na izbeglice⁴⁶. Definicija "izbeglice" u Protokolima odnosi se

⁴⁵ Član 12 oba privremena Sporazuma

⁴⁶ Član 2 oba Protokola

ne definiciju iz Ženevske konvencije o položaju izbeglica iz 1951. godine⁴⁷. To proširenje znači da će svaki izbeglica biti tretiran isto kao i svaki drugi državljanin zemlje ugovornice. Izbeglice stoga imaju pravo na nediskriminaciju i proširenje multilateralnih i bilateralnih sporazuma između zemalja ugovornica. Bilateralni i multilateralni sporazumi će jedino biti prošireni na izbeglice ako su sve zemlje ugovornice sporazuma ratifikovale odgovarajući Protokol.

3.4 Eksplanatorni izveštaj

Godine 1991. Komitet eksperata izradio je Eksplanatorni izveštaj o Privremenim evropskim sporazumima o socijalnom osiguranju i njihovim Protokolima. U ovom Eksplanatornom izveštaju obrađena su oba Privremena sporazuma i njihovi Protokoli. Jedan od glavnih ciljeva Izveštaja je da podstakne zemlje srednje i istočne Evrope koje nisu članice Evropske unije da pristupe Privremenim sporazumima. U njemu se Privremeni sporazumi ističu kao prvi korak u oblasti usklađivanja sistema socijalnog osiguranja, te se naglašava da bi ovi Sporazumi mogli biti od velike pomoći državama nečlanicama Evropske unije koje su voljne da krenu putem većeg usklađivanja iako su Sporazumi prvobitno zamišljeni samo kao privremene mere. Izveštaj daje sažet uvod u Privremene sporazume, koji se bavi njihovim istorijatom i ratifikacijom. U Izveštaju se zatim objašnjavaju opšta načela nediskriminacije i proširenja bilateralnih i multilateralnih sporazuma. Konačno, Izveštaj posebno obrađuje svaki pojedinačni član Privremenih sporazuma, ilustrujući sličnosti i razlike između ova dva Sporazuma.

⁴⁷ Član 1 oba Protokola

ČETVRTO POGLAVLJE

EVROPSKA KONVENCIJA O SOCIJALNOJ I ZDRAVSTVENOJ POMOĆI

UVOD

Evropska konvencija o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći zamišljena je tako da funkcioniše naporedo sa dva Privremena sporazuma. Kao što je objašnjeno u Trećem poglavlju, Privremeni sporazumi isključuju "javnu pomoć", koja je, pak, obuhvaćena

Evropskom konvencijom o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći. Privremeni sporazumi se tako nadopunjuju sa Evropskom konvencijom o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći kako bi se obezbedilo međunarodno usklađivanje celokupnog dijapazona programa socijalne zaštite. Kao i u slučaju Privremenih sporazuma, i ovu Konvenciju dopunjuju Protokol o pravima izbeglica i Eksplanatorni izveštaj, koje je pripremio Komitet Eksperata za usklađivanje u oblasti socijalnog osiguranja ("Komitet eksperata"). Ovaj Eksplanatorni izveštaj usvojio je Komitet ministara Saveta Evrope, dajući mu tako karakter zvaničnog dokumenta Saveta Evrope.

Ovo poglavlje usredotočuje se na Evropsku konvenciju o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći⁴⁸ i sadrži sledeće odeljke:

- 4.1 Istorijat Evropske konvencije o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći
- 4.2 Suština Evropske konvencije o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći
- 4.3 Protokol
- 4.4 Eksplanatorni izveštaj

4.1 Istorijat Evropske konvencije o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći

Dana 17. marta 1948. godine u Briselu, pet zemalja (Belgija, Francuska, Luksemburg, Holandija i Ujedinjeno Kraljevstvo) potpisalo je Ugovor o ekonomskoj, socijalnoj i kulturnoj saradnji i zajedničkoj odbrani. Taj ugovor uključivao je obećanje da će države članice sarađivati na

⁴⁸ Priložen je spisak potpisa i ratifikacija Konvencije na dan 1. septembra 2003. godine (Prilog II). Videti Prilog I radi samoga spiska i internet adresa Konvencije, Protokola i Eksplanatornog izveštaja.

socijalnom planu. Kao rezultat tog obećanja, ovih pet zemalja je 7. novembra 1949. godine potpisalo "Konvenciju o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći". Tom konvencijom osigurano je načelo jednakosti tretmana u vezi sa programima socijalne pomoći koji su ulazili u njen materijalni opseg. Godine 1950. Komitet eksperata za pitanja socijalnog osiguranja Saveta Evrope zaključio je da ovu multilateralnu konvenciju treba proširiti na sve države članice Saveta Evrope. To je, pak, dovelo do izrade Evropske konvencije o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći Saveta Evrope. Konvencija je potpisana zajedno sa Privremenim sporazumima u Parizu 11. decembra 1953. godine. Kao i Privremeni sporazumi, stupila je na snagu 1. jula 1954. godine.

4.2 Suština Evropske konvencije o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći

4.2.1 Materijalni opseg Konvencije: Šta je socijalna i zdravstvena pomoć?

Socijalna i zdravstvena pomoć definisana je u Konvenciji na sledeći način: *"Pomoć u vezi sa svakom zemljom ugovornicom označava svaku pomoć koja se pruža na osnovu zakona i propisa koji su na snazi na bilo kom delu njene teritorije i kod koje se osobama bez adekvatnih prihoda odobravaju sredstva egzistencije i nega koju zahteva njihovo stanje, izuzev nedoprinosnih penzija i naknada koje se isplaćuju u vezi sa ratnim povredama ili povredama prouzrokovanim stranom okupacijom."*⁴⁹

Ovde su opisani programi namenjeni licima koja su toliko siromašna da ne mogu sebi da priušte ni najosnovniji životni standard i/ili koja ne mogu sebi da priušte zdravstvenu negu ili pažnju koja im je potrebna. Ti programi se obično finansiraju iz centralnih ili regionalnih fondova i po svojoj prirodi su nedoprinosni – drugim rečima, od primaoca se ne očekuje da daje nikakav neposredan ili posredan finansijski doprinos finansiranju programa. Ovom definicijom obuhvaćeni su programi kojima se pitanje opšteg rizika socijalne potrebe ili siromaštva reguliše isplaćivanjem naknada licima čija su sredstva niža od određenog iznosa. Naknade obuhvaćene Konvencijom mogu biti novčane ili naknade u naturi.

Definicija socijalne i zdravstvene pomoći koju daje Konvencija mora se razumeti u kontekstu Privremenih sporazuma – otuda i izričito isključenje izuzimanje penzija u definiciji. Nedoprinosne penzije

49 Član 1 Konvencije

predstavljaju dugoročne naknade koje se nekom licu isplaćuju zato što je staro ili invalidno ili zato što je izgubilo hranioca porodice. Ove penzije obuhvaćene su Privremenim evropskim sporazumom o programima socijalnog osiguranja za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika. Iz tog razloga, "socijalna pomoć" označava programe koji nisu povezani ni sa jednim posebnim socijalnim rizikom. Primer programa socijalne pomoći bio bi opšti garantovani minimalni prihod kod koga se svim osobama sa prihodima od manje od 40 evra nedeljno po glavi stanovnika daje naknada kako bi svoje porodične prihode dopunili do tog nivoa. Naknada se isplaćuje zato što su ova lica siromašna. Ako bi naknada bila povezana s nekim konkretnim rizikom – npr. ako bi uslov za sticanje prava bilo to da podnosilac zahteva mora da bude trajno onesposobljen za rad – onda bi to bila invalidska penzija i bila bi obuhvaćena odgovarajućim Privremenim sporazumom.

"Zdravstvena pomoć" označava zdravstvene usluge kod kojih pravo na korišćenje zavisi od "utvrđivanja socijalne potrebe", koje se češće naziva "ispitivanjem prihoda". Zdravstvene usluge koje ne podležu takvom ispitivanju obuhvaćene su Privremenim evropskim sporazumom o socijalnom osiguranju koje ne obuhvata programe za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika⁵⁰.

Stav u odnosu na tačan materijalni opseg Konvencije isti je kao i kod Privremenih sporazuma; svi programi obuhvaćeni Konvencijom navedeni su u Aneksu I Konvencije⁵¹. Ovaj Aneks predstavlja **iscrpan spisak** svih programa obuhvaćenih Konvencijom, a zemlje ugovornice su obavezne da obaveste Generalnog sekretara Saveta Evrope kad god se donese nov zakon ili propis⁵². Ne postoji vremensko ograničenje u smislu kada treba dati to obaveštenje.

Konvencija, kao i Privremeni sporazumi, izričito izuzima naknade koje se isplaćuju u vezi sa ratnim povredama i povredama koje proističu iz strane okupacije⁵³. Razlog tome je što su te naknade po svojoj prirodi povezane sa osećanjem o sopstvenom državljanском identitetu.

50 Član 1 Privremenog evropskog sporazuma o socijalnom osiguranju koje ne obuhvata programe za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika

51 Član 2(b) Konvencije

52 Član 16 Konvencije

53 Član 2(a)(i) Konvencije

4.2.2 Dva glavna načela

Evropska konvencija o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći ističe dva glavna načela. Prvo načelo je da državljani zemalja ugovornica treba da imaju isti tretman u pogledu svih zahteva za socijalnom i zdravstvenom pomoći. Drugo načelo je da nijedan državljani zemlje ugovornice neće biti deportovan ili repatriiran iz druge zemlje ugovornice samo zato što je toj osobi potrebna socijalna ili zdravstvena pomoć.

4.2.3 Prvo načelo: jednakost tretmana

Jednakost tretmana koju Konvencija nalaže zasniva se na državljanstvu⁵⁴. Državljanima jedne zemlje ugovornice imaće pravo na iste naknade, u istom iznosu i pod istim uslovima kao i državljani zemlje ugovornice u kojoj imaju prebivalište. Osoba ima pravo na jednaku dostupnost socijalne i zdravstvene pomoći u drugoj zemlji ugovornici ukoliko ispunjava sledeće uslove:

- i) **"državljanin je zemlje ugovornice"**: Konvencija izričito navodi da će se dokaz o državljanstvu odrediti prema pravilima u državi porekla. Država porekla definiše se u Konvenciji kao matična država⁵⁵. Svaka zemlja ugovornica mora da pošalje objašnjenje Generalnom sekretaru Saveta Evrope u kome će opisati kako ta zemlja ugovornica definiše "državljanina". To objašnjenje se prosleđuje svim zemljama ugovornicama⁵⁶.
- ii) **"legalno je prisutna"**: ovaj pojam nije definisan u okviru Konvencije, već je to ostavljeno pravilima i propisima koji funkcionišu u zemlji ugovornici gde osoba podnosi zahtev za pomoć. Na nacionalna pravila o zakonskom prisustvu unutar zemlje ugovornice utiče, naravno, međunarodni zakoni, kao što su međunarodne konvencije o azilantima i izbeglicama, kao i međunarodni bilateralni, odnosno multilateralni ugovori. Konvencija definiše pojam "legalnog **boravka**" u kontekstu njenog drugog osnovnog načela, tj. načela nerepatrijacije. Odatle logički sledi da "legalno prisustvo" ima šire značenje od

54 Član 1 Konvencije

55 Član 3 Konvencije

56 Član 2(a)(ii) Konvencije

"legalnog boravka" – na kraju krajeva, turisti na godišnjem odmoru su legalno prisutni u zemlji ugovornici pod uslovom da imaju sve odgovarajuće vize itd.

- iii) **"bez adekvatnih je sredstava"**: ispitivanje prihoda neke osobe obaviće se prema pravilima u zemlji ugovornici gde se podnosi zahtev za pomoć. To mora da bude isto ispitivanje kakvom podležu i državljani te zemlje ugovornice.

Treba napomenuti da se ne zahtevaju minimalni periodi prisustva ili boravka pre nego što će biti odobreno pravo na jednak tretman.

Troškove isplaćivanja socijalne pomoći državljanima drugih zemalja ugovornica snosi država u kojoj se naknada obezbeđuje⁵⁷. Međutim, Konvencija predviđa da zemlje ugovornice treba, u meri u kojoj to njihovi zakoni i propisi dopuštaju, da se obavežu da, koliko god je to moguće, pomognu jedna drugoj u naplaćivanju pune cene pomoći od trećih strana ili od osoba koje imaju odgovornost da doprinose ceni održavanja date osobe⁵⁸

Time se svakoj zemlji ugovornici nameće obaveza da pomaže drugim zemljama ugovornicama koje isplaćuju naknade licu sa prebivalištem na njihovoj teritoriji da naplate dugove i druge iznose koje toj osobi duguju pojedinci sa teritorije te zemlje ugovornice. Ti dugovi obuhvataju novac koji je osoba koja prima pomoć pozajmila drugima ili novac koji se toj osobi duguje u vezi sa robom ili uslugama koje je eventualno pružila. Tu spadaju sve kompenzacije koje se duguju osobi koja prima pomoć u vezi sa povredama koje je eventualno pretrpela kao rezultat nemara svog poslodavca ili neke druge osobe. Tu takođe spadaju svi iznosi koje osobi koja prima pomoć po osnovu izdržavanja duguje njen bivši bračni drug ili drugi članovi porodice. Konvencija samo kaže da države moraju delovati *"u meri u kojoj to njihovi zakoni i propisi dopuštaju"*, što znači da nisu obavezne da razvijaju bilo kakve nove zakone ili sporazume.

57 Član 4 Konvencije

58 Član 5 Konvencije

4.2.4 Drugo načelo: nerepatrijacija

Načelo nerepatrijacije obavezuje zemlje ugovornice da ne repatriiraju državljana druge zemlje ugovornice koji legalno boravi na njihovoj teritoriji samo zato što mu je potrebna pomoć⁵⁹.

Konvencija, međutim, ne sprečava zemlju ugovornicu da repatriira pojedince iz bilo kog drugog razloga, čak i ako je datoj osobi takođe potrebna socijalna ili zdravstvena pomoć⁶⁰. Na primer, ona ne sprečava repatrijaciju posle krivične presude ili iz razloga zaštite državne bezbednosti.

Zabrana repatrijacije samo zato što je osobi potrebna pomoć nije apsolutna. Zemlje ugovornice mogu repatriirati osobu samo zato što joj je potrebna pomoć ako:

- i) **ta osoba nije neprekidno boravila** najmanje pet godina na teritoriji države u kojoj se naknada potražuje ukoliko je ta osoba ušla u tu državu pre navršenih 55 godina života ili najmanje 10 godina ukoliko je u državu ušla nakon što je navršila 55 godina života⁶¹: prema Konvenciji, osoba legalno boravi u nekoj državi ako poseduje aktuelnu i važeću dozvolu ili neki drugi oblik dopuštenja od zemlje ugovornice u kojoj boravi⁶². Dokumenti koji predstavljaju takve dozvole ili dopuštenja navedeni su u Aneksu III Konvencije. Konvencija takođe definiše "neprekidan boravak"⁶³. Ona navodi da odsustvo od manje od tri meseca ne utiče na neprekidnost boravka. Odsustvo od šest ili više meseci automatski će se smatrati prekidom neprekidnog boravka. Odsustvo u trajanju između tri i šest meseci neće se nužno smatrati prekidom neprekidnog boravka, i o tom pitanju će se odlučivati u svakom pojedinačnom slučaju. Pri odlučivanju da li se odsustvom u trajanju između tri i šest meseci prekida neprekidan boravak, Konvencija nalaže da zemlja ugovornica koja želi da deportuje osobu mora uzeti u obzir da li ta osoba namerava da se vrati u tu zemlju ugovornicu i koliko je ta osoba sačuvala veze sa tom ugovornom stranom tokom svog odsustva. Važno je napomenuti da se nijedan period tokom kojeg

59 Član 6(a) Konvencije

60 Član 6(b) Konvencije

61 Član 7(a)(i) Konvencije

62 Član 11(a) Konvencije

63 Član 13(b) Konvencije

je osoba primala naknade iz socijalne ili medicinske pomoći od države koja namerava da je deportuje neće računati kao period boravka osim ako se te naknade ne odnose na medicinsku negu zbog kraćih ili akutnih bolesti⁶⁴.

- ii) **zdravstveno stanje te osobe dopušta** da bude prevezena⁶⁵,
- iii) a osoba **nema bliskih** veza na teritoriji na kojoj boravi⁶⁶: Konvencija ne definiše "bliske veze", ali se u načelu prihvata da one obuhvataju porodične, kulturne i privredne veze, i
- iv) ne postoje **prigovori na humanitarnoj osnovi**⁶⁷: Konvencija ne određuje šta se smatra "humanitarnom osnovom", ali se može pretpostaviti da će ona obuhvatiti razloge kao što su verovatni postupci koje vlasti države u koju se ta osoba deportuje mogu da primene prema njoj, kao i daljina i/ili vid prevoza prilikom deportacije.

Sva ova četiri uslova moraju biti zadovoljena pre nego što zemlja ugovornica može da repatriira nekoga samo zato što je tom licu potrebna pomoć. Nadalje, zemlje ugovornice se slažu "da će pribegavati repatrijaciji što je moguće umerenije"⁶⁸. Važno je imati na umu da čak i ako osoba ispunjava sve gore navedene uslove, zemlja ugovornica nema obavezu da je repatriira. Isto opšte načelo važi za Konvenciju kao i za Privremene sporazume, tj. države su uvek slobodne da obezbede sistem koji će biti povoljniji od onog koji je izložen u Konvenciji⁶⁹.

Troškove repatrijacije treba da snosi zemlja ugovornica koja deportuje osobu⁷⁰. Zemlja ugovornica u koju se pojedinac repatriira mora da prihvati tu osobu⁷¹. Sve zemlje ugovornice kroz koje deportovana osoba mora proći da bi bila repatriirana moraju toj osobi omogućiti nesmetan prelazak preko njihove teritorije⁷².

64 Član 14 Konvencije

65 Član 7(a)(ii) Konvencije

66 Član 7(a)(iii) Konvencije

67 Član 7(b) Konvencije

68 Član 7(b) Konvencije

69 Član 18 Konvencije

70 Član 8(a) Konvencije

71 Član 8(b) Konvencije

72 Član 8(c) Konvencije

Konvencija obavezuje državu koja vrši deportaciju da stupi u kontakt sa diplomatskim ili konzularnim vlastima zemlje ugovornice u koju osoba treba da se deportuje⁷³. Ako zemlja ugovornica u koju se osoba deportuje ne prihvata da je data osoba njen državljanin, onda ta zemlja ugovornica mora poslati dokument o nepriznavanju nadležnosti državi koja vrši repatrijaciju u roku od 30 dana od dana kada je država koja vrši deportaciju stupila s njom u kontakt ili što je pre moguće posle tog roka⁷⁴. Tada će biti ocenjeno da li je data osoba zaista državljanin odredišne države ili nije. To će biti učinjeno primenom važećih pravila i propisa odredišne države. Svi sporovi po ovom pitanju rešavaće se putem mehanizma za rešavanje sporova opisanom niže u tekstu, u odeljku 4.2.6.

4.2.5 Dodaci i ograničenja

U Aneksu I Konvencije navedeni su, u vezi sa svakom zemljom ugovornicom, programi socijalne i zdravstvene pomoći na koje se primenjuje Konvencija⁷⁵.

Zemljama ugovornicama dopušteno je da postave ograničenja za primenu programa socijalne i zdravstvene pomoći navedene u Aneksu I. Ta ograničenja navedena su u Aneksu II Konvencije⁷⁶. Konvencija ne nameće nikakve restrikcije u pogledu toga koja ograničenja se mogu postaviti. Jedino pravilo za ograničenja jeste da sva ograničenja koja se odnose na programe koji već postoje u vreme kada država ratifikuje Konvenciju moraju biti objavljena u vreme ratifikacije, a ograničenja koja se odnose na bilo koji novi program donet posle ratifikacije moraju da se objave kada o tom programu bude obavešten Generalni sekretar Saveta Evrope⁷⁷.

Svrha Dodatka III je da olakša primenu Konvencije uspostavljanjem spiska dokumenata koji se priznaju kao prihvatljivi dokazi boravka (v. odeljak 4.2.4 ovog *Kratkog vodiča*).

73 Član 10(a) Konvencije

74 Član 9 Konvencije

75 Član 2(b) Konvencije

76 Član 2(b) Konvencije

77 Član 16(b) Konvencije

Aneksi I-III čine sastavni deo Konvencije⁷⁸.

4.2.6 Primena i rešavanje sporova

Ne postoji nadzorni mehanizam koji bi se primenjivao na Konvenciju. Ne postoji sudsko telo koje bi nadgledalo njeno sprovođenje, kao što je to slučaj sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Ne postoji ni redovan sistem nesudskog nadzora u formi podnošenja nacionalnih izveštaja, kao što postoji kod Evropskog kodeksa socijalnog osiguranja. Međutim, Komitet eksperata redovno se sastaje da bi raspravljao o sprovođenju Konvencije i o tumačenju njenih odredaba⁷⁹. Ako postoji spor između bilo kojih zemalja ugovornica, te strane moraju najpre pokušati da razreše sve probleme pregovorima⁸⁰. Ako se u tome ne uspe, ustanovljen je sistem u okviru Konvencije koji se bavi odabiranjem odgovarajućeg arbitražnog tela ili arbitra⁸¹. Odluka o arbitražnom telu ili arbitru je onda konačna i obavezujuća za zemlje ugovornice⁸².

4.2.7 Sprovođenje

Ne postoje detaljno razrađene odredbe za sprovođenje Konvencije. Konvencija jednostavno nalaže da upravne, konzularne i diplomatske vlasti zemalja ugovornica pruže jedne drugima svu moguću pomoć u njenom izvršenju⁸³. Precizna pravila sprovođenja nisu zaista potrebna u Konvenciji s obzirom da se ona ne bavi strogo tehničkim oblastima usklađivanja sistema socijalnog osiguranja, kao što je agregacija periodâ osiguranja ili isplata naknada iz socijalnog osiguranja u drugim zemljama ugovornicama.

4.2.8 Ratifikacija i stupanje na snagu

Države koje žele da ratifikuju Konvenciju moraju da deponuju instrument o ratifikaciji kod Generalnog sekretara Saveta Evrope⁸⁴. Konvencija će zatim

78 Član 19 Konvencije

79 Radi kratkog opisa Komiteta eksperata, v. Uvod u Treće poglavlje u gornjem tekstu

80 Član 20(a) Konvencije

81 Član 20(b) Konvencije

82 Član 20(c) Konvencije

83 Član 15 Konvencije

84 Član 21(a) Konvencije

stupiti na snagu u vezi s tom zemljom prvog dana sledećeg meseca⁸⁵. Od tog datuma državljani nove zemlje ugovornice imaju pravo na socijalnu i zdravstvenu pomoć u drugim zemljama ugovornicama, a državljani drugih zemalja ugovornica imaju pravo na socijalnu i zdravstvenu pomoć u novoj zemlji ugovornici. Komitet ministara Saveta Evrope može pozvati države nečlanice Saveta Evrope da pristupe Konvenciji⁸⁶.

4.2.9 Otkazivanje

Bilo koja od zemalja ugovornica slobodna je da otkáže Konvenciju nakon početnog perioda od dve godine ili narednog jednogodišnjeg perioda pod uslovom da dostavi pismeno obaveštenje najmanje šest meseci pre tog datuma⁸⁷ (godišnjice stupanja na snagu Konvencije za svaku zemlju ugovornicu). Za razliku od Privremenih sporazuma, Konvencija ne sadrži odredbe kojima se zemlje ugovornice koje otkážu Konvenciju obavezuju da i dalje isplaćuju naknade koje su već dodeljene na osnovu njenih odredaba.

4.3 Protokol

Protokol uz Konvenciju stupio je na snagu zajedno sa Konvencijom 1. jula 1954. godine, proširivši prvo načelo Konvencije, načelo jednakog tretmana, i na izbeglice⁸⁸. Definicija "izbeglice" u Protokolu odnosi se na definiciju iz Ženevske konvencije o položaju izbeglica iz 1951. godine⁸⁹. To proširenje znači da se svaki izbeglica tretira isto kao i svaki drugi državljani zemlje ugovornice. Izbeglice, dakle, imaju pravo jednakog pristupa naknadama iz socijalne i zdravstvene pomoći.

Drugo načelo Konvencije, načelo nerepatrijacije, nije prošireno ovim Protokolom⁹⁰ pošto izbeglice ne mogu biti repatriirane u zemlju iz koje su pobešli jer bi to predstavljalo kršenje Ženevske konvencije.

Čim neka osoba više nije klasifikovana kao izbeglica, ona podleže repatrijaciji ukoliko ispunjava uslove opisane u odeljku 4.2.4 u gornjem

85 Član 21(c) Konvencije

86 Član 22(a) Konvencije

87 Član 24 Konvencije

88 Član 2 Konvencije

89 Član 1 Konvencije

90 Član 3(1) Konvencije

tekstu. Za potrebe Konvencije, period njenog legalnog boravka počinje onog dana kada prestane da bude izbeglica⁹¹.

4.4 Eksplanatorni izveštaj

Komitet eksperata je pripremio Eksplanatorni izveštaj o Konvenciji, a usvojio ga je Komitet ministara 21. novembra 2001. godine. To je zvaničan dokument Saveta Evrope u kome se objašnjava kako Konvencija funkcioniše i šta znače termini koje ona sadrži.

91 Član 3(2) Konvencije

PETO POGLAVLJE

EVROPSKA KONVENCIJA O SOCIJALNOM OSIGURANJU

UVOD

Privremeni evropski sporazum o programima socijalnog osiguranja za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika i Privremeni sporazum o socijalnom osiguranju koje ne obuhvata programe za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika (u daljem tekstu "Privremeni sporazumi") zaključeni su 1953. godine. Oni se uglavnom odnose na jednak tretman za državljane zemalja ugovornica. Od samog početka cilj im je bio da budu samo parcijalni instrumenti i – kao što im sami nazivi govore – privremene mere. Tako je 1959. godine tadašnjih 15 država članica Saveta Evrope odlučilo da sastave multilateralnu konvenciju kako bi uskladile svoje zakone o socijalnom osiguranju. Nova Evropska konvencija o socijalnom osiguranja stavljena je na raspolaganje radi potpisivanja u Parizu 14. decembra 1972. godine, a stupila je na snagu 1. marta 1979. godine.

Evropska konvencija o socijalnom osiguranju (u daljem tekstu "Konvencija") bila je značajan korak napred u usklađivanju sistema socijalnog osiguranja unutar Evrope. Dok se Privremeni sporazumi bave samo osnovnim načelom jednakosti tretmana, Konvencija primenjuje sva četiri osnovna načela međunarodnog usklađivanja sistema socijalnog osiguranja. Pri sastavljanju Konvencije, posebna pažnja je poklonjena Propisu o socijalnom osiguranju za radnike migrante br. 3/57 Evropskih zajednica i radu koji se odvijao na preradi ovog Propisa, čiji je krajnji proizvod postojeći Propis br. 1408/71. Bez obzira na taj uticaj, Konvencija predstavlja jedinstven dokument. Pre svega, u vreme kada je Konvencija podneta na potpisivanje, njen lični opseg bio je znatno širi od ličnog opsega propisa Evropskih zajednica o usklađivanju sistema socijalnog osiguranja. Na primer, propisima koji su u to vreme važili u Evropskim zajednicama nisu bila obuhvaćena samozaposlena lica, a još uvek nisu obuhvaćene ekonomski neaktivne osobe, pri čemu je Konvencija tim grupama odmah pružila zaštitu. Drugo, Konvencija je podeljena na članove koji stupaju na snagu čim se Konvencija ratifikuje i na članove koji stupaju na snagu kada se zemlje

ugovornice o njima konkretno dogovore putem bilateralnih ili multilateralnih sporazuma. Članovi koji ne stupaju odmah na snagu predstavljaju stoga sugestije ili model za bilateralne ili multilateralne sporazume između zemalja ugovornica. Takvom strukturom obezbeđuje se da se osnovna prava migranata štite neposredno, dok se zemljama ugovornicama istovremeno daje znatna sloboda kad je reč o drugim aspektima međunarodnog usklađivanja sistema socijalnog osiguranja.

Konvenciju prati Dopunski sporazum o primeni Konvencije (u daljem tekstu "Dopunski sporazum"). Ovim instrumentom je obuhvaćena praktična primena Konvencije. U njemu se navodi kako relevantne vlasti i institucije u zemljama ugovornicama moraju da postupaju u svojim međusobnim odnosima ne bi li obezbedili nesmetano i efikasno odvijanje procesa usklađivanja. Dopunski sporazum opisuje kakve informacije treba da razmenjuju zemlje ugovornice i kakvi treba da budu odnosi između nadležnih vlasti i institucija. Kao i Konvencija, Dopunski sporazum podeljen je na odredbe koje odmah stupaju na snagu i odredbe koje predstavljaju model za bilateralne i multilateralne sporazume. Ako država ratifikuje Konvenciju, ona mora da ratifikuje i Dopunski sporazum⁹².

Komitek eksperata za usklađivanje u oblasti socijalnog osiguranja (u daljem tekstu "Komitet eksperata") pripremio je Protokol Konvencije sa ciljem da proširi njen lični opseg. Ovaj Protokol podnet je na potpisivanje u Strazburu 11. maja 1994. godine. On zahteva ratifikaciju od strane najmanje dve države članice, ali još nije stupio na snagu⁹³.

Komitek eksperata je pripremio Eksplanatorni izveštaj o Konvenciji⁹⁴. Mada ovaj Eksplanatorni izveštaj ne pruža autoritativno tumačenje teksta Konvencije, Komitet ministara Saveta Evrope usvojio ga je kao zvaničan dokument. U Eksplanatornom izveštaju dat je najpre opšti pregled Konvencije, a zatim komentari na njene pojedinačne odredbe.

92 Priložen je spisak potpisa i ratifikacija Konvencije i Dopunskog sporazuma na dan 1. septembra 2003. godine (Prilog II). Videti Prilog I radi samoga spiska i internet adresa Konvencije i Dopunskog sporazuma.

93 Priložen je spisak potpisa i ratifikacija Protokola na dan 1. septembra 2003. godine (Prilog II). Videti Prilog I radi samoga spiska i internet adrese Protokola.

94 Videti Prilog I radi internet adrese Eksplanatornog izveštaja.

Ovaj Eksplanatorni izveštaj pruža detaljniji opis Konvencije od opisa datog u ovom *Kratkom vodiču* i predstavlja preporučeni izvor za sva pitanja u vezi sa poglavljem koje sledi.

Osim toga, Komitet eksperata usvojio je i *Vodič* za primenu Konvencije i Dopunskog sporazuma⁹⁵, čija je svrha da olakša posao zvaničnicima u institucijama i drugim upravama za socijalno osiguranje u primeni Konvencije i Dopunskog sporazuma. Ovaj *Vodič* sadrži standardne obrasce za primenu neposredno primenljivih odredaba Konvencije i Dopunskog sporazuma.

Ovo poglavlje *Kratkog vodiča* bavi se kako Konvencijom tako i – koliko je to neophodno – Dopunskim Sporazumom uz Konvenciju. Ovo poglavlje sadrži sledeće odeljke:

- 5.1 Materijalni opseg Konvencije
- 5.2 Lični opseg Konvencije
- 5.3 Jednak tretman državljana
- 5.4 Isplata naknada u inostranstvu
- 5.5 Odredbe Konvencije koje se odnose na sve rizike
- 5.6 Posebne odredbe koje se odnose na različite socijalne rizike
- 5.7 Sprovođenje i izvršenje Konvencije
- 5.8 Ratifikacija i stupanje na snagu
- 5.9 Otkazivanje
- 5.10 Rešavanje sporova
- 5.11 Protokol
- 5.12 Eksplanatorni izveštaj i Vodič za sprovođenje Konvencije

5.1 Materijalni opseg konvencije

Konvencija se primenjuje na sve zakone koji se bave programima socijalnog osiguranja vezanim za:⁹⁶

- i) naknade za bolest i materinstvo,
- ii) invalidske naknade,
- iii) starosne naknade,

⁹⁵ Videti Prilog I radi internet adrese *Vodiča*.

⁹⁶ Član 2(1)(a) to (h) Konvencije

- iv) naknade za naslednike umrlih osiguranika,
- v) naknade za povrede na radu i profesionalna oboljenja,
- vi) naknade u slučaju smrti,
- vii) naknade za nezaposlene, i
- viii) porodične naknade.

Konvencija se primenjuje na sve opšte i posebne programe, kako doprinosne tako i nedoprinosne⁹⁷. Ona se ne primenjuje na zdravstvenu ili socijalnu pomoć⁹⁸. Stoga se primenjuje samo na programe koji su povezani sa socijalnim rizicima opisanim od (i) do (viii) u gornjem tekstu. Ne primenjuje se na programe koji se zasnivaju isključivo na riziku socijalne potrebe ili siromaštva⁹⁹. Ona takođe isključuje posebne programe za državne službenike¹⁰⁰. Pri tom ne isključuje građanske službenike kao takve, već samo programe koji ograničavaju svoje članstvo na državne službenike. Državni službenici će, stoga, biti obuhvaćeni Konvencijom ako budu obuhvaćeni opštim programom za radnike¹⁰¹. Naknade koje se isplaćuju žrtvama rata i njegovih posledica takođe su izuzete iz opsega Konvencije¹⁰² pošto su ti programi tesno povezani sa državljskim identitetom pojedinca.

Materijalni opseg Konvencije je isti kao kombinovani opseg Privremenih sporazuma, i kao i u slučaju Privremenih sporazuma, Konvencija sadrži iscrpan spisak svih grana socijalnog osiguranja na koje se primenjuje¹⁰³. Ovaj spisak se može naći u Aneksu II Konvencije. Zemlje ugovornice su dužne da redovno ažuriraju ovaj spisak.

97 Član 2(2) Konvencije; radi definicije doprinosnih, odnosno nedoprinosnih naknada, v. Član 1(y) Konvencije i odeljak 1.7 ovog *Kratkog vodiča*.

98 Član 2(4) Konvencije

99 Radi definicije socijalne i zdravstvene pomoći, v. odeljke 1.7, 3.2.2 i 4.2.1 ovog *Kratkog vodiča*.

100 Član 2(4) Konvencije

101 Član 4(1)(c) Konvencije

102 Član 2(4) Konvencije

103 Član 3(1) Konvencije

5.2 Licni opseg konvencije

Konvencija se primenjuje na svakoga ko je bio obuhvaćen zakonima o socijalnom osiguranju više od jedne zemlje ugovornice pod uslovom da je ta osoba: ¹⁰⁴

- i) državljanin jedne od zemalja ugovornica,
- ii) lice bez državljanstva ili izbeglica, ili
- iii) član porodice još živog ili umrlog lica iz jedne od gore navedenih kategorija lica.

Mada Konvencija isključuje posebne programe za državne službenike, ona izričito obuhvata određene kategorije državnih službenika obuhvaćenih opštim programom zemlje ugovornice, sa izuzetkom članova diplomatskih misija i konzularnih predstavništava¹⁰⁵. Konvencija obuhvata izuzetno širok raspon lica, uključujući zaposlena i samozaposlena lica, ekonomski neaktivne osobe itd. Jedini zahtev je da osoba bude obuhvaćena sistemima socijalnog osiguranja dveju ili više zemalja ugovornica. Ponekad se u Konvenciji prave razlike između različitih kategorija lica. Ovde je važno napomenuti da se termin "*radnik*" odnosi kako na zaposlena **tako i** na samozaposlena lica¹⁰⁶.

5.3 Jednak tretman državljana

Konvencija reafirmiše načelo jednakog tretmana državljana svih zemalja ugovornica¹⁰⁷. Ovim načelom od zemalja ugovornica se zahteva da svoje zakone primenjuju na državljane drugih zemalja ugovornica isto kao i na sopstvene državljane.

Međutim, kada je reč o primeni ovog načela na nedoprinosne programe, Konvencija, kao i Privremeni sporazumi, predviđa, da zemlja ugovornica može zahtevati od državljana drugih zemalja ugovornica da ispune posebne uslove vezane za boravak, pogotovo kada visina naknade nije vezana za periode prebivanja. Pošto ovi potencijalni uslovi boravka variraju zavisno od socijalnih rizika, detalji su izloženi u odeljku 5.6 niže u tekstu.

104 Član 4 Konvencije

105 Član 4(1)(c) i 4(2) Konvencije

106 Član 1(m) Konvencije

107 Član 8 Konvencije

5.4 Isplata naknada u inostranstvu

Konvencija predviđa da se novčane naknade invalidima, starim licima i članovima porodica umrlih osiguranika, kao i penzije vezane za povrede na radu ili profesionalna oboljenja i naknade u slučaju smrti neće umanjivati, obustavljati ili ukidati zbog toga što korisnik ima prebivalište na teritoriji druge zemlje ugovornice¹⁰⁸. Međutim, dopuštaju se izuzeci od ovog pravila, koji se odnose na nedoprinosne programe i određene posebne naknade.

Kao i kada je reč o jednakom tretmanu državljana, pojedinosti vezane za isplatu naknada u inostranstvu podrobnije su opisani niže u tekstu, u odeljku 5.6.

5.5 Odredbe konvencije koje se odnose na sve rizike

Sledeće odredbe se odnose na sve socijalne rizike obuhvaćene Konvencijom i stupaju na snagu odmah pošto ih ratifikuje zemlja ugovornica.

5.5.1 Definicije

Konvencija sadrži opsežan spisak definicija¹⁰⁹, koje su od suštinskog značaja za razumevanje i primenu Konvencije. Među ove definicije spadaju ključni termini kao što su "*zemlja ugovornica*", "*zakoni*", "*prebivanje*" i "*boravak*", "*radnik*" i "*radnik u pograničnoj zoni*", "*periodi osiguranja*" i "*periodi prebivanja*", kao i "*porodični dodaci*" i "*porodične naknade*".

5.5.2 Odnos sa drugim međunarodnim instrumentima

Odredbe Konvencije zamenjuju sve bilateralne i multilateralne sporazume o usklađivanju sistema socijalnog osiguranja koji postoje između zemalja ugovornica¹¹⁰ izuzev:

- i) svih konvencija koje je usvojila MOR¹¹¹,
- ii) svih odredaba Evropske unije¹¹²,

108 Član 11 Konvencije

109 Član 1 Konvencije

110 Član 5(1) Konvencije

111 Član 6(1) Konvencije

112 Član 6(2) Konvencije

- iii) svih bilateralnih ili multilateralnih sporazuma koje zemlje ugovornice žele da zadrže¹¹³. Zemlje ugovornice moraju izričito da se dogovore da će zadržati određene sporazume koji su na snazi među njima, i ti sporazumi moraju biti navedeni u Aneksu III Konvencije. Konvencija neće poništiti te bilateralne i multilateralne sporazume već će se primenjivati na osobe koje ne ulaze u lični opseg tih sporazuma – npr. samozaposlena lica ili ekonomski neaktivna lica uključena su u lični opseg Konvencije, ali su u prošlosti često bila izuzeta iz bilateralnih sporazuma. Konvencija će se primenjivati i u multilateralnim odnosima između država koje obavezuju bilo koji bilateralni sporazumi navedeni u Aneksu III. Na primer, bilateralni sporazumi postoje između države A i države B, države B i države C, kao i države C i države A. Sve tri države su povezane bilateralnim sporazumima, ali ako bi neko živeo u državama A, B i C, to bi se klasifikovalo kao "multilateralni odnos", na koji bi se primenjivala Konvencija, a ne pojedinačni bilateralni sporazumi.

5.5.3 Određivanje primenljivog zakonodavstva

Pravila Konvencije za određivanje primenljivog zakonodavstva primenjuju se jednako na sve rizike obuhvaćene Konvencijom. Zemlja ugovornica čiji se zakoni primenjuju naziva se "*nadležnom državom*".

Pravila za određivanje primenljivog zakonodavstva definisana su na sledeći način¹¹⁴:

Zaposlena lica: opšte pravilo je da će primenljivo zakonodavstvo biti zakonodavstvo zemlje ugovornice u kojoj je data osoba zaposlena, čak i ako ta osoba ima prebivalište na teritoriji druge zemlje ugovornice¹¹⁵. Od ovog pravila postoje sledeći izuzeci:

113 Član 6(3) Konvencije

114 Treba imati u vidu da se ovaj Kratki vodič bavi samo obaveznim programima socijalnog osiguranja, a ne dobrovoljnim ili fakultativnim produženim osiguranjem. Sledeća pravila o određivanju primenljivog zakonodavstva ne primenjuju se na ove programe, a posebne odredbe koje se odnose na ove programe mogu se naći u članu 16 Konvencije.

115 Član 14(a) Konvencije

- i) Raspoređivanje ili premeštaj zaposlenih lica na radno mesto u inostranstvu: poslodavac možda želi da pošalje jednog ili više svojih radnika da obavljaju poslove i zadatke u drugoj zemlji ugovornici ili da rade u jednoj od njegovih kancelarija ili filijala lociranih u drugoj državi. To se naziva periodom premeštaja ili raspoređivanja na radno mesto u inostranstvu. Pod uslovom da se radnik šalje u drugu zemlju ugovornicu na period od dvanaest meseci ili kraće i da se ne šalje kako bi zamenio radnika koji je upravo okončao period premeštaja, dati radnik će i dalje biti obuhvaćen zakonodavstvom države iz koje je poslat¹¹⁶. Taj radnik će takođe ostati obuhvaćen zakonodavstvom zemlje ugovornice iz koje je poslat ako, usled nepredviđenih okolnosti, njegov premeštaj treba da se produži za dodatni period od najviše dvanaest meseci, a nadležni organ drug zemlje ugovornice složi se s tim¹¹⁷.
- ii) Lica zaposlena u jednoj ili više zemalja ugovornica izuzev u međunarodnom prevozu: ako dato lice ima prebivalište u jednoj od država u kojoj obavlja posao ili ima različite poslodavce u različitim državama, biće obuhvaćeno zakonodavstvom svoje države prebivanja¹¹⁸. Ako nema prebivalište ni u jednoj od država u kojima je zaposleno, biće obuhvaćeno zakonodavstvom države u kojoj se nalazi poslovno središte ili prebivalište njegovog poslodavca¹¹⁹.
- iii) Posebne odredbe se primenjuju na:
- zaposlena lica u međunarodnom prevozu¹²⁰ i preduzećima u pograničnoj zoni¹²¹,
 - mornare¹²² i

116 Član 15(1)(a)(i) Konvencije

117 Član 15(1)(a)(ii) Konvencije

118 Član 15(1)(c)(i) Konvencije

119 Član 15(1)(c)(ii) Konvencije

120 Član 15(2) Konvencije

121 Član 15(1)(d) Konvencije

122 članovi 14(b) i 15(2) Konvencije

- državne službenike¹²³ i diplomatske misije i konzularna predstavništva¹²⁴.

Samozaposlena lica: opšte pravilo je da samozaposlena lica budu obuhvaćena zemljom ugovornicom u kojoj imaju status samozaposlenih lica, čak i ako imaju prebivalište u drugoj zemlji ugovornici¹²⁵. Od ovog pravila postoje sledeći izuzeci:

- Prvi izuzetak uzima u obzir činjenicu da pojedine države obezbeđuju – ili su, barem, u prošlosti obezbeđivale – zaštitu u vidu socijalnog osiguranja zaposlenim licima, ali ne i samozaposlenim licima. Ako samozaposleno lice obavlja samostalnu delatnost u zemlji ugovornici koja nema nikakve zakone o socijalnom osiguranju kojima bi bila obuhvaćena samozaposlena lica, pri čemu to lice ima prebivalište u drugoj zemlji ugovornici, koja ima program za samozaposlena lica, tada će ono biti obuhvaćeno u svojoj zemlji prebivanja¹²⁶ kao da u njoj ima status samozaposlenog lica¹²⁷.
- Drugi izuzetak uzima u obzir činjenicu da pojedine države zasnivaju pravo na socijalno osiguranje na prebivalištu umesto na ekonomskoj delatnosti. Pretpostavimo da neka osoba ima prebivalište u državi A, pri čemu ima status samozaposlenog lica u državi B, a obe države su zemlje ugovornice Konvencije. Ako obe države zasnivaju pravo na zaštitu iz socijalnog osiguranja na prebivalištu, onda osoba iz našeg primera ne bi bila osigurana u državi B, gde obavlja svoju delatnost, već u državi A, gde ima prebivalište¹²⁸.

Posebna pravila se takođe primenjuju na lica koja obavljaju delatnosti u svojstvu samozaposlenih lica u dve ili više zemalja ugovornica:

- Ako ova lica imaju prebivalište u jednoj od zemalja ugovornica u kojoj takođe obavljaju neke od svojih samostalnih delatnosti,

123 Član 14(d) Konvencije

124 Član 17 Konvencije

125 Član 14(c) Konvencije

126 Član 15(3)(a)(i) Konvencije

127 Član 15(4) Konvencije

128 Član 15(3)(a)(ii) Konvencije

onda će biti obuhvaćena u svojoj državi prebivanja¹²⁹. Ako zemlja ugovornica u kojoj imaju prebivalište zasniva pravo na zaštitu iz socijalnog osiguranja na prebivalištu, onda će biti osigurana u svojoj državi prebivanja čak i ako tamo ne obavljaju nikakvu ekonomsku delatnost¹³⁰.

- ii) Ako samozaposlena lica ne obavljaju nijednu svoju samostalnu delatnost na teritoriji zemlje ugovornice u kojoj imaju prebivalište ili ako ta zemlja ugovornica uopšte nema zakona koji bi se odnosili na samozaposlena lica, tada zemlje ugovornice moraju međusobno da se dogovore koje će se zakonodavstvo primenjivati¹³¹.

Posebne odredbe takođe se primenjuju na samozaposlena lica koja svoju delatnost obavljaju na brodu¹³².

Ostala lica: Konvencija sadrži samo odredbe koje se tiču zakona primenljivih na zaposlena i samozaposlena lica. Stoga su sva druga lica, kao što su ekonomski neaktivna lica ili studenti, obuhvaćeni nacionalnim zakonima svake zemlje ugovornice.

Moguće derogacije: Konvencija omogućava nadležnim vlastima zemalja ugovornica da se zajednički dogovore o izuzecima od pravila o određivanju primenljivih zakona u interesu zainteresovanih lica¹³³.

5.6 Posebne odredbe koje se odnose na različite socijalne rizike

U ovom odeljku se objašnjava kako Konvencija reguliše socijalne rizike koji ulaze u njen materijalni opseg.

5.6.1 Bolest i materinstvo

Poglavlje Konvencije o bolesti i materinstvu obuhvata naknade u naturi, kao što su zdravstvena nega, lekovi, bolničko lečenje itd. Ono obuhvata i novčane naknade koje se isplaćuju za kraću onesposobljenost za rad.

129 Član 15(3)(b) Konvencije

130 Član 15(3)(b) Konvencije

131 Član 15(3)(c) Konvencije

132 članovi 14(b) i 15(2)(b) Konvencije

133 Član 18 Konvencije

Takva onesposobljenost može da bude rezultat ili bolesti ili trudnoće, odnosno porođaja. U sledećoj tabeli prikazano je koje odredbe Konvencije u vezi sa rizicima bolesti i materinstva odmah stupaju na snagu, a koje ne:

STUPAJU ODMAH NA SNAGU		NE STUPAJU ODMAH NA SNAGU	
Član 8	Jednak tretman za državljane svih zemalja ugovornica		
Član 13	Pravila kojima se sprečava preklapanje naknada s drugim naknadama, drugim prihodima ili profesionalnom delatnošću		
Član 19	Sabiranje perioda		
		Član 20	Obezbeđivanje naknada u naturi i novčanih naknada licima koja trajno prebivaju u zemlji ugovornici koja nije nadležna država
		Član 21	Obezbeđivanje naknada licima koja privremeno borave, vraćaju se ili odlaze na lečenje u zemlju ugovornicu koja nije nadležna država
		Član 22 (1)	Slučajevi u kojima zakoni zemlje ugovornice uslovljavaju obezbeđivanje naknada u naturi članovima porodice ličnom osiguranošću tih članova porodice
Član 22 (2) do (4)	Izračunavanje novčanih naknada		
		Član 23	Obezbeđivanje naknada u naturi za nezaposlena lica koja imaju prebivalište u zemlji ugovornici koja nije nadležna država
		Član 24	Obezbeđivanje naknada u naturi za penzionere
Član 25	Pravila za primenu posebnih odredaba u zakonodavstvu određenih zemalja ugovornica		
Član 26	Potreba za bilateralnim ili multilateralnim sporazumima radi primene odredaba koje ne stupaju odmah na snagu		

Jednak tretman državljana svih zemalja ugovornica: načelo jednakosti tretmana primenjuje se bezuslovno na naknade za bolest bilo u novcu bilo u naturi i bez obzira na to da li su naknade doprinosne ili nedoprinosne. To znači da lica koja su obuhvaćena Konvencijom a koja imaju prebivalište na teritoriji određene zemlje ugovornice podležu istim obavezama i imaju ista prava kao i državljani zemlje ugovornice u kojoj imaju prebivalište¹³⁴. Ovo važi i za *doprinosne* naknade za socijalni rizik materinstva. Međutim, kod nedoprinosnih naknada za materinstvo čija visina ne zavisi od dužine boravka, zemlja ugovornica je slobodna da uslovi jednak tretman minimalnim periodima boravka unutar te zemlje ugovornice¹³⁵. Konvencija nalaže da taj minimalni period ne može biti duži od šest meseci. To ne znači da zemlje ugovornice *moraju* da uvedu minimalne periode boravka, već samo da to *mogu* da urade pod uslovom da je period koji se uvodi kraći od šest meseci. U slučajevima gde zemlje ugovornice zahtevaju minimalni boravak kao uslov za jednak tretman u vezi nedoprinosnih naknada za materinstvo, one moraju da navedu predmetne naknade u Aneksu IV Konvencije¹³⁶.

Pravila kojima se sprečava preklapanje naknada s drugim naknadama, drugim prihodima ili profesionalnom delatnošću: Konvencija izričito navodi da se na njene odredbe ne može pozivati kako bi se potraživalo nekoliko naknada vezanih za jednu istu bolest ili materinstvo ili za jedan isti period obaveznog osiguranja¹³⁷. Nadalje, mnoge države imaju pravila kojima se ograničava preklapanje sličnih naknada ili preklapanje naknada sa prihodima ili profesionalnom delatnošću. Ovim pravilima naknada koja se isplaćuje može da se umanjiti, obustavi na određeno vreme ili čak potpuno ukine. Konvencija navodi da pri primeni ovih pravila zemlja ugovornica ima pravo da uzme u obzir sve naknade ili prihode primljene u drugim zemljama ugovornicama, kao i svaku profesionalnu delatnost koja je obavljena u drugim zemljama ugovornicama¹³⁸. Ako bi ovo dovelo do

134 Član 8(1) Konvencije

135 Član 8(2)(a) Konvencije

136 Član 8(4) Konvencije

137 Član 13(1) Konvencije i Član 9 Dopunskog sporazuma

138 Član 13(2) Konvencije

umanjenja u dve ili više zemalja ugovornica, Dopunski sporazum predviđa da se iznos na koji to utiče deli brojem predmetnih naknada¹³⁹.

Sabiranje perioda: kada zemlje ugovornice zahtevaju minimalne periode osiguranja pre dodeljivanja bilo kakvih naknada u sklopu određenog programa¹⁴⁰ ili pre nego što lice stekne pravo da se priključi programu obaveznog osiguranja¹⁴¹, te zemlje ugovornice moraju uzeti u obzir periode osiguranja (ili, u slučaju nedoprinosnog zakonodavstva, periode prebivanja nakon navršene 16. godine života) ostvarene u drugim zemljama ugovornicama. "Periodi osiguranja" definišu se kao periodi uplaćivanja doprinosa, zaposlenja, obavljanja profesionalne delatnosti ili prebivanja onako kako su definisani prema zakonima zemlje ugovornice u kojoj su ti periodi ostvareni¹⁴². To znači da se takvi periodi ostvareni u drugim zemljama ugovornicama moraju sabrati prema načelu agregacije. Na primer, država A i država B su obe ratifikovale Konvenciju. U državi A, pravo na naknade se zasniva na prebivalištu, a novčane naknade za bolest plaćaće se samo po ostvarenju stalnog prebivanja u trajanju od tri godine posle navršene 18. godine života. U državi B, pravo na novčane naknade za bolest zasniva se na periodima zaposlenja, i zahteva se dvanaestomesečno zaposlenje pre početka isplate naknade. Osoba živi u državi A od rođenja do navršene 20. godine života, a potom se preseli u državu B, gde radi šest meseci pre nego što se razboli i postane privremeno nesposobna za rad. Ona podnosi zahtev za naknadom za bolest u državi B, koja je obavezna da uzme u obzir šest meseci tokom kojih je dotična osoba radila u državi B i dve godine tokom kojih je imala prebivalište u državi A.

Izračunavanje novčanih naknada: ako se visina novčane naknade zasniva na prosečnim prihodima, nadležna država treba da uzme u obzir samo prihode primljene dok je osoba bila obuhvaćena njenim zakonodavstvom. Drugim rečima, kada izračunava prosečne prihode u cilju određivanja visine naknade, zemlja ugovornica ne treba da uzme

139 Član 8 Dopunskog sporazuma

140 Član 19(1) Konvencije

141 Član 19(2) Konvencije

142 Član 1(s) Konvencije

u obzir prihode primljene u drugim zemljama ugovornicama¹⁴³. Međutim, kada visina naknade varira zavisno od broja članova porodice, zemlja ugovornica mora da uzme u obzir sve članove porodice koji imaju prebivalište na teritoriji drugih zemalja ugovornica¹⁴⁴.

Pravila za primenu posebnih odredaba iz zakonodavstava određenih zemalja ugovornica: država može da uslovi isplatu novčanih naknada za bolest ili obezbeđenje zdravstvene zaštite poreklom bolesti ili povrede. Na primer, neće se obezbeđivati zdravstvena zaštita osobama koje su doživele nesreću u nekoj drugoj zemlji. Konvencija navodi da se uslovi koji se odnose na poreklo bolesti ili povrede neke osobe neće primenjivati na osobe koje ulaze u njen lični opseg¹⁴⁵. Konvencija takođe navodi da je zemlja ugovornica koja ograničava period tokom kojeg se naknade obezbeđuju slobodna da uzme u obzir periode tokom kojih su slične naknade obezbeđivane u drugim zemljama ugovornicama¹⁴⁶.

Potreba za bilateralnim ili multilateralnim sporazumima o primeni onih odredaba koje ne stupaju odmah na snagu: Konvencija opisuje odredbe o naknadama za bolest i materinstvo koje ne stupaju odmah na snagu i uslovljava primenu tih odredaba sklapanjem bilateralnih ili multilateralnih sporazuma između zemalja ugovornica¹⁴⁷. Odredbe koje ne stupaju odmah na snagu bave se pitanjima kao što su raspodela naknada u naturi i novčanih naknada onima koji trajno prebivaju ili privremeno borave u nekoj od zemalja ugovornica izuzev nadležne države. Na primer, neko lice živi u državi A (država prebivanja), ali radi u državi B (nadležna država). U toj situaciji, predloženim odredbama Konvencije preporučuje se da se naknade u naturi obezbeđuju u državi prebivanja u skladu sa zakonima u državi prebivanja, ali na račun nadležne države¹⁴⁸. Drugim rečima, država prebivanja obezbeđuje naknade, ali joj troškove nadoknađuje nadležna država. U slučaju

143 Član 22(2) Konvencije

144 Član 22(3) Konvencije

145 Član 25(2) Konvencije

146 Član 25(3) Konvencije

147 Član 26(1) Konvencije

148 Član 20(1)(a) Konvencije

novčanih naknada, Konvencija preporučuje da ih isplaćuje nadležna država prema pravilima nadležne države¹⁴⁹.

Konvencija navodi određene odredbe koje treba da se pojave u okviru bilateralnih ili multilateralnih sporazuma potrebnih da bi se sprovodile one odredbe koje ne stupaju odmah na snagu. Te odredbe obuhvataju:¹⁵⁰ navođenje kategorija lica na koje se sporazumi primenjuju, navođenje maksimalnog perioda tokom kojeg će jedna zemlja ugovornica obezbeđivati naknade u naturi na račun druge zemlje ugovornice, i donošenje pravila kojima se sprečava preklapanje naknada. Konvencija izričito navodi da su zemlje ugovornice slobodne da se dogovore da između njihovih institucija ne dolazi ni do kakvog nadoknađivanja troškova. Ovo se odnosi na situacije gde naknade obezbeđuje jedna zemlja ugovornica na račun druge, kao što je obezbeđivanje naknada u naturi licima koja imaju prebivalište u zemlji ugovornici koja nije nadležna država.

5.6.2 Invalidnost, starost i smrt (penzije)

Konvencija se bavi penzijama za ova tri socijalna rizika na približno isti način. U ovom *Kratkom vodiču* će sva ova tri rizika zato i biti obrađena zajedno, pri čemu će se čitaocu skrenuti pažnja na sve bitne razlike u njihovoj obradi. U ovom kontekstu, penzija označava dugoročnu periodičnu naknadu, za razliku od jednokratne paušalne sume, kao što je naknada u slučaju smrti.

Iz sledeće tabele vidi se da gotovo sve odredbe Konvencije koje se odnose na invalidnost, starost i smrt stupaju odmah na snagu, a da samo jedna odredba ne stupa odmah na snagu:

149 Član 20(1)(b) Konvencije

150 Član 26(2) Konvencije

STUPAJU ODMAH NA SNAGU		NE STUPAJU ODMAH NA SNAGU	
Član 8	Jednak tretman državljana svih zemalja ugovornica		
Član 11	Izvoz naknada		
Član 13	Pravila kojima se sprečava preklapanje naknada sa drugim naknadama, drugim prihodima i profesionalnom delatnošću		
Član 27	Opšte pravilo		
Član 28	Sabiranje perioda		
Član 29	Određivanje prava na naknade i izračunavanje naknada		
Član 30	Dodatne odredbe o izračunavanju naknada		
Član 31	Periodi kraći od godinu dana		
		Član 32	Periodi između godinu dana i pet godina
Član 33	Izračunavanje naknada kada osoba ne ispunjava istovremeno uslove koje postavljaju sva relevantna zakonodavstva		
Član 34	Diferencijalni dodaci		
Član 35	Pogoršanje invalidnosti		
Član 36	Nastavak isplate invalidskih naknada nakon obustave ili prekida isplate		
Član 37	Konverzija invalidskih u starosne naknade		

Jednak tretman za državljane svih zemalja ugovornica: načelo jednakog tretmana bezuslovno se primenjuje na doprinosne invalidske, starosne i porodične penzije¹⁵¹, ali se određeni uslovi mogu postaviti za ovo načelo u vezi s nedoprinosnim naknadama. Konvencija dopušta zemljama ugovornicama da jednakost tretmana kod onih nedoprinosnih naknada čija visina ne zavisi od dužina periodâ prebivanja uslovi minimalnim periodima prebivanja. To znači da ako osoba ne ostvari te minimalne periode, naknada može da joj se ne dodeli zato što ta osoba nije državljanin zemlje ugovornice u kojoj se naknada potražuje. Takvoj osobi takođe

¹⁵¹ Član 8(1) Konvencije

može da se dodeli niža naknada od one koja se isplaćuje državljanima ili mogu da joj se postave stroži uslovi od onih koji se zahtevaju od državljana. Konvencija postavlja stroga ograničenja za najduže periode prebivanja koje zemlja ugovornica može da zahteva pre nego što nedržavljanin može da stekne pravo na jednak tretman u pogledu nedoprinosnih penzija. Ti maksimalni periodi iznose:

invalidske penzije: pet uzastopnih godina prebivanja neposredno pre podnošenja zahteva za nedoprinosnom naknadom¹⁵²,

porodične penzije: pet uzastopnih godina prebivanja pokojnika neposredno pre podnošenja zahteva¹⁵³,

starosne penzije: 10 godina prebivanja između 16. godine života i dobi predviđene za odlazak u penziju, pri čemu se može zahtevati da od tih 10 godina pet neposredno prethodi podnošenju zahteva¹⁵⁴.

U Konvenciji se dalje kaže da ako zemlja ugovornica odluči da zahteva minimalne periode prebivanja i ako osoba ne ostvari te minimalne periode prebivanja, tada će dotična osoba i dalje imati pravo na naknadu ako je barem godinu dana bila obuhvaćena zakonodavstvom nadležne države. U tom slučaju, data osoba neće primati punu već srazmerno umanjenu naknadu, koja odražava vreme tokom kojeg je imala prebivalište na teritoriji nadležne države¹⁵⁵. Kada zemlja ugovornica uslovi jednakost tretmana kod nedoprinosnih naknada za invalidnost, starost i smrt minimalnim periodima prebivanja, onda te naknade mora navesti u Aneksu IV Konvencije¹⁵⁶.

Izvoz naknada: opšte pravilo je da se invalidske, starosne i porodične penzije mogu izvoziti u druge zemlje ugovornice. Drugim rečima, te penzije ne mogu da se umanje, obustave ili ukinu, niti na njih na bilo koji način može da utiče činjenica da primalac ima prebivalište u drugoj

152 Član 8(2)(b) Konvencije

153 Član 8(2)(b) Konvencije

154 Član 8(2)(c) Konvencije

155 Formula za srazmerno umanjeno naknada nalazi se u članu 8(3) Konvencije.

156 Član 8(4) Konvencije

zemlji ugovornici¹⁵⁷. Međutim, postoji nekoliko izuzetaka od ovog opšteg pravila. Ti izuzeci se prvenstveno odnose na nedoprinodne naknade, što znači da gotovo sve doprinodne naknade mogu da se izvoze¹⁵⁸. U Konvenciji se izričito kaže da se načelo izvoza naknada neće primenjivati na:

- i) posebne nedoprinodne naknade koje se dodeljuju invalidima koji nisu u stanju da zarađuju za život: Konvencija ne definiše "*posebnu*" nedoprinodnu naknadu¹⁵⁹;
- ii) posebne nedoprinodne naknade koje se dodeljuju osobama koje nemaju pravo na normalne naknade: ne postoji definicija "*normalnih naknada*", ali se može pretpostaviti da su to doprinodne naknade¹⁶⁰;
- iii) naknade koje se dodeljuju na osnovu prelaznih rešenja¹⁶¹; i
- iv) posebne naknade koje se dodeljuju kao pomoć ili u slučaju socijalne potrebe¹⁶².

Zemlje ugovornice moraju da navedu sve naknade izuzete iz načela izvoza u Aneksu VI Konvencije¹⁶³. Sve nedoprinodne naknade koje se ne pojavljuju u Aneksu VI, ali se pojavljuju u Aneksu IV (naknade kod kojih načelo jednakog tretmana podleže minimalnim periodima prebivanja), mogu biti umanjene ako se njihov primalac nastani u drugoj zemlji ugovornici¹⁶⁴. Te naknade se umanjuju srazmerno dužini prebivanja njihovog primaoca u nadležnoj državi. Ista formula se koristi za umanjivanje tih naknada kada lice ne ostvari minimalne periode

157 Član 11(1) Konvencije

158 Treba imati u vidu da doprinodne naknade koje se dodeljuju na osnovu prelaznih rešenja ne mogu da se izvoze u skladu sa članom 11(3)(c) Konvencije. Konvencijom se definišu "naknade koje se dodeljuju na osnovu prelaznih rešenja" kao "*naknade koje se dodeljuju licima koja su iznad određene starosne granice na dan stupanja na snagu primenljivog zakonodavstva ili naknade koje se privremeno dodeljuju imajući u vidu događaje koji su se desili ili periode koji su ostvareni izvan postojećih granica teritorije zemlje ugovornice*". To se stoga odnosi na prelazna rešenja usvojena na osnovu nacionalnih zakona, na primer, kada se postepeno uvodi nov tip programa starosnih penzija.

159 Član 11(3)(a) Konvencije

160 Član 11(3)(b) Konvencije

161 Član 11(3)(c) Konvencije; v. takođe gornju fusnotu

162 Član 11(3)(d) Konvencije

163 Član 11(3) Konvencije

164 Član 11(2) Konvencije

prebivanja potrebne za jednak tretman, ali je imalo prebivalište u nadležnoj državi duže od godinu dana¹⁶⁵.

Pravila kojima se sprečava preklapanje naknada sa drugim naknadama, drugim prihodima ili profesionalnom delatnošću: ako se održavanje stečenih prava i agregacija perioda osiguranja koriste za određivanje iznosa penzije¹⁶⁶, onda veći broj zemalja ugovornica može biti odgovoran za isplatu penzije istom licu. Svaka zemlja ugovornica isplaćivaće penziju koja odražava period tokom kojeg je to lice bilo obuhvaćeno njenim sistemom socijalnog osiguranja. To znači da bi osoba mogla da prima sličnu penziju od više od jedne zemlje ugovornice kao posledica procesa agregacije¹⁶⁷. To predstavlja izuzetak od pravila Konvencije o preklapanju naknada u vezi sa istim rizikom. Ovaj izuzetak se zasniva na činjenici da ovakvi slučajevi ne obuhvataju isplatu zasebnih naknada već jednostavno različitih delova kombinovane penzije. Naravno, pravila Konvencije o preklapanju primenjivaće se na naknade koje nisu izračunate prema načelu agregacije (npr. novčana naknada za bolest) ili kod drugih prihoda ili profesionalne delatnosti¹⁶⁸. Na primer, starosna penzija se izvozi iz države A u državu B, pri čemu su obe zemlje ugovornice Konvencije. Primalac penzije, koji sada živi u državi B, prima prihod od posla koji obavlja u državi B. Državi A je dopušteno da se prema tom prihodu odnosi kao da je zarađen u državi A i da umanju penziju prema nacionalnim pravilima o preklapanju koja važe u državi A. Ako bi i nacionalni zakoni države B predviđali umanjjenje u ovom slučaju, Dopunski sporazum predviđa da bi i jedna i druga država mogle izračunati umanjjenje ovog prihoda jedino srazmerno periodima ostvarenim u državama A i B¹⁶⁹.

Opšte pravilo: na početku poglavlja o invalidnosti, starosti i naslednicima, Konvencija jasno određuje da svako ko je podlegao zakonima o socijalnom osiguranju dveju ili više zemalja ugovornica ima

165 Formula za srazmerno umanjjenje ovih naknada nalazi se u članu 8(3) Konvencije.

166 V. takođe odeljak 1.4.3 ovog *Kratkog vodiča*.

167 Član 13(1) Konvencije

168 Član 13(2) Konvencije

169 Član 8(b) Dopunskog sporazuma

pravo na obuhvat na osnovu Konvencije, čak i ako to lice može da potražuje naknade i samo na osnovu nacionalnih zakona¹⁷⁰.

Sabiranje perioda: radi sticanja prava na naknadu, Konvencija predviđa sabiranje svih perioda osiguranja, prebivanja, zaposlenja ili druge profesionalne delatnosti koje je dato lice ostvarilo i koji su uzeti u obzir u skladu sa različitim nacionalnim zakonodavstvima.

Zemlje ugovornice koje *svoje sisteme zasnivaju na periodima osiguranja* moraju uzeti u obzir periode osiguranja (ili u slučaju nedoprinosnog zakonodavstva, periode prebivanja posle 16. godine života) ostvarene u drugim zemljama ugovornicama¹⁷¹. Periode koji se tretiraju kao periodi osiguranja definiše zemlja ugovornica u kojoj su ostvareni. Konvencija navodi da se periodi uplaćivanja doprinosa, zaposlenja, profesionalne delatnosti ili prebivanja¹⁷² za potrebe Konvencije mogu tretirati kao "periodi osiguranja". Na primer, države A i B su obe članice Konvencije. Država A zasniva sticanje prava na starosnu penziju na periodima zaposlenja, zahtevajući minimalni period od 25 godina zaposlenja pre nego što počne isplata pune penzije. Država B zasniva sticanje prava na starosnu penziju na periodima prebivanja ostvarenim nakon što je osoba navršila 16 godina, pri čemu osoba mora da ima prebivalište u državi B u ukupnom trajanju od najmanje 25 godina pre sticanja prava na punu penziju. Osoba živi u državi B do 18. godine, a onda počne da radi u državi A, gde živi 42 godine, od kojih je zaposlena samo 23 godine. Prema Konvenciji, pri određivanju da li ta osoba ima pravo na penziju ili ne, država A mora da uzme u obzir dve godine prebivanja u državi B kao dve godine osiguranja zato što se one klasifikuju kao periodi osiguranja u državi B.

Kada država *zasniva pravo na naknade na periodima prebivanja*, ona mora da uzme u obzir periode osiguranja (ili u slučaju nedoprinosnog zakonodavstva, periode prebivanja posle 16. godine života) ostvarene na osnovu zakona drugih zemalja ugovornica¹⁷³. Treba imati u vidu da se to odnosi na periode osiguranja ostvarene u tim državama (a samo na prebivanje kada je reč o nedoprinosnom zakonodavstvu). Tako bi u

170 Član 27 Konvencije

171 Član 28(1) Konvencije

172 Član 19(s) Konvencije

173 Član 28(2) Konvencije

primeru navedenom u prethodnom pasusu država B, pri određivanju prava na starosnu penziju, morala da doda svega 23 godine zaposlenja ostvarene u državi A na dve godine prebivanja ostvarene unutar vlastite teritorije, a ne 42 godine prebivanja u državi A.

Neke države imaju posebne odredbe za lica u određenim profesijama, kao što su rudari ili nastavnici, koji mogu imati pravo na više naknade ili od kojih se mogu zahtevati kraći periodi osiguranja. Kada zemlje ugovornice primenjuju takve posebne odredbe, potrebno je samo da izvrše agregaciju periodâ osiguranja provedenih u obavljanju tih posebnih zanimanja u drugim zemljama ugovornicama. Ako data osoba, nakon sabiranja svih perioda koje je provela u tom zanimanju u svim zemljama ugovornicama u kojima je radila, i dalje ne ispunjava uslove za sticanje prava na naknadu po osnovu posebnih odredaba, onda će se na tu osobu primeniti opšti program ili opšte odredbe, a ne odredbe za to posebno zanimanje¹⁷⁴. Neće joj, dakle, biti uskraćene nikakve naknade.

Utvrđivanje prava na naknade i njihovo izračunavanje: Mada je u međunarodnom usklađivanju sistema socijalnog osiguranja uobičajeno obezbediti da u bilo kom trenutku samo jedna država bude odgovorna za obezbeđivanje naknada, to nije slučaj sa dugoročnim naknadama kao što su starosne, invalidske i porodične penzije. U slučaju tih penzija, naknada se srazmerno raspodeljuje između svih zemalja ugovornica kod kojih je data osoba bila osigurana. To znači da će ta osoba primati isplate od nekoliko zemalja ugovornica. Izračunavanje iznosa starosnih, invalidskih i porodičnih penzija predstavlja proces koji se odvija u tri faze:

Prva faza: svaka zemlja ugovornica pod čije je zakonodavstvo potpadala data osoba sabira sve periode osiguranja ili prebivanja ostvarene u drugim zemljama ugovornicama kako bi utvrdila da li ta osoba ima pravo na penziju prema zakonodavstvu te zemlje¹⁷⁵. Za potrebe porodičnih penzija, relevantni periodi su periodi koje je ostvario pokojnik, a ne periodi koje su ostvarili njegovi naslednici.

174 Član 28(4) Konvencije

175 Član 29(1) Konvencije

Druga faza: svaka zemlja ugovornica potom izračunava kolika bi se penzija isplaćivala datoj osobi da su **svi** akumulirani periodi osiguranja bili ostvareni u skladu sa njenim zakonodavstvom. Taj iznos se naziva "*teoretskim iznosom*"¹⁷⁶. Kada iznos naknade ne zavisi od ostvarenih perioda, za teoretski iznos uzimaće se taj fiksni iznos¹⁷⁷. U slučaju nedoprinosa naknada navedenih u okviru Dodatka IV (onih naknada kod kojih se jednakost tretmana uslovljava minimalnim periodima prebivanja), postoje posebne odredbe za izračunavanje teoretskog iznosa¹⁷⁸.

Treća faza: svaka zemlja ugovornica potom izračunava naknadu koju treba da isplaćuje. Svaka država plaća deo teoretskog iznosa koji je srazmeran dužini vremena tokom kojeg je data osoba bila obuhvaćena njenim zakonodavstvom i dužini vremena tokom kojeg je data osoba bila obuhvaćena zakonodavstvom svih zemalja ugovornica uključenih u izračunavanje teoretskog iznosa.

Ovaj trostepeni proces je najbolje objasniti na primeru:

Države A, B i C su sve tri zemlje ugovornice Konvencije, i sve zasnivaju sticanje prava na starosnu penziju na periodima zaposlenja. Država A zahteva 20 godina osiguranja pre isplate pune mesečne penzije od 800 evra. Država B zahteva 15 godina osiguranja pre isplate pune mesečne penzije od 600 evra. Na kraju, država C zahteva 25 godina osiguranja pre isplate pune mesečne penzije od 1.000 evra. Pretpostavimo da neka osoba radi u državi A 10 godina, u državi B 5 godina i u državi C 10 godina. Ova osoba se penzionise u državi C i podnosi zahtev za penzijom.

Prva faza: *saberite sve periode kako biste utvrdili da li osoba ima pravo na penziju u svakoj državi – osoba u datom primeru bila je osigurana ukupno 25 godina. Ona zato ima pravo na penziju u sve tri države.*

Druga faza: *izračunajte teoretsku penziju zasnovanu na zbiru svih perioda – puna penzija je fiksna u sve tri države tako da bi u*

176 Član 29(2) Konvencije

177 Član 29(3)(a) Konvencije

178 Član 29(3)(b) Konvencije

državi A iznosila 800 evra mesečno, u državi B 600 evra mesečno, a u državi C 1.000 evra mesečno.

Treća faza: *izračunajte penziju koju svaka država mora da plati* – ukupan period osiguranja u sve tri države iznosi 25 godina. Odnos perioda osiguranja ostvarenih u državama A, B i C iznosi 10:5:10. Država A tako mora da plati 10/25 od 800 evra, što ukupno iznosi 320 evra mesečno. Država B mora da plati 5/25 od 600 evra, što ukupno iznosi 120 evra mesečno. Država C mora da plati 10/25 od 1.000 evra, što ukupno iznosi 400 evra mesečno. Tako će osoba u ovom primeru primiti ukupnu penziju u iznosu od 840 evra mesečno (320+120+400).

Dodatne odredbe o izračunavanju naknada: na primeru iz prethodnog pasusa objašnjeno je kako svaka zemlja ugovornica mora da obračuna iznos penzije za koji je odgovorna. U tom primeru je pretpostavljeno da puna penzija predstavlja fiksni iznos. To je učinjeno da bi se pojednostavilo objašnjenje. U stvarnosti, starosne, invalidske i porodične penzije se često izračunavaju na osnovu prethodnih prihoda osobe ili na osnovu doprinosa koje je ta osoba plaćala u okviru programa socijalnog osiguranja. Kada zemlja ugovornica plaća naknade na osnovu prethodnih prihoda ili doprinosa, onda mora uzeti u obzir samo prihode ili doprinose uplaćivane na njenoj teritoriji.¹⁷⁹ Razlog tome je što bi se u protivnom od država očekivalo da penzije isplaćuju na osnovu doprinosa koje nikada nisu primile a koji su uplaćivani drugim zemljama ugovornicama. Takođe bi svakoj zemlji ugovornici bilo veoma teško da pribavi pojedinosti o prihodima i doprinosima u drugim zemljama ugovornicama. Konačno, to ne bi bilo ni fer prema onim zemljama ugovornicama koje imaju niži životni standard pošto bi bile obavezne da isplaćuju više penzije kada migranti putuju u države gde su plate (i troškovi života) viši.

Ovo se može dokazati ako gornji primer ovako izmenimo: u državi C, umesto pune penzije posle 25 godina, penzija se izračunava na osnovu dva procenta od prosečnih prihoda te osobe za svaku godinu osiguranja. Za prosečne prihode u obzir bi se uzeli samo prihodi u

179 Član 30(1)(a) i (1)(b) Konvencije

državi C (npr. 900 evra). Penzija u državi C bi se izračunala na sledeći način:

Prva faza: *saberite sve periode da biste utvrdili da li osoba ima pravo na penziju u svakoj državi* – osoba u datom primeru bila je osigurana ukupno 25 godina. Ona stoga ima pravo na penziju.

Druga faza: *izračunajte teoretsku penziju na osnovu zbira svih perioda* – u državi C teoretski iznos za 25 godina bio bi $25 \times 2\% = 50\%$ od 900 evra, što ukupno iznosi 450 evra mesečno.

Treća faza: *izračunajte penziju koju mora da isplaćuje svaka država* – ukupan period osiguranja u sve tri države iznosi 25 godina. Odnos perioda osiguranja ostvarenih u državama A, B i C iznosi 10:5:10. Država C mora, stoga, da plati $10/25$ od 450 evra, što ukupno iznosi 180 evra mesečno.

Za one zemlje ugovornice čije zakonodavstvo predviđa da je iznos penzije srazmeran ostvarenim periodima osiguranja ili prebivanja, kao što je to slučaj sa državom C u poslednjem primeru, Konvencija predviđa da se naknada umesto toga izračunava na osnovu nacionalnih zakona¹⁸⁰. Država C stoga može da izračuna svoju penziju neposredno: za period od 10 godina, penzija koju treba da isplaćuje iznosila bi $10 \times 2\% = 20\%$ od 900 evra, što ukupno iznosi 180 evra (isti iznos koji je i ranije izračunat).

Kada na iznos naknade utiče broj lica u porodici podnosioca zahteva, uzeće se u obzir članovi porodice koji žive u drugim zemljama ugovornicama¹⁸¹.

Periodi kraći od godinu dana: posebna pravila važe za situacije gde je neko bio osiguran u jednoj zemlji ugovornici kraće od godinu dana. Na primer, države A, B, C i D su sve ratifikovale Konvenciju. Osoba je osigurana u državi A 5 godina, u državi B 2 godine, u državi C 10 meseci i u državi D 20 godina. Konvencija ustvrđuje da, ako je neko bio osiguran u zemlji ugovornici manje od dvanaest meseci i ako ta osoba nema pravo na penziju za ostvareni broj meseci prema **nacionalnom** zakonodavstvu, tada zemlja ugovornica ne mora toj osobi da isplaćuje naknadu. Međutim, iako zemlja ugovornica ne mora da isplaćuje

180 Član 29(5) Konvencije

181 Član 30(3)

naknadu, svaka druga zemlja ugovornica u kojoj je ta osoba bila osigurana mora da uzme dati period u obzir pri vršenju agregacije perioda osiguranja. Tako, u gornjem primeru, pod uslovom da lice nema pravo na penziju prema zakonima države C (samo za tih 10 meseci), država C neće morati tom licu da isplaćuje naknadu. Države A, B i D će svejedno morati da uzmu u obzir 10 meseci ostvarenih u državi C kada budu vršile agregaciju perioda osiguranja kako bi utvrdile da li dotično lice ima pravo na naknadu (prva faza) i koliki će biti teoretski maksimum (druga faza), ali ne i da bi izračunale penziju koja treba da se isplaćuje (treća faza)¹⁸².

Periodi od godinu dana do pet godina: uključena je odredba slična prethodnoj samo kada je reč o starosnim penzijama, za periode od godinu dana do pet godina, kako bi se regulisala situacija gde veći broj migranata radi u jednoj državi samo na kraće periode¹⁸³. Ove odredbe, međutim, ne stupaju odmah na snagu, i njihova primena zavisi od zaključenja bilateralnih ili multilateralnih sporazuma između zemalja ugovornica.

Izračunavanje naknada kada data osoba ne ispunjava istovremeno uslove koje postavljaju sva relevantna zakonodavstva: uslovi sticanja prava na penzije razlikuju se od jedne do druge zemlje ugovornice, kako u pogledu minimalnih perioda osiguranja tako i u pogledu starosne granice ili stepena invalidnosti pri kojem se penzija isplaćuje. Može se desiti da će neko ko je bio osiguran na osnovu penzionog zakonodavstva više zemalja ugovornica ispunjavati uslove za penziju u jednoj ili dve zemlje ugovornice, ali da neće ispunjavati uslove u ostalim zemalja ugovornicama čak i posle primene načela agregacije. Na primer, države A, B i C su sve ratifikovale Konvenciju. U državi A, uslovi za penziju su da je podnosilac zahteva napunio 60 godina života i ostvario 20 godina osiguranja. U državi B, osoba mora da napuni 60 godina i da ostvari 15 godina osiguranja. Konačno, u državi C, penzija će se isplaćivati jedino ako je neko napunio 65 godina i ostvario 20 godina osiguranja. Pretpostavimo da neko napuni 65 godina, ostvarivši do tada 5 godina osiguranja u državi A, 10 godina osiguranja u državi B i 15 godina osiguranja u državi C. U tom slučaju, isplaćivaće se prelazna penzija, pri

182 Član 31(1) i (2) Konvencije

183 Član 32 Konvencije

čemu je opšte pravilo da se penzija izračunava korišćenjem uobičajenog metoda, gde se u obzir uzimaju svi periodi ostvareni u drugim zemljama ugovornicama, uključujući i zemlje ugovornice čiji uslovi još nisu zadovoljeni¹⁸⁴. Prvi korak je sabiranje svih perioda osiguranja, u ovom slučaju $5 + 10 + 15 = 30$ godina. To znači da osoba ima pravo na penziju u državi A i državi B, ali ne i u državi C zbog više starosne granice predviđene za odlazak u penziju. Države A i B bi tada izračunale srazmernu penziju koju moraju da isplaćuju.

Postoje dva izuzetka od ovog opšteg pravila¹⁸⁵. Prvi izuzetak je kada osoba ispunjava uslove za dobijanje penzije u najmanje dve zemlje ugovornice bez bilo kakve potrebe za agregacijom perioda ostvarenih u zemljama ugovornicama gde dotična osoba ne ispunjava uslove. U tom slučaju, ne uzimaju se u obzir periodi osiguranja provedeni u zemljama ugovornicama gde uslovi nisu ispunjeni.

Drugi izuzetak je kada osoba ispunjava uslove za sticanje penzije samo u jednoj zemlji isključivo prema nacionalnom zakonodavstvu. U tom slučaju, ne postoji potreba za primenom agregacije, i mora se isplaćivati nacionalna penzija.

Penzije koje se isplaćuju u ovim slučajevima samo su prelazne penzije. Svaki put kada primalac takve penzije ispuni uslove u nekoj drugoj zemlji ugovornici, penzija se ponovo obračunava da bi se i to uzelo u obzir¹⁸⁶.

Diferencijalni dodaci: može doći do situacije gde osoba koja je bila obuhvaćena zakonodavstvom većeg broja zemalja ugovornica ima pravo na penziju prema nacionalnim zakonima samo jedne od tih država, bez ikakvog priziva na Konvenciju i, stoga, na načelo agregacije. U takvom slučaju, ta zemlja ugovornica mora takođe da izračuna penziju koju treba da plati na osnovu nacionalnog zakonodavstva. Ako bi zemlja ugovornica morala da isplaćuje više na osnovu svog nacionalnog zakonodavstva nego što je ukupan iznos koji na osnovu Konvencije treba da isplaćuju sve relevantne zemlje ugovornice, tada ta zemlja ugovornica mora osobi da isplaćuje dodatak

184 Član 33(1)(a) Konvencije

185 Član 33(1)(b) Konvencije

186 Član 33(2) Konvencije

jednak razlici između ukupne penzije koju dotična osoba prima od svih zemalja ugovornica i penzije koju bi primala na osnovu nacionalnog zakona¹⁸⁷. Na primer, države A, B i C su sve zemlje ugovornice Konvencije. U skladu Konvencijom, država A mora da isplaćuje mesečnu penziju od 700 evra, država B penziju od 300 evra, i država C penziju od 350 evra, što ukupno iznosi 1.350 evra mesečno. Prema nacionalnom zakonodavstvu države A, dotična osoba bi imala pravo na penziju od 1.500 evra mesečno. U tom slučaju, država A mora da isplaćuje dodatak od $1.500 - 1.350 = 150$ evra mesečno.

Ako bi više od jedne zemlje ugovornice moralo osobi da isplaćuje dodatak, isplaćivao bi se samo najviši dodatak. Međutim, cena tog dodatka se onda srazmerno raspodeljuje između relevantnih država, uzimajući u obzir iznos dodatka koji bi svaka od njih morala da plati¹⁸⁸.

Pogoršanje invalidnosti: ako osoba potražuje invalidsku penziju, a potom doživi dodatno smanjenje radne sposobnosti zbog nesreće ili bolesti, penzija se mora korigovati shodno tim novim okolnostima. Ako primalac invalidske penzije iz države A doživi pogoršanje povrede, a nije bio osiguran ni u jednoj drugoj zemlji ugovornici od kada mu je država A dodelila penziju, država A mora da isplaćuje višu penziju, čime bi uzela u obzir to pogoršanje. Ako je ista osoba imala invalidsko osiguranje u državama B i C od kada je počela da prima invalidsku naknadu u državi A, onda će se čitava penzija ponovo obračunati prema trostepenom procesu opisanom u gornjem tekstu¹⁸⁹.

Konverzija invalidskih u starosne naknade: mnoge države konvertuju invalidske u starosne penzije kada primalac dostigne starosnu granicu predviđenu za odlazak u penziju. Drugim rečima, kada invalid dostigne određenu starosnu granicu, više se ne smatra da je rizik kome je izložen nesposobnost za rad zbog bolesti ili povrede već starost. Zemlje ugovornice koje na ovaj način konvertuju invalidske penzije prema

187 Član 34(1) Konvencije

188 Član 34(2) Konvencije

189 Član 35 Konvencije

svom nacionalnom zakonodavstvu moraju na isti način da konvertuju svaku penziju koju isplaćuju na osnovu Konvencije¹⁹⁰.

5.6.3 Povrede na radu i profesionalna oboljenja

Sledeća tabela pokazuje da gotovo sve odredbe Konvencije koje se odnose na povrede na radu i profesionalna oboljenja stupaju odmah na snagu, dok to ne važi samo za pojedine posebne odredbe:

STUPAJU ODMAH NA SNAGU		NE STUPAJU ODMAH NA SNAGU	
Član 8	Jednak tretman za državljane svih zemalja ugovornica		
Član 11	Izvoz naknada		
Član 13	Pravila kojima se sprečava preklapanje naknada sa drugim naknadama, drugim prihodima ili profesionalnom delatnošću.		
Član 38	Obezbeđivanje naknada radnicima koji imaju prebivalište na teritoriji zemlje ugovornice koja nije nadležna država		
Član 39	Nesreće na putu do posla i sa posla		
Član 40	Obezbeđivanje naknada radnicima koji privremeno borave na teritoriji zemlje ugovornice koja nije nadležna država ili koji prenose svoje prebivalište, vraćaju se ili odlaze na lečenje na teritoriju zemlje ugovornice koja nije nadležna država		
Član 41	Protetske sprave, važnija pomagala i druge važnije naknade u naturi		

¹⁹⁰ Član 37 Konvencije

STUPAJU ODMAH NA SNAGU		NE STUPAJU ODMAH NA SNAGU	
		Član 42	Trošak prevoza žrtve na teritoriju zemlje ugovornice u kojoj živi ili na mesto sahrane
Član 43	Posebne odredbe u pojedinim zakonodavstvima		
Član 44	Druge posebne odredbe		
Član 45	Izračunavanje novčanih naknada		
Članovi 46 (1), (2) i (5)	Obeštećenje lica kod kojih su se pojavila profesionalna oboljenja nakon što su bila izložena riziku na teritoriji nekoliko zemalja ugovornica		
		Članovi 46 (3) i (4)	Posebni slučajevi koji se odnose na profesionalna oboljenja
Član 47	Pogoršanje profesionalnih oboljenja		
Član 48	Nadoknađivanje troškova naknada između zemalja ugovornica		

Jednak tretman za državljane svih zemalja ugovornica: Načelo jednakog tretmana za državljane drugih zemalja ugovornica kao i za državljane nadležne države primenjuje se bezuslovno kako na doprinosne tako i na nedoprinosne naknade¹⁹¹.

Izvoz naknada: Konvencija potvrđuje načelo izvoza dugoročnih naknada (penzija) koje se isplaćuju na ime povreda na radu i profesionalnih oboljenja. To znači da se te naknade neće obustavljati, umanjivati ili ukidati ako primalac premesti svoje prebivalište u drugu zemlju ugovornicu ili ako ima prebivalište u drugoj zemlji ugovornici.

Isplata drugih (kratkoročnih) novčanih naknada u slučaju povreda na radu i profesionalnih oboljenja predviđena je zajedno sa obezbeđivanjem naknada u naturi u ovim slučajevim (v. niže u tekstu).

Pravila kojima se sprečava preklapanje naknada sa drugim naknadama, drugim prihodima ili profesionalnom delatnošću: Pravila Konvencije o preklapanju naknada na ime povreda na radu i profesionalnih oboljenja

¹⁹¹ Član 8 Konvencije. Izuzeci predviđeni u ovom članu za posebne nedoprinosne naknade (v. pod 5.6.2) važe u načelu i ovde, ali takve naknade obično nisu predviđene na osnovu nacionalnog zakonodavstva kada je reč o povredama na radu i profesionalnim oboljenjima.

ista su kao i pravila koja važe za naknade za bolest i materinstvo (v. odeljak 5.6.1 u gornjem tekstu)¹⁹².

Obezbeđivanje naknada radnicima koji imaju prebivalište na teritoriji zemlje ugovornice koja nije nadležna država: kratkoročne naknade za povrede na radu i profesionalna oboljenja moraju se obezbediti čak i ako primalac ima prebivalište u zemlji ugovornici koja nije nadležna država¹⁹³. Nije bitno da li je lice imalo prebivalište u nekoj drugoj zemlji ugovornici kada je doživelo povredu ili kada se kod njega pojavilo oboljenje ili je steklo pravo na naknadu u jednoj zemlji ugovornici, da bi kasnije odlučilo da se preseli u drugu zemlju ugovornicu¹⁹⁴. Način na koji se naknade dodeljuju licima koja imaju prebivalište u zemljama ugovornicama koje nisu nadležna država zavisi od toga da li su naknade novčane ili u naturi.

Naknade u naturi se obezbeđuju u državi prebivanja prema pravilima države prebivanja. Nadležna država potom nadoknađuje troškove državi prebivanja. To znači da primalac ima pravo na iste naknade u naturi kao da je osiguran u državi prebivanja. Na primer, ako se primalac naknade za profesionalno oboljenje preseli iz nadležne države (države A) u drugu zemlju ugovornicu (državu B), imaće pravo na pun obim zdravstvenih usluga dostupnih pacijentima s tim profesionalnim oboljenjem u državi B¹⁹⁵. To je važno tamo gde su određene zdravstvene usluge dostupne u sistemu države B, ali ne i u državi A. Razlike u dostupnim zdravstvenim uslugama između država mogu biti povezane npr. sa dijapazonom lekova koji se koriste (nov lek može biti dostupan u jednoj ali ne i u drugoj državi), obezbeđivanjem alternativnih lekova i tretmana, kao što je akupunktura, ili punom pokrivenošću uslugama kao što je fizioterapija.

Kratkoročne novčane naknade za povrede na radu i profesionalna oboljenja isplaćuje nadležna država u skladu sa zakonodavstvom nadležne države. Međutim, država prebivanja može da se složi da primaocu isplaćuje naknadu preko svoje infrastrukture socijalnog

192 Član 13 Konvencije i Član 8 Dopunskog sporazuma

193 Član 38(1) Konvencije

194 Član 38(4) Konvencije

195 Član 38(1)(a) Konvencije

osiguranja (npr. preko svojih lokalnih kancelarija socijalnog osiguranja), pod uslovom da nadležna država obezbedi punu nadoknadu¹⁹⁶.

Nesreće na putu do posla i sa posla: svaka nesreća koja se dogodi na putu do posla i sa posla na teritoriji zemlje ugovornice koja nije nadležna država tretiraće se kao da se dogodila na teritoriji nadležne države¹⁹⁷. Do toga može doći kada neko mora da pređe granicu da bi došao na posao ili kada se neko nalazi na poslovnom putu u drugoj zemlji. To ne obavezuje zemlje ugovornice da obeštete nekoga ko je doživeo takav nesrećan slučaj. To samo važi za one države koje već klasifikuju nesreće na putu do posla i sa posla kao nesreće na radu. Time se ove zemlje ugovornice praktično sprečavaju da ograniče nadoknadu za nesreće koje se dešavaju unutar njihovih geografskih granica.

Obezbeđivanje naknada radnicima koji privremeno borave na teritoriji zemlje ugovornice koja nije nadležna država ili koji prenose svoje prebivalište, vraćaju se ili odlaze na lečenje na teritoriju zemlje ugovornice koja nije nadležna država: Konvencija pominje tri različite kategorije lica¹⁹⁸:

- i) lica koja privremeno borave u zemlji ugovornici koja nije nadležna država;
- ii) lica koja je nadležna država ovlastila da se ili vrate u drugu zemlju ugovornicu (da se vrate kući) ili da prenesu svoje prebivalište u drugu zemlju ugovornicu (čak i ako nikada pre toga nisu bili u toj zemlji ugovornici). To ne mora da bude privremeni premeštaj, već može da bude i stalni premeštaj. Ovlašćenje daju odgovarajuća tela nadležne države. Ono se može uskratiti samo ako je dotična osoba suviše bolesna da bi putovala ili ako bi takvo putovanje ometalo njeno lečenje¹⁹⁹.
- iii) lica koja je nadležna država ovlastila da privremeno odu u drugu zemlju ugovornicu radi lečenja. To ovlašćenje se ne može uskratiti ako predmetno lečenje nije moguće obezbediti na teritoriji zemlje ugovornice²⁰⁰.

196 Član 38(1)(b) Konvencije

197 Član 39 Konvencije

198 Član 40(1) Konvencije

199 Član 40(2)(a) Konvencije

200 Član 40(2)(b) Konvencije

Sve tri kategorije lica imaju pravo na naknade u naturi koje će se obezbediti prema pravilima u državi prebivanja, pri čemu će nadležna država nadoknaditi troškove državi prebivanja. Međutim, nadležna država ima pravo da ograniči vreme tokom kojeg će se obezbeđivati naknade u naturi. Sve tri kategorije će takođe imati pravo na novčane naknade, koje će se isplaćivati prema pravilima nadležne države i koje će finansirati ta država.

Protetske sprave, važnija pomagala i druge važnije naknade u naturi: kao što je objašnjeno u gornjem tekstu, naknade u naturi mogu se obezbediti licima koja imaju prebivalište u zemlji ugovornici koja nije nadležna država. Te naknade finansira nadležna država, ali se obezbeđuju prema pravilima države prebivanja. Time se praktično smanjuje obim kontrole koju nadležna država ima nad cenom naknada. Da bi se nadležnoj državi dala veća kontrola, zemljama ugovornicama dozvoljeno je da sklapaju sporazume prema kojima je za obezbeđivanje skupih naknada u naturi potrebno ovlašćenje nadležne države pre nego što te naknade budu obezbeđene u državi prebivanja²⁰¹.

Posebne odredbe u pojedinim zakonodavstvima: pojedini nacionalni sistemi nemaju posebne programe za povrede na radu ili profesionalna oboljenja. Umesto toga, posledice tih povreda i oboljenja obrađene su na isti način kao što je obrađena onesposobljenost koja nije vezana za rad u sklopu odredaba o zdravstvenoj zaštiti, novčanim naknadama za bolest i invalidnosti. To može stvoriti probleme onima koji imaju prebivalište u zemlji ugovornici koja nije nadležna država. U toj situaciji naknade u naturi se obezbeđuju prema programu za povrede na radu i profesionalna oboljenja države prebivanja. Ako ta država nema poseban program za povrede na radu i profesionalna oboljenja, osoba s pravom na naknadu treba da prima naknade u naturi na osnovu redovnog programa naknada za bolest u državi prebivanja²⁰².

Ako pri izračunavanju naknade za povrede na radu ili profesionalna oboljenja zemlja ugovornica uzme u obzir prethodne povrede na radu ili profesionalna oboljenja pretrpljena dok je osiguranik bio

201 Član 41 Konvencije

202 Član 43(1) Konvencije

obuhvaćen njenim zakonodavstvom, onda ona mora da uzme u obzir i povrede na radu i profesionalna oboljenja pretrpljena u drugim zemljama ugovornicama²⁰³.

Druge posebne odredbe: kada zemlja ugovornica odredi maksimalno trajanje isplate naknada, ona može uzeti u obzir sve periode tokom kojih su druge zemlje ugovornice isplaćivale naknade dotičnoj osobi za istu povredu ili oboljenje²⁰⁴.

Izračunavanje novčanih naknada: kada se naknade zasnivaju na prosečnim prihodima, fiksnim prihodima ili broju lica u porodici podnosioca zahteva, te naknade se tretiraju isto kao i starosne, invalidske i porodične penzije (v. 5.6.2, "Dodatne odredbe o izračunavanju naknada" u gornjem tekstu)²⁰⁵.

Obeštećenje lica kod kojih su se razvila profesionalna oboljenja nakon što su ta lica bila izložena riziku na teritoriji nekoliko zemalja ugovornica: profesionalna oboljenja su često izazvana dugotrajnom izloženošću štetnim materijama, kao što je azbest, ili dugogodišnjim bavljenjem određenim zanimanjima, kao što je rudarsko. Kada je osoba bila izložena opasnoj materiji ili se bavila opasnim zanimanjem u većem broju zemalja ugovornica, Konvencija predviđa da će naknade dodeljivati jedino poslednja zemlja ugovornica čiji su uslovi za sticanje prava na naknadu za profesionalno oboljenje ispunjeni²⁰⁶. To se može pokazati na sledećem primeru: Pretpostavimo da je neka osoba bila zaposlena kao rudar u državi A, potom u državi B, i, na kraju, u državi C. Sve tri države su ratifikovale Konvenciju. Ako se kod te osobe razvije profesionalno oboljenje, jedino će država C biti odgovorna za obezbeđivanje svih naknada za to oboljenje ukoliko budu ispunjeni uslovi za sticanje prava na naknadu. Ako uslovi nisu ispunjeni u državi C, onda će država B morati da ispita da li su zadovoljeni njeni uslovi za sticanje prava na naknadu, i eventualno, na kraju, država A. Za slučaj da neka država kao uslov za isplatu naknade zahteva da bolest kod podnosioca zahteva mora prvi put biti dijagnostifikovana dok je to lice

203 Član 43(4) Konvencije

204 Član 44(2) Konvencije

205 Član 45 Konvencije

206 Član 46 Konvencije

na njevoj teritoriji, Konvencija ustvrđuje da ako je bolest najpre dijagnostifikovana u nekoj drugoj zemlji ugovornici, onda ta država mora dijagnozu tretirati kao da je postavljena na njevoj sopstvenoj teritoriji²⁰⁷.

Dalje odredbe Konvencije za takve slučajeve u vezi sa dijagnostifikovanjem oboljenja u predviđenom roku po okončanju poslednjeg zaposlenja koje je moglo izazvati oboljenje²⁰⁸ ili zaposlenja koje može izazvati oboljenje ukoliko se osoba njime bavi određeno vreme²⁰⁹ ne stupaju odmah na snagu. Za njihovu primenu potrebni su dopunski bilateralni ili multilateralni sporazumi. U gore pomenutom slučaju, te odredbe bi jedino bile uzete u obzir ako bi takvi sporazumi postojali između država A, B i C.

Pogoršanje profesionalnog oboljenja: kada neko doživi pogoršanje profesionalnog oboljenja u jednoj zemlji ugovornici (državi A), pri čemu već prima naknade za isto oboljenje od druge zemlje ugovornice (države B), prvo pitanje koje treba postaviti jeste da li se dotična osoba bavila zanimanjem u državi A koje je moglo da izazove oboljenje ili da dovede do njegovog pogoršanja. Ako je odgovor odričan, tada država A ne mora ništa da plati, a država B mora da povisi primaočevu naknadu kako bi njome bila obuhvaćeno i pogoršanje oboljenja. Ako je odgovor na ovo pitanje potvrđan, onda država B nastavlja da plaća prvobitnu naknadu, dok država A dotičnoj osobi isplaćuje dodatak. Taj dodatak se izračunava tako što se prvo utvrdi kolika bi se naknada plaćala pre pogoršanja na osnovu zakona države A, da bi se potom izračunao iznos naknade koji bi se plaćao posle pogoršanja na osnovu zakona države A. Dodatak koji treba da plaća država A tada predstavlja razliku između ta dva iznosa²¹⁰.

Nadoknađivanje troškova naknada u naturi između zemalja ugovornica: ako osoba prima naknadu u naturi dok ima prebivalište ili boravište u zemlji ugovornici koja nije nadležna država, nadležna država je obavezna da pokrije troškove. Međutim, zemlje ugovornice mogu između sebe da se

207 Član 46(2) Konvencije

208 Član 46(3) Konvencije

209 Član 46(4) Konvencije

210 Član 47 Konvencije

dogovore da će se odreći naplate ovih troškova. Ova situacija je uobičajena u zemljama ugovornicama koje imaju zajedničke granice ili između kojih dolazi do migracije u velikom obimu. U takvim situacijama, iznos koji jedna država primi može biti otprilike isti kao i iznos koji isplaćuje, tako da se odricanjem duga jednostavno smanjuju administrativni troškovi umesto da se prolazi kroz postupak ispostavljanja fakture drugoj zemlji ugovornici i prenošenja sredstava²¹¹.

5.6.4 Naknade u slučaju smrti

Naknade u slučaju smrti predstavljaju jednokratne paušalne iznose koji se isplaćuju na ime gubitka hranioca porodice. One ne obuhvataju jednokratne paušalne iznose koji se isplaćuju umesto periodične porodične penzije – ovi paušalni iznosi obrađeni su isto kao i porodične penzije (v. odeljak 5.6.2 u gornjem tekstu)²¹². Sledeća tabela pokazuje da sve odredbe Konvencije koje se odnose na naknade u slučaju smrti stupaju odmah na snagu:

STUPAJU ODMAH NA SNAGU		NE STUPAJU ODMAH NA SNAGU	
Član 8	Jednak tretman za državljane svih zemalja ugovornica		
Član 11	Izvoz naknada		
Član 13	Pravila kojima se sprečava preklapanje naknada sa drugim naknadama, drugim prihodima ili profesionalnom delatnošću		
Član 49	Sabiranje perioda		
Član 50	Posebne odredbe		

Jednak tretman za državljane svih zemalja ugovornica: Načelo jednakog tretmana državljana drugih zemalja ugovornica sa državljanima nadležne države primenjuje se bezuslovno kako na doprinosne tako i na nedoprinosne naknade u slučaju smrti²¹³.

²¹¹ Član 48 Konvencije

²¹² Član 1(v) i 1(x) Konvencije

²¹³ Član 8 Konvencije

Izvoz naknada: Konvencija reafirmiše načelo izvoza naknada u slučaju smrti. To znači da se te naknade neće obustaviti, umanjiti ili ukinuti ako primalac premesti svoje prebivalište u drugu zemlju ugovornicu ili ako ima prebivalište u drugoj zemlji ugovornici²¹⁴.

Pravila kojima se sprečava preklapanje naknada sa drugim naknadama, drugim prihodima ili profesionalnom delatnošću: Konvencija ne dopušta pojedincima da potražuju više od jedne naknade u slučaju smrti u vezi sa istim licem ili u vezi sa istim periodom obaveznog osiguranja koji je ostvarilo to lice²¹⁵. Štaviše, nadležna država može umanjiti ili uskratiti naknadu u slučaju smrti kada se ta naknada preklapa sa naknadama ili prihodima primljenim u drugim zemljama ugovornicama ili profesionalnom delatnošću obavljenom u drugim zemljama ugovornicama²¹⁶.

Sabiranje perioda: zemlje ugovornice su obavezne da saberu periode osiguranja i prebivanja otprilike isto kao i za naknade za bolest i materinstvo (v. odeljak 5.6.1 u gornjem tekstu)²¹⁷.

Posebne odredbe: Konvencija ustvrđuje da kada neko umre na teritoriji zemlje ugovornice koja nije nadležna država, nadležna država treba da tretira taj smrtni slučaj kao da se dogodio na njenoj sopstvenoj teritoriji²¹⁸. Osim načela izvoza naknada (v. u gornjem tekstu), Konvencija predviđa da se naknade u slučaju smrti moraju isplaćivati čak i ako primalac ima prebivalište u zemlji ugovornici koja nije nadležna država²¹⁹. Ova odredba je posebno važna za naknade u slučaju smrti pošto je kod radnika migranata veća verovatnoća da će ostaviti naslednike u drugim zemljama ugovornicama nego što je to slučaj sa državljanima nadležne države. Konvencija takođe izričito predviđa da se pravila o naknadama u slučaju smrti primenjuju i na smrtno slučajevne koji su posledica povrede na radu ili profesionalnog oboljenja²²⁰.

214 Član 11 Konvencije. Izuzeci predviđeni u ovom članu za posebne nedoprinosne naknade (v. pod 5.6.2) u načelu važe i ovde, ali takve naknade obično nisu predviđene u nacionalnim zakonima kao naknade u slučaju smrti.

215 Član 11(1) Konvencije i Član 10 Dopunskog sporazuma

216 Član 11(2) Konvencije

217 Član 49 Konvencije

218 Član 50(1) Konvencije

219 Član 50(2) Konvencije

220 Član 50(3) Konvencije

5.6.5 Nezaposlenost

U sledećoj tabeli je prikazano koje odredbe Konvencije koje se odnose na nezaposlenost stupaju odmah na snagu, a koje ne:

STUPAJU ODMAH NA SNAGU		NE STUPAJU ODMAH NA SNAGU	
Član 8	Jednak tretman za državljane svih zemalja ugovornica		
Član 13	Pravila kojima se sprečava preklapanje naknada sa drugim naknadama, drugim prihodima ili profesionalnom delatnošću		
Član 51	Sabiranje perioda		
		Član 52	Održavanje prava na naknadu po promeni prebivališta
		Član 53	Nezaposlena lica koja nisu prebivala na teritoriji nadležne države tokom njihovog poslednjeg perioda zaposlenja
		Član 54	Posebne odredbe u zakonodavstvu pojedinih država u vezi sa maksimalnim trajanjem isplate naknada
Član 55	Izračunavanje naknada		
Član 56	Potreba za bilateralnim ili multilateralnim sporazumima radi primene odredaba koje ne stupaju odmah na snagu		

Jednak tretman za državljane svih zemalja ugovornica: načelo jednakosti bezuslovno se primenjuje na doprinosne naknade za nezaposlene. Kao i kod nedoprinosnih naknada, čiji iznos ne zavisi od dužine periodâ prebivanja, jednakost tretmana u vezi sa ovim naknadama može se usloviti minimalnim periodima prebivanja. Konvencija ustvrđuje da maksimalni period prebivanja koji se može zahtevati iznosi šest meseci²²¹. Ako državljanin druge zemlje ugovornice ne ispuni uslov prebivanja, nadležna država je slobodna da uskrati, obustavi ili umanjí naknadu jednostavno zato što dotična osoba nije državljanin nadležne države.

²²¹ Član 8 Konvencije

Pravila kojima se sprečava preklapanje naknada sa drugim naknadama, drugim prihodima ili profesionalnom delatnošću: ista pravila o preklapanju primenjuju se na naknade za nezaposlenost kao i na naknade za bolovanje i materinstvo (v. odeljak 5.6.1 u gornjem tekstu)²²².

Sabiranje perioda: Konvencija pravi razliku između onih zemalja ugovornica koje zasnivaju sticanje prava na naknade za nezaposlene na periodima osiguranja i onih koje sticanje takvih prava zasnivaju na periodima zaposlenja, bavljenja profesionalnom delatnošću ili prebivanja. Kada nadležna država zasniva sticanje prava na periodima osiguranja, ta zemlja ugovornica mora uzeti u obzir periode osiguranja, zaposlenja ili profesionalne delatnosti ostvarene u drugim zemljama ugovornicama, ali periode zaposlenja i profesionalne delatnosti jedino ako se na osnovu njenih zakona ti periodi računaju kao periodi osiguranja²²³. Kada je reč o onim nadležnim državama u kojima se sticanje prava zasniva na zaposlenju, obavljanju profesionalne delatnosti ili prebivanju, te države moraju uzeti u obzir sve periode osiguranja, zaposlenja i profesionalne delatnosti ostvarene u drugim zemljama ugovornicama bez obzira na to da li se na osnovu zakonodavstava datih nadležnih država ti periodi računaju kao periodi zaposlenja, profesionalne delatnosti ili prebivanja²²⁴.

Neke zemlje ugovornice predviđaju posebne programe za nezaposlene za lica sa određenim zanimanjima, kao što su rudarsko i nastavničko. U tim slučajevima, potrebno je da nadležna država sabere samo periode ostvarene u okviru sličnih programa u drugim zemljama ugovornicama ili, ako druge zemlje ugovornice nemaju takve posebne programe, samo vreme koje je podnosilac zahteva proveo radeći u datom zanimanju u tim zemljama ugovornicama. Ako se sve vreme koje je neka osoba provela radeći u tom zanimanju sabere i ako je i dalje nedovoljno za sticanje naknade u okviru posebnog programa, dotično lice tada treba da potpadne pod opšti program²²⁵.

Načelo agregacije, sa izuzetkom dva slučaja koja ne stupaju odmah na snagu, primenjuje se samo kada data osoba potražuje naknadu za

222 Član 13 Konvencije

223 Član 51(1) Konvencije

224 Član 51(2) Konvencije

225 Član 51(3) Konvencije

nezaposlene u zemlji ugovornici u kojoj je poslednji put bila osigurana od rizika nezaposlenosti²²⁶.

Izračunavanje naknada: kod naknada za nezaposlene koje su povezane s prihodima, nadležna država treba da uzme u obzir samo prihode koje je podnosilac zahteva primio na njenoj teritoriji. Međutim, ako je data osoba bila zaposlena kraće od četiri nedelje u nadležnoj državi, onda prihodi koji se uzimaju kao osnovica predstavljaju normalnu platu koju bi podnosilac zahteva primao u nadležnoj državi za svoje poslednje zanimanje u drugoj zemlji ugovornici²²⁷.

Kada zakoni nadležne države predviđaju da na iznos naknade za nezaposlene utiče broj članova porodice koje izdržava podnosilac zahteva, tada će se uzeti u obzir izdržavani članovi porodice sa prebivalištem u drugim zemljama ugovornicama²²⁸. Kada na iznos naknade utiče dužina perioda tokom kojeg je osoba bila osigurana ili zaposlena, ili tokom kojeg se bavila profesionalnom delatnošću ili imala prebivalište, tada nadležna država mora da primeni načelo agregacije i da uzme u obzir takve periode ostvarene u drugim zemljama ugovornicama²²⁹.

Potreba za bilateralnim ili multilateralnim sporazumima radi primene onih odredaba koje ne stupaju odmah na snagu: Konvencija opisuje odredbe o naknadama za nezaposlene koje ne stupaju odmah na snagu i uslovljava primenu tih odredaba bilateralnim ili multilateralnim sporazumima koje treba da sklope zemlje ugovornice. Odredbe koje ne stupaju odmah na snagu bave se pitanjima kao što su održavanje prava na naknadu nakon promene prebivališta, obezbeđivanje naknada za nezaposlena lica koja nisu imala prebivalište na teritoriji nadležne države tokom svog poslednjeg perioda zaposlenja i posebne odredbe u zakonodavstvima pojedinih država koje se odnose na maksimalno trajanje isplate naknada²³⁰. Konvencija takođe daje određene smernice u pogledu toga koja pitanja treba da budu obuhvaćena ovim sporazumima. U ta pitanja spadaju kategorije lica koja će biti obuhvaćena tim sporazumima i pravila o preklapanju naknada²³¹.

226 Član 51(4) Konvencije

227 Član 55(1) Konvencije

228 Član 55(2) Konvencije

229 Član 55(3) Konvencije

230 Član 56(1) Konvencije

231 Član 56(2) i (3) Konvencije

5.6.6 Porodične naknade

U sledećoj tabeli prikazano je koje odredbe Konvencije koje se odnose na porodične naknade stupaju odmah na snagu, a koje ne:

STUPAJU ODMAH NA SNAGU		NE STUPAJU ODMAH NA SNAGU	
Član 8	Jednak tretman za državljane svih zemalja ugovornica		
Član 13	Pravila kojima se sprečava preklapanje naknada s drugim naknadama, drugim prihodima ili profesionalnom delatnošću		
Član 57	Sabiranje perioda		
Član 58	Potreba za bilateralnim ili multilateralnim sporazumima radi primene odredaba koje ne stupaju odmah na snagu		
		Član 59	Obezbeđivanje porodičnih dodataka za decu koja imaju prebivalište ili se podižu na teritoriji zemlje ugovornice koja nije nadležna država
		Član 60	Obezbeđivanje porodičnih dodataka za decu nezaposlenog radnika koja imaju prebivalište ili se podižu na teritoriji zemlje ugovornice koja nije nadležna država
		Član 61	Obezbeđivanje porodičnih naknada za članove porodice nezaposlenog lica koji imaju prebivalište na teritoriji zemlje ugovornice koja nije nadležna država
		Član 62	Obezbeđivanje porodičnih naknada za članove porodice nezaposlenog radnika koji imaju prebivalište na teritoriji zemlje ugovornice koja nije nadležna država
		Član 63	Rešenja za nadoknađivanje troškova naknade

Konvencija pravi razliku između "*porodičnih naknada*" i "*porodičnih dodataka*". Porodični dodaci predstavljaju periodične novčane naknade koje se isplaćuju prema broju i/ili uzrastu dece. Porodične naknade obuhvataju, osim porodičnih dodataka, sve druge novčane naknade ili naknade u naturi čija je svrha da doprinesu pokrivanju troškova izdržavanja porodice²³².

²³² Član 1(w) Konvencije

Zemlje ugovornice mogu da izuzmu posebne naknade za rođenje deteta, navodeći takve naknade u Aneksu II. Ovaj izuzetak se primenjuje zbog njihove posebne demografske prirode. Takođe se izuzimaju dopunski dodaci za decu koji se plaćaju pored penzija i pokriveni su definicijom "penzije"²³³, zbog čega su obrađeni u poglavlju o penzijama (v. 5.6.2 u gornjem tekstu).

Jednak tretman za državljane svih zemalja ugovornica: načelo da državljani svih zemalja imaju jednak tretman bezuslovno se primenjuje na sve porodične dodatke i porodične naknade, bilo doprinosne bilo nedoprinosne²³⁴.

Sabiranje perioda: Konvencija ustvrđuje da kada se naknada uslovljava ostvarenjem periodâ zaposlenja, profesionalne delatnosti ili prebivanja, svaki od tih perioda ostvarenih u drugim zemljama ugovornicama mora da se uzme u obzir²³⁵.

Potreba za bilateralnim ili multilateralnim sporazumima radi primene odredaba koje ne stupaju odmah na snagu: Velika većina odredaba Konvencije koje se odnose na porodične dodatke i porodične naknade ne stupaju odmah na snagu već zavise od zaključenja bilateralnih ili multilateralnih sporazuma između zemalja ugovornica²³⁶. Ove odredbe su podeljene na dva odeljka, koji se bave porodičnim dodacima, odnosno porodičnim naknadama²³⁷. Razlog tome je to što se zakonodavstva zemalja ugovornica zasnivaju na različitim načelima u ovoj oblasti. Odatle proističe suštinska razlika između ova dva odeljka. Prvi se zasniva na primeni zakonodavstva države u kojoj je lice koje ima pravo na porodični dodatak zaposleno, dok se drugi odeljak, koji pokriva sve porodične naknade, zasniva na primeni zakonodavstva države na čijoj teritoriji drugi članovi porodice imaju prebivalište. Zemlje ugovornice slobodne su da odluče u svojim bilateralnim ili multilateralnim sporazumima da li će primenjivati odredbe prvog ili drugog odeljka. Konvencija navodi nekoliko pitanja koja treba da budu obrađena u svakom bilateralnom ili multilateralnom sporazumu koji

233 Član 1(v) Konvencije

234 Član 8 Konvencije

235 Član 57 Konvencije

236 Član 59(1) Konvencije

237 članovi 59 i 60, odnosno članovi 61-63 Konvencije

zaključče zemlje ugovornice. U ta pitanja spadaju kategorije lica koja će biti obuhvaćena sporazumima i pravila o preklapanju naknada²³⁸.

5.7 Sprovođenje, izvršenje i Aneksi

Konvencija se oslanja na Dopunski sporazum. Dopunski sporazum pruža detaljne smernice za izvršavanje Konvencije. On takođe propisuje određeni broj standardnih obrazaca koji se upotrebljavaju pri prenošenju informacija od jedne zemlje ugovornice do druge. Nijedna država ne može da ratifikuje Konvenciju a da ne ratifikuje i Dopunski sporazum²³⁹.

Neke važnije odredbe o administrativnim merama mogu se pronaći i u samoj Konvenciji. Najpre, sama Konvencija zahteva da sve zemlje ugovornice sarađuju i da se međusobno pomažu kao da primenjuju vlastito zakonodavstvo²⁴⁰. Drugim rečima, bilo šta što jedna zemlja ugovornica mora da učini za drugu (kao što je obezbeđivanje naknada u naturi u vezi sa povredama na radu i profesionalnim oboljenjima od strane države prebivanja za račun nadležne države), činiće se sa istom revnošću koja bi se mogla očekivati pri izvršenju tih istih zadataka u okviru nacionalnog sistema. Telima zaduženim za pitanja socijalnog osiguranja nije dopušteno da prisiljavaju pojedince da podnose zahteve samo na zvaničnom jeziku nadležne države. Zahtevi podneti na zvaničnom jeziku bilo koje druge zemlje ugovornice moraju biti obrađeni u skladu sa propisima²⁴¹. Ako podnosioci zahteva imaju prebivalište na teritoriji zemlje ugovornice koja nije nadležna država, oni mogu da podnesu zahtev institucijama socijalnog osiguranja u svojoj državi prebivanja, i te institucije će biti dužne da proslede te zahteve nadležnoj državi²⁴².

Sve konkretne mere potrebne za primenu nacionalnih zakona pojedinih zemalja ugovornica mogu biti uvršćene u Aneks VII Konvencije²⁴³. Nove zemlje ugovornice moraju izdati saopštenje o takvim merama na dan potpisivanja ili najkasnije na dan ratifikacije, i za

238 Član 58(2) Konvencije

239 Član 80(3) i (4) Konvencije

240 Član 64(2) Konvencije

241 Član 64(4) Konvencije

242 Član 66(1) Konvencije

243 Član 72 Konvencije

takve mere je potrebno odobrenje svih zemalja ugovornica i država potpisnica. To važi i za svaku kasniju izmenu ovog i drugih aneksa Konvencije, o čemu se mora izdati saopštenje u roku od tri meseca od dana objavljivanja novog zakona koji izmenu čini nužnom²⁴⁴.

Ostali aneksi Konvencije, koji takođe predstavljaju njen sastavni deo²⁴⁵, sastoje se od definicija teritorija i državljana zemalja ugovornica (Aneks I), zakona i programa obuhvaćenih Konvencijom (Aneks II), odredaba bilateralnih i multilateralnih sporazuma koji ostaju na snazi (Aneks III), kao i posebnih naknada na koje se primenjuju posebne odredbe koje se odnose na jednakost tretmana (Aneks IV) ili koje su izuzete od izvoza (Aneks VI).

Sedam aneksa Dopunskog sporazuma prvenstveno imenuju nadležne vlasti (Aneks I), institucije (Aneksi II, III i VII), kancelarije za vezu (Aneks IV) i banke (Aneks VI) zemalja ugovornica odgovorne za izvršenje Konvencije²⁴⁶. U Aneksu V nabrajaju se bilateralna i multilateralna administrativna rešenja između zemalja ugovornica koja ostaju na snazi.

5.8 Ratifikacija i stupanje na snagu

Konvencija je stupila na snagu tri meseca posle treće ratifikacije, 1. marta 1979. godine. Za one države članice Saveta Evrope koje sada žele da ratifikuju Konvenciju, njene odredbe će stupiti na snagu trećeg meseca posle deponovanja instrumenta ratifikacije²⁴⁷. Komitet ministara Saveta Evrope može da pozove države nečlanice da pristupe Konvenciji pod uslovom da sve zemlje ugovornice to jednoglasno odobre²⁴⁸.

Kad je reč o onim državama koje su već ratifikovale Privremene sporazume, čim te države ratifikuju Konvenciju, Privremeni sporazumi više neće biti na snazi između njih i drugih zemalja ugovornica Konvencije. Međutim, Privremeni sporazumi i dalje će važiti kad je reč

244 Član 73(2) Konvencije

245 Član 73(1) Konvencije

246 Član 4 Dopunskog sporazuma

247 Član 75 Konvencije

248 Član 77 Konvencije

o onim državama koje su ratifikovale Privremene sporazume ali ne i Konvenciju²⁴⁹.

Kada Konvencija stupi na snagu za neku zemlju ugovornicu, svi periodi osiguranja ili prebivanja ostvareni u skladu sa zakonodavstvom nove zemlje ugovornice biće uzeti u obzir za potrebe agregacije. To je slučaj čak i sa periodima ostvarenim pre nego što je Konvencija stupila na snagu²⁵⁰.

5.9 Otkazivanje

Svaka zemlja ugovornica ima pravo da otkáže Konvenciju nakon što je Konvencija za tu zemlju ugovornicu bila na snazi najmanje pet godina²⁵¹. Međutim, čak i ako je zemlja ugovornica otkázala Konvenciju, ta zemlja ugovornica i dalje je obavezna da održava sva prava stečena po osnovu Konvencije²⁵². To znači da se i dalje moraju isplaćivati sve naknade ostvarene u skladu s njenim odredbama. Prava koja su u procesu sticanja takođe se moraju održavati bilo zaključenjem sporazuma između zemalja ugovornica i države koja otkazuje Konvenciju bilo putem nacionalnih zakona²⁵³.

5.10 Rešavanje sporova

Konvencija ne poseduje nadzorni mehanizam. Ne postoji sud koji nadgleda njeno pravilno sprovođenje, niti postoji sistem redovnih nacionalnih izveštaja koji se podnose Savetu Evrope. Konvencija svoje zemlje ugovornice poziva da međusobne sporove razrešavaju putem pregovora²⁵⁴. Ukoliko dođe do nesporazuma između dve ili više zemalja ugovornica, one treba da utvrde da li je njihov spor stvar tumačenja koje bi moglo da utiče na sve druge zemlje ugovornice. Ako jedna ili više strana u sporu smatra da bi spor mogao da utiče na sve zemlje ugovornice, tada se Komitetu ministara Saveta Evrope može podneti zahtev za mišljenje²⁵⁵.

249 Član 76 Konvencije

250 Član 74(2) Konvencije

251 Član 78(2) Konvencije

252 Član 79(1) Konvencije

253 Član 79(2) Konvencije

254 Član 71(1) Konvencije

255 Član 71(2) Konvencije

Ako spor nema uticaja na zemlje ugovornice ili mišljenje Komiteta ministara ne pomaže pri rešavanju spora, tada strane u sporu mogu problem da iznesu pred arbitra²⁵⁶. Ukoliko se strane drugačije ne dogovore, arbitra će odrediti Predsednik Evropskog suda za ljudska prava²⁵⁷, čija će odluka biti konačna²⁵⁸.

5.11 Protokol

Protokol je bio osmišljen kako bi proširio lični opseg Konvencije. Protokol stoga predviđa da Konvencija treba da se primenjuje ne samo na državljane zemalja ugovornica već i na državljane trećih država²⁵⁹. Prilikom potpisivanja ili na dan ratifikacije Protokola, svaka zemlja ugovornica može da izjavi da ne primenjuje ovo proširenje odredaba Konvencije o jednakom tretmanu i/ili izvozu penzija²⁶⁰. To znači da se ove odredbe Konvencije²⁶¹ ne bi primenjivale na državljane trećih država. Treba napomenuti da Protokol još nije na snazi i da će stupiti na snagu prvog dana trećeg meseca posle njegove druge ratifikacije²⁶².

5.12 Eksplanatorni izveštaj i Vodič za izvršenje Konvencije

Kao i u slučaju Konvencije, **Eksplanatorni izveštaj** pripremio je Komitet eksperata za socijalno osiguranje²⁶³, a usvojio ga je Komitet ministara. Mada ne predstavlja autoritativno tumačenje teksta Konvencije, može pomoći u razumevanju odredaba Konvencije i olakšati njenu primenu. U Eksplanatornom izveštaju najpre je dat opšti pregled Konvencije, a potom slede komentari na pojedinačne odredbe Konvencije i Dopunskog izveštaja.

Komitet eksperata takođe je sačinio, u skladu s mandatom Dopunskog sporazuma²⁶⁴, *Vodič* za primenu Konvencije i Dopunskog sporazuma. Ovaj *Vodič* je usvojen 26. februara 1976. godine. *Vodič* sam po sebi nije obavezujući, ali mu je svrha da olakša obavljanje zadataka zvaničnicima

256 Član 71(3) Konvencije

257 Član 71(4) Konvencije

258 Član 71(7) Konvencije

259 Član 2 Protokola

260 Član 3 Protokola

261 članovi 8 i 11 Konvencije

262 Član 6(1) Protokola

263 Član 1(c) Dopunskog sporazuma

264 Član 2(1) Dopunskog sporazuma

u institucijama i drugim upravama socijalnog osiguranja u primeni Konvencije i Dopunskog sporazuma sistematskim opisivanjem metoda usklađivanja ova dva instrumenta i obezbeđivanjem uputstava za korišćenje obrazaca za primenu odredaba Konvencije koje stupaju odmah na snagu. Postoji 29 obrazaca označenih od CE 1 do CE 29. To su samo predlozi, i zemlje ugovornice mogu slobodno da koriste drugačije obrasce.

ŠESTO POGLAVLJE

MODEL ODREDBA ZA BILATERALNI SPORAZUM O SOCIJALNOM OSIGURANJU

UVOD

Godine 1994. Evropski komitet za socijalno osiguranje Saveta Evrope naložio je Komitetu eksperata odgovornom za pitanja socijalnog osiguranja da pripremi model bilateralnog sporazuma koji bi mogao da predstavlja osnovu sporazuma koje između sebe potpisuju države članice Saveta Evrope. Cilj je bio da se stvore veze između različitih sistema socijalnog osiguranja kako bi se zaštitila prava migranata. Rezultat toga zahteva bio je fleksibilni instrument koji obuhvata sva četiri osnovna načela međunarodnog usklađivanja sistema socijalnog osiguranja: jednakost tretmana, određivanje primenljivog zakonodavstva, održavanje stečenih prava i izvoz naknada. Model odredaba je podeljen u pet delova. Prvi deo predstavljaju opšte odredbe. On obuhvata materijalni i lični opseg Modela odredaba i obezbeđuje načela jednakosti tretmana i izvoza naknada. Takođe se bavi nacionalnim pravilima koja se odnose na preklapanje naknade s drugim naknadama ili prihodima, odnosno profesionalnom delatnošću. Drugi deo Modela odredaba posvećen je načelu određivanja primenljivog zakonodavstva. Treći deo se bavi pojedinačnim granama socijalnog osiguranja obuhvaćenim predloženim odredbama. Četvrti deo, naslovljen "ostale odredbe", bavi se praktičnim, administrativnim rešenjima i razrešavanjem sporova. Konačno, peti deo se bavi prelaznim i završnim odredbama, obuhvatajući pitanja kao što je kada i kako će bilateralni sporazum stupiti na snagu, kao i pitanja ratifikacije i otkazivanja. Ovo poglavlje je takođe podeljeno na pet delova, pri čemu se svako poglavlje bavi odgovarajućim delom Modela odredaba.

Model odredaba nije obavezan, već jednostavno pruža smernice državama koje nameravaju da zaključe bilateralne sporazume. Države nisu obavezne da usvoje sve odredbe i slobodne su da izmene sadržaj bilo koje od njih. Države su takođe slobodne da odrede opseg naknada obuhvaćenih njihovim bilateralnim sporazumima. Predložene odredbe

uvažavaju razlike u pristupu i organizaciji socijalnog osiguranja u različitim zemljama i tako pružaju alternativne preporuke za usklađivanje gde god je to moguće. Model odredaba se oslanja na Eksplanatorni izveštaj koji je pripremio Komitet eksperata i koji je Komitet ministara Saveta Evrope usvojio kao zvaničan dokument.

6.1 Prvi deo: opšte odredbe

6.1.1 Definicije

Model odredaba počinje definisanjem termina kao što su "*zakonodavstvo*", "*naknada*" i "*prebivanje*"²⁶⁵. Svi termini koji nisu definisani izričito su ostavljeni nacionalnom zakonodavstvu²⁶⁶.

6.1.2 Materijalni opseg

Prilikom zaključivanja bilateralnog sporazuma, zemlje ugovornice moraju najpre da se dogovore na koje će se slučajeve sporazum primenjivati. Model odredaba je stoga izuzetno elastičan i pruža dve mogućnosti u pogledu toga kako se to može postići: navođenjem ili relevantnih zakona (prva mogućnost) ili različitih naknada (druga mogućnost)²⁶⁷. Mada većina bilateralnih instrumenata pokriva većinu ili sve grane socijalnog osiguranja, pojedine države mogu da ograniče primenu svojih sporazuma na dugoročne naknade (naknade za invalide, stara lica i naslednike umrlih osiguranika). Model odredaba jasno navodi da će sve buduće izmene u nacionalnom zakonodavstvu navedene u materijalnom opsegu automatski biti obuhvaćene sporazumom²⁶⁸.

Konačno, zavisno od okolnosti, bilateralni sporazumi mogu da se primenjuju kako na doprinosne tako i na nedoprinosne programe (tj. na programe kojima se obezbeđuju naknade čije dodeljivanje ne zavisi od neposrednog doprinosa bilo zaštićenih lica bilo njihovih poslodavaca) ili samo na doprinosne programe²⁶⁹.

265 Član 1(1) Modela odredaba

266 Član 1(2) Modela odredaba

267 Član 2(1) Modela odredaba

268 Član 2(2) Modela odredaba

269 V. takođe odeljak 1.7 ovog *Kratkog vodiča*.

6.1.3 Lični opseg

Kao i kod materijalnog opsega, Model odredaba pruža dve mogućnosti za lični opseg sporazuma²⁷⁰. Prva mogućnost obezbeđuje opšti lični opseg i obuhvata sva lica koja su podlegala zakonima o socijalnom osiguranju u jednoj ili obe zemlje ugovornice (bez obzira na njihovo državljanstvo). Druga mogućnost obezbeđuje ograničen opseg i obuhvata državljane zemalja ugovornica, kao i izbeglice i lica bez državljanstva. Obe mogućnosti uključuju članove porodica i naslednike obuhvaćenih lica – kod druge mogućnosti, bez obzira na državljanstvo članova porodice ili naslednikâ.

6.1.4 Jednakost tretmana

Predloženim odredbama obezbeđuje se da državljani jedne zemlje ugovornice kao i lica bez državljanstva, izbeglice i članovi porodice i naslednici (bez obzira na njihovo državljanstvo) budu tretirani isto kao i državljani druge zemlje ugovornice²⁷¹. To znači da primaju iste naknade i da za njih važe isti uslovi za sticanje prava. Model odredaba uslovljava jednakost tretmana prebivanjem u jednoj od zemalja ugovornica.

Načelo jednakog tretmana ne proširuje se na učestvovanje u administraciji socijalnog osiguranja ili na članstvo u sudovima socijalnog osiguranja. Pojedine zemlje organizuju svoje sisteme socijalnog osiguranja tako da su predstavnici osiguranika ili poslodavaca neposredno uključeni u proces odlučivanja. Model odredaba dopušta takvim zemljama da izričito zabrane stranim državljanima da glasaju ili da se kandiduju kao predstavnici. Model odredaba dopušta i izuzimanje stranih državljana od rada u sudovima za poslovne sporove, gde se rešavaju sporovi vezani za socijalno osiguranje, koji se odnose npr. na sticanje prava na naknade, iznose naknada ili obustavu naknada²⁷².

6.1.5 Izvoz naknada

Model odredaba postavlja izvoz naknada kao opšte pravilo. On jasno ističe da se nijedna naknada neće ograničavati isključivo zato što primalac ima

270 Član 3 Modela odredaba

271 Član 4 Modela odredaba

272 Član 4(2) Modela odredaba

prebivalište na teritoriji druge zemlje ugovornice²⁷³. Drugim rečima, naknada se ne može obustaviti, ukinuti ili umanjiti, niti se mogu postavljati dodatni uslovi za sticanje prava na nju samo zato što lice kome se ta naknada isplaćuje ima prebivalište u drugoj zemlji ugovornici. Postoje dva važna izuzetka od ovog opšteg pravila²⁷⁴. Prvi izuzetak su naknade za nezaposlene pošto države obično uslovljavaju isplatu ove naknade obećanjem njenog primaoca da će tražiti posao. Ispunjenje tog obećanja se može kontrolisati tako što bi se primalac obavezao da se prijavi na lokalnu berzu rada. Ova kontrola bi bila mnogo teže ostvariva ako bi se nezaposlenom licu dozvolilo da ima prebivalište u drugoj zemlji. Drugo izuzimanje od izvoza odnosi se na posebne naknade koje se dodeljuju kao pomoć licima u stanju socijalne potrebe. Ove naknade su tesno povezane sa okolnostima i troškovima života u svakoj zemlji. To su obično nedoprinodne naknade, što znači da ne postoji prethodna obaveza podnosioca zahteva da uplaćuje bilo kakve neposredne doprinose za njihovo finansiranje. Ovde postoji razlika u odnosu na doprinodne naknade, kod kojih podnosilac ima prethodnu obavezu uplaćivanja određenih finansijskih doprinosa, na osnovu čega "zarađuje" svoje pravo na naknadu.

6.1.6 Sprečavanje preklapanja naknada

Svaki nacionalni sistem socijalnog osiguranja imaće određena pravila ili propise kojima se sprečava kombinovanje socijalnih naknada sa drugim naknadama, prihodima ili profesionalnom delatnošću. Jedna od glavnih svrha tih pravila jeste da spreče dvostruku naplatu – drugim rečima, da spreče da neko dva puta prima nadoknadu za isti socijalni rizik. Pravila preklapanja razlikuju se od zemlje do zemlje i često se koriste radi podsticanja određenih socijalnih mera. Na primer, dopuštanjem značajnog preklapanja prihoda iz zaposlenja sa starosnom penzijom ljudi će se podstaći da ostanu ekonomski aktivni i posle doba predviđenog za penzionisanje. Ovo može dovesti do toga da zaposleni penzioneri i dalje zarađuju, troše i uplaćuju doprinose za socijalno osiguranje iz svojih prihoda, podstičući tako finansijsko blagostanje privrede. Model odredaba ne meša se u pravo zemlje da uspostavi pravila o preklapanju, ali dopušta jednoj zemlji ugovornici da uzme u obzir naknade isplaćene, prihode primljene i ekonomsku delatnost

273 Član 5(1) Modela odredaba

274 Član 5(2) Modela odredaba

obavljenu u drugoj zemlji ugovornici²⁷⁵. Svaka zemlja ugovornica može onda da tretira tu isplatu naknada, prijem prihoda ili obavljanje ekonomske delatnosti kao da se događaju unutar njenih sopstvenih granica, te, shodno tome, može primenjivati vlastita pravila o preklapanju.

Postoji jedan izuzetak od primene pravila o preklapanju na naknade primljene u drugoj zemlji ugovornici. To se odnosi na starosne, invalidske i porodične penzije. Međunarodni zakoni o socijalnom osiguranju često zahtevaju da više od jedne zemlje isplaćuje dugoročne naknade. To je pravično pošto svaka zemlja isplaćuje penziju koja odražava period tokom kojeg je primalac bio obuhvaćen njenim odredbama socijalnog osiguranja. Model odredaba objašnjava kako se dugoročne naknade raspodeljuju između zemalja ugovornica, i o tome će biti reči kasnije, u odeljku 6.3.2. Penzije koje se isplaćuju u skladu sa ovim odredbama iz Modela odredaba izuzimaju se od primene nacionalnih pravila o preklapanju²⁷⁶.

6.2 Drugi deo: određivanje primenljivog zakonodavstva

Prema Modelu odredaba, u bilo kom trenutku samo jedno zakonodavstvo treba da se primenjuje u vezi sa jednim istim zaposlenjem ili zanimanjem. Zemlja ugovornica čije se zakonodavstvo primenjuje naziva se nadležnom državom, a administrativna institucija u toj nadležnoj državi odgovorna za organizaciju relevantnog programa naziva se *"nadležnom institucijom"*²⁷⁷. Model odredaba postavlja tri osnovna pravila za određivanje primenljivog zakonodavstva. Ta osnovna pravila zasnivaju se na načelu *lex loci laboris*²⁷⁸:

- i) **zaposlena lica** su obuhvaćena zakonodavstvom zemlje ugovornice u kojoj rade, čak i ako imaju prebivalište u drugoj zemlji ugovornici;
- ii) **samozaposlena lica** su obuhvaćena zakonodavstvom zemlje ugovornice u kojoj obavljaju svoju ekonomsku delatnost; i
- iii) **državni službenici** su obuhvaćeni zakonodavstvom zemlje ugovornice u okviru čije su administracije zaposleni.

Ovo su samo osnovna pravila. Model odredaba predviđa određen broj izuzetaka i posebnih slučajeva. Jedan takav poseban slučaj je **raspoređivanje na dužnost u inostranstvu**, kada poslodavac ima pravo da pošalje zaposlenog

275 Član 6(1) Modela odredaba

276 Član 6(2) Modela odredaba

277 Član 1(g) Modela odredaba

278 Član 7 Modela odredaba

da radi u drugoj zemlji ugovornici ograničeno vreme, tokom kojeg će taj zaposleni i dalje biti obuhvaćen zakonodavstvom zemlje ugovornice koju je napustio. Na primer, poslodavac može da traži od svog radnika da obavi određeni radni zadatak u drugoj zemlji ugovornici ili da radi u predstavništvu u drugoj zemlji ugovornici. Radnik može biti raspoređen na dužnost u inostranstvu u maksimalnom trajanju od 12 meseci ako se u vreme njegovog raspoređivanja od njega ne očekuje da radi u drugoj zemlji ugovornici duže od tog perioda. Čitava ideja raspoređivanja na dužnost u inostranstvu jeste da to predstavlja vanredan događaj, a ne redovnu praksu poslodavca (možda radi izbegavanja viših doprinosa za socijalno osiguranje u drugoj zemlji ugovornici). Model odredaba predviđa mogućnost da se osoba može rasporediti na dužnost u inostranstvu u maksimalnom trajanju od 24 meseca. On takođe omogućuje raspoređivanje na dužnost u inostranstvu samozaposlenim licima, koja mogu obavljati delatnosti u drugoj zemlji ugovornici u maksimalnom trajanju od bilo 12 bilo 24 meseca, pri čemu ta lica ostaju osigurana u zemlji ugovornici iz koje su došla²⁷⁹. Model odredaba takođe primenjuje posebna pravila za lica angažovana u međunarodnom prevozu²⁸⁰, na brodovima²⁸¹ i pri diplomatskim misijama²⁸².

Pravila za određivanje primenljivog zakonodavstva koja postavlja Model odredaba sasvim su jednostavna, ali će efikasno regulisati većinu situacija. Ipak će biti potrebna razrađenija pravila kako bi se regulisale situacije gde je neko istovremeno zaposlen ili samozaposlen u obe zemlje ugovornice. Zemlje ugovornice će morati da se sporazumeju oko toga šta će se dešavati u tim situacijama. One mogu naći određene smernice u razrađenijim pravilima koja sadrži Konvencija Saveta Evrope o socijalnom osiguranju.

6.3 Treći deo: posebne odredbe koje se odnose na različite kategorije naknada

6.3.1 Naknade za bolest i materinstvo

Predložene odredbe o naknadama za bolest i materinstvo obuhvataju kako naknade u naturi (zdravstvenu negu, bolničko lečenje ili lekove) tako i novčane naknade (dodatke za bolest ili materinstvo). Kad god zemlja

279 Član 8 Modela odredaba

280 Član 9 Modela odredaba

281 Član 10 Modela odredaba

282 Član 11 Modela odredaba

ugovornica uslovi sticanje prava na novčane naknade ili naknade u naturi minimalnim periodima osiguranja, ona mora uzeti u obzir sve periode osiguranja provedene u drugoj zemlji ugovornici²⁸³. Model odredaba tako potvrđuje načelo agregacije. Periodi osiguranja se definišu prema zakonu zemlje u kojoj su ostvareni²⁸⁴. Na primer, država A i država B usvoje bilateralni sporazum zasnovan na Modelu odredaba. U državi A sticanje prava na naknade za bolest zasniva se na periodima zaposlenja, dok se u državi B ono zasniva na periodima prebivanja. U skladu sa Modelom odredaba, država A se obavezuje da uzme u obzir vreme koje je svaka osoba provela prebivajući u državi B, dok država B mora da uzme u obzir samo vreme tokom kojeg je neka osoba radila u državi A.

Za one zemlje kod kojih sticanje prava na novčane naknade ne zavisi od trenutnog osiguranja već od osiguranja u prošlosti, Model odredaba predviđa moguću dopunu²⁸⁵. U tom slučaju načelo agregacije primenjivaće se samo na novčane naknade za bolest i materinstvo ako je poslednje mesto obavljanja ekonomske delatnosti podnosioca zahteva bila zemlja ugovornica u kojoj data osoba podnosi zahtev. To znači da ako neko podnese zahtev za novčanom naknadom za bolest ili materinstvo u zemlji ugovornici koja nije zemlja u kojoj je poslednji put bio ekonomski aktivan, tada zemlja ugovornica u kojoj se zahtev podnosi ne mora da uzme u obzir periode osiguranja ostvarene u drugoj zemlji ugovornici. Na primer, države A i B obe zasnivaju sticanje prava na naknade za materinstvo koje se vezuju za prihode na periodima zaposlenja, i obe primenjuju Model odredaba. Pretpostavimo da neka žena živi u državi A i da je tamo radila 18 meseci pre nego što će se zaposliti u državi B, gde radi šest meseci pre nego što zatrudni i odluči da napusti posao u državi B. Ona ima prebivalište u državi A, tako da tamo podnosi zahtev za novčanim naknadama za materinstvo. U državi A novčane naknade koje se vezuju za prihode isplaćuju se samo licima koja su bila osigurana dve godine, a pošto država A nije poslednje mesto gde je ta osoba obavljala ekonomsku delatnost, država A nije obavezna da uzme u obzir šest meseci koje je ona provela radeći u državi B, tako da je država A u poziciji da uskrati isplatu naknade za materinstvo koja se vezuje za prihode. Naravno, žena u ovom primeru može imati pravo na naknadu za materinstvo u državi B, koja će morati da uzme u obzir periode osiguranja u državi A.

283 Član 13(1) Modela odredaba

284 Član 1(k) Modela odredaba

285 Član 13(2) Modela odredaba

Lica koja ulaze u lični opseg Modela odredaba imaju pravo na naknade u naturi i novčane naknade ako napuste nadležnu državu i odu u drugu zemlju ugovornicu. Obezbeđivanje ovih naknada zavisi od toga da li dotična osoba posećuje drugu zemlju ugovornicu u sklopu privremenog boravka (npr. za vreme poslovnog putovanja ili godišnjeg odmora) ili ta osoba u drugoj zemlji ugovornici ima redovno (stalno) prebivalište. Ne postoje stroga vremenska ograničenja pomoću kojih bi se odredilo da li vreme koje neko provede u drugoj zemlji ugovornici predstavlja privremeni boravak ili ne. Pravo pitanje je da li je neko redovan prebivalac, a da bi se to utvrdilo potrebno je ispitati njegove veze s tom zemljom. Na primer: da li poseduje nekretnine u drugoj zemlji ugovornici? Da li poseduje ili izdaje stambeni prostor gde boravi, i ako ga izdaje, koliko dugo ga izdaje? Ako ima bračnog druga i decu, gde oni žive?

Lica koja privremeno borave u drugoj zemlji ugovornici mogu da primaju naknade u naturi jedino ako im je potrebna hitna zdravstvena nega. To bi se, na primer, odnosilo na turistu koji se povredi u nesreći prilikom skijanja ili na nekoga ko doživi infarkt tokom poslovnog putovanja. U toj situaciji, naknade u naturi obezbeđuje zemlja ugovornica u skladu sa svojim sistemom zdravstvene zaštite kao da je dotična osoba obuhvaćena tim sistemom²⁸⁶. To je važno jer se obim zdravstvenih usluga dostupnih na osnovu sistema socijalne zdravstvene zaštite razlikuje od države do države. Da bi država efikasno upravljala sistemom socijalne zdravstvene zaštite, ona mora da ima kontrolu nad dostupnim zdravstvenim uslugama, izuzimajući, možda, kozmetičku hirurgiju, alternativnu medicinu ili postupke lečenja koje ta država i dalje smatra eksperimentalnim. Isto se može reći za obim lekova i zdravstvenih pomagala. Neke države mogu da prepisuju samo generičke lekove, te lek koji se u jednoj zemlji smatra bezbednim ne mora biti prihvatljiv i u drugoj. Kada je nekome potrebno hitno lečenje dok se nalazi na kraćem boravku u drugoj zemlji, lekarima koji leče tu osobu bilo bi nemoguće da najpre utvrde da li su potrebna zdravstvena nega i lekovi zaista dostupni u okviru sistema socijalne zdravstvene zaštite kome pripada pacijent. U tom slučaju, efikasnije je tog pacijenta jednostavno lečiti kao da je obuhvaćen sistemom države u kojoj mu se pružaju zdravstvene usluge.

Troškove ovih hitnih intervencija ne snosi zemlja ugovornica u kojoj data osoba boravi već nadležna država²⁸⁷. Nadležna država je stoga dužna da

286 Član 14(1) Modela odredaba

287 Član 14(1) Modela odredaba

nadoknadi troškove zemlji ugovornici koja pruža usluge. Ako zemlja ugovornica koja pruža zdravstvene usluge svojim građanima obezbeđuje zdravstvenu zaštitu u mnogo širem obimu od obima zdravstvene zaštite koja je dostupna građanima nadležne države, postoji opasnost da će se nadležna država suočiti sa relativno visokim računom. Da bi se nadležnoj državi omogućilo da zadrži određen stepen kontrole nad troškovima, zemlje ugovornice mogu se sporazumeti da za skuplje zdravstvene usluge (pogotovo kada je reč o protezama i uređajima kao što je pejsmejker) bude potrebno prethodno odobrenje nadležne države. Međutim, ovakvo prethodno odobrenje nije neophodno ako bi odlaganje lečenja ozbiljno ugrozilo život ili zdravlje pacijenta²⁸⁸.

Novčane naknade za bolest i materinstvo takođe će biti dostupne licima koja se razbole ili povrede za vreme privremenog boravka u drugoj zemlji ugovornici. Te naknade plaća nadležna država po stopi utvrđenoj u nadležnoj državi²⁸⁹.

Lica koja imaju redovno prebivalište u zemlji ugovornici koja nije nadležna država imaju pravo na naknade u naturi koje obezbeđuje država prebivanja kao da je ta osoba osigurana u skladu s njenim odredbama. To je ista situacija kao i kod lica kojima je potrebno lečenje tokom privremenog boravka, s tom razlikom što je ovde obuhvaćena **celokupna** zdravstvena zaštita, a ne samo hitne intervencije. I ovde, kao i u slučaju lica na privremenom boravku, nadležna država je ta koja mora da nadoknadi troškove svih zdravstvenih usluga pruženih u državi prebivanja. To može da bude skupo za nadležnu državu, i zemlje ugovornice mogu za obezbeđivanje skupljih zdravstvenih uređaja i tretmana da zahtevaju prethodno odobrenje nadležne države²⁹⁰. Unete su posebne odredbe za radnike u pograničnoj zoni, koji mogu da ostvaruju naknade i u nadležnoj državi²⁹¹. Za penzionere koji imaju pravo na penzije iz obe zemlje ugovornice, Model odredaba predviđa da samo država prebivanja treba da bude nadležna država za takvog pensionera i članove njegove porodice²⁹². Za penzionere koji primaju penziju od samo jedne zemlje ugovornice a imaju prebivalište u drugoj zemlji ugovornici, Model

288 Član 14(2) Modela odredaba

289 Član 14(3) Modela odredaba

290 Član 15 Modela odredaba

291 Član 16 Modela odredaba

292 Član 17(1) Modela odredaba

odredaba predviđa slične odredbe za njih i članove njihovih porodica kao i za druga obuhvaćena lica (v. gornji tekst)²⁹³.

Kao što je u prethodnim pasusima objašnjeno, sistem za obezbeđivanje naknada u naturi licima koja privremeno ili trajno borave u zemlji ugovornici koja nije nadležna država zahteva da nadležna država nadoknadi troškove državi u kojoj se obezbeđuju zdravstvene usluge. Model odredaba predviđa da ovo nadoknađivanje može da se organizuje dva načina²⁹⁴. Jedna mogućnost je da nadležna država nadoknadi stvarni iznos državi koja pruža zdravstvene usluge. Drugim rečima, beleži se tačan iznos troškova svake zdravstvene usluge, a račun se ispostavlja nadležnoj državi. Druga mogućnost dopušta veći stepen fleksibilnosti i omogućava zemljama ugovornicama da donesu vlastita pravila i propise. Obe mogućnosti dozvoljavaju zemljama ugovornicama da se dogovore da nijedna strana ne nadoknađuje nikakve troškove. To može da bude slučaj kada bi svaka zemlja ugovornica, nadoknađujući troškove, verovatno platila drugoj zemlji ugovornici približno isti iznos, u kom slučaju je administrativno jeftinije jednostavno se odreći svih nadoknada.

6.3.2 Naknade za invalide, stara lica i naslednike umrlih osiguranika

Ove naknade najčešće predstavljaju dugoročne periodične naknade, a sticanje prava na njih obično se zasniva na dužim periodima osiguranja. Kada sticanje prava na naknadu zavisi od ostvarenja minimalnog perioda osiguranja, zemlje ugovornice obavezne su da uzmu u obzir sve periode osiguranja ostvarene u skladu sa zakonodavstvom druge zemlje ugovornice²⁹⁵. Neke države imaju posebne penzione programe za lica koja se bave određenim zanimanjima, npr. posebne programe za nastavnike, rudare ili sportske radnike. Ti posebni programi moraće da izvrše agregaciju perioda osiguranja u drugoj zemlji ugovornici samo ako su ti periodi bili ostvareni u sklopu sličnog posebnog programa ili u okviru relevantnog zanimanja²⁹⁶. Na primer, države A i B su usvojile Model odredaba. Neka osoba radi u državi A kao rudar 10 godina, a zatim u državi B kao rudar 5 godina, i kao kancelarijski radnik 5 godina. Država A ima poseban program za rudare u okviru koga oni mogu podneti zahtev za punom penzijom posle 15 godina

293 Član 17(2) do (4) Modela odredaba

294 Član 19 Modela odredaba

295 Član 20(1) Modela odredaba

296 Član 20(2) Modela odredaba

zaposlenja. Država B nema poseban program. Ipak, 5 godina tokom kojih je data osoba radila kao rudar u državi B biće uzeto u obzir pri utvrđivanju prava. Data osoba bi stoga imala pravo na penziju u državi A. Ako minimalni period zaposlenja u svojstvu rudara u državi A iznosi 20 godina, tada data osoba ne bi imala pravo na rudarsku penziju već bi potpala pod opšti program za zaposlena lica, na osnovu kog bi joj se priznalo 20 godina osiguranja.

Pojedine države uslovljavaju isplatu invalidske ili porodične penzije rizikom, tj. dugoročnom nesposobnošću za rad ili smrću, do kojeg dolazi na njihovoj teritoriji. Drugim rečima, prema njihovom nacionalnom zakonodavstvu, ako bi neko umro u drugoj zemlji (npr. dok je na godišnjem odmoru), nikakva penzija se ne bi isplaćivala. Za takve slučajeve Model određaba predviđa da ako do rizika dođe u drugoj zemlji ugovornici, taj rizik se mora tretirati kao da se dogodio u nadležnoj državi²⁹⁷.

Model određaba obezbeđuje dve mogućnosti za izračunavanje iznosa naknade za lica koja su potpadala pod zakone o penzijskom osiguranju obeju zemalja ugovornica.

Prva mogućnost se naziva "*izračunavanjem po sistemu pro rata temporis*". Svaka zemlja ugovornica mora da prođe kroz sledeće faze:

- **Prva faza:** prvo pitanje je da li dotična osoba ima pravo na penziju u skladu sa vašim nacionalnim zakonodavstvom po osnovu perioda tokom kojih je bila osigurana isključivo u skladu sa vašim nacionalnim zakonodavstvom? Tokom ove prve faze, **ne** dolazi do agregacije. Ako data osoba ima pravo na naknadu isključivo u skladu sa periodom osiguranja ostvarenim na vašoj teritoriji, tada će vaša zemlja isplaćivati naknadu. Ako se penzija ne može dodeliti bez pribegavanja načelu agregacije, tada pređite na drugu fazu.
- **Druga faza:** saberite sve periode osiguranja ostvarene u svakoj zemlji ugovornici. Ako je zbir dovoljan za sticanje prava na penziju u vašoj zemlji, tada pređite na treću fazu. Ako je kombinovani period osiguranja i dalje prekratak, tada se u ovom trenutku ne može dodeliti penzija iz vaše zemlje.

297 Član 20(3) Modela određaba

- **Treća faza:** izračunajte teoretski iznos, tj. penziju koju bi dotična osoba primala da su svi agregirani periodi osiguranja bili ostvareni u vašoj zemlji.
- **Četvrta faza:** vaša zemlja mora da isplaćuje penziju koja je srazmerna periodu osiguranja ostvarenom u vašoj zemlji u poređenju sa ukupnim agregiranim periodom osiguranja. Ako vaša država ima maksimalni period osiguranja koji se uzima u obzir, on će se primeniti na agregirani iznos pri izračunavanju naknada.

Ovaj četvorostepeni proces najbolje će se shvatiti na primeru. Država A i država B odabrale su ovu mogućnost iz Modela odredaba. U državi A, puna (osnovna) penzija od 800 evra mesečno isplaćuje se licima koja su bila osigurana 40 godina (2% za svaku godinu), pod uslovom da su bila osigurana najmanje 20 godina. U državi B, penzija od 50% od maksimalne nacionalne penzije (1.000 evra) plus 1% za svaku godinu isplaćuje se licima koja su bila osigurana najmanje 25 godina, pri čemu maksimalni period koji se uzima u obzir iznosi 50 godina. Neki radnik je bio osiguran 18 godina u državi A i 24 godine u državi B.

- **Prva faza:** nijedna zemlja ugovornica nije u stanju da ovom radniku isplaćuje penziju u skladu sa svojim nacionalnim zakonodavstvom isključivo na osnovu perioda osiguranja koje je ostvario na njenoj teritoriji.
- **Druga faza:** agregacija perioda osiguranja ostvarenih u svakoj zemlji ugovornici daje ukupno 42 godine osiguranja, što je dovoljno za sticanje prava u obe države.
- **Treća faza:** teoretski iznos u državi A je stoga 800 evra, a u državi B $50\% + 42 \times 1\%$ od 1.000 evra = 920 evra.
- **Četvrta faza:** penzija koju treba da isplaćuje država A iznosi $18/40 \times 800$ evra = 360 evra mesečno. Obratite pažnju da upotrebljeni razlomak nije $18/42$ zato što maksimalni period osiguranja u državi A iznosi 40 godina. Penzija koju treba da isplaćuje država B iznosi $24/42 \times 920$ evra = 526 evra (zaokruženo) mesečno. Ovo dotičnom licu daje ukupnu penziju od 886 evra mesečno.

Druga mogućnost se naziva "*direktnim izračunavanjem*". U ovom slučaju penzije se obično izračunavaju u svakoj zemlji ugovornici na osnovu perioda osiguranja ostvarenih u toj zemlji ugovornici. Prednost ove druge mogućnosti je u tome što nije potrebno znati tačne periode tokom kojih je

neka osoba bila osigurana u drugoj državi, već je potrebno znati o njima samo onoliko koliko je dovoljno za određivanje prava na penziju. Posebno izračunavanje po sistemu *pro rata temporis* predviđeno je samo u dva slučaja, pri čemu se ne koriste periodi druge zemlje ugovornice već fiksni imenitelji. To su isti fiksni imenitelji koji se koriste u Evropskoj konvenciji o socijalnom osiguranju za posebne nedoprinosne naknade u vezi sa jednakošću tretmana i izračunavanjem teoretskog iznosa²⁰⁸:

- ako iznos penzije ili dela penzije ne zavisi neposredno od ostvarenih perioda, ta penzija ili deo penzije izračunaće se srazmerno odnosu perioda osiguranja ostvarenih u relevantnoj zemlji i perioda od 30 godina, i
- kada se prema zakonima neke zemlje radi izračunavanja invalidskih ili porodičnih penzija uzimaju u obzir periodi nakon nepredviđenog slučaja, ti periodi treba jedino da se uzmu u obzir srazmerno odnosu perioda osiguranja ostvarenih u relevantnoj zemlji i dve trećine perioda između dana kada je data osoba navršila 16 godina i dana kada se dogodio nepredviđeni slučaj. Ako u takvoj zemlji osoba ostvari 10 godina osiguranja, ako do nepredviđenog slučaja dođe kada podnosilac zahteva ima 36 godina, i ako bi "dodatni periodi" bili uzeti u obzir do dobi od 60 godina – ta zemlja neće morati da uzme u obzir puni period (24 godine) već samo $24 \times 10/20 = 12$ godina.

Ako periodi ostvoreni u jednoj zemlji ugovornici iznose više od fiksnog imenitelja, onda treba uzeti u obzir punu naknadu ili puni dodatni period. Treba imati na umu da se izračunavanje po sistemu *pro rata* ne primenjuje na penzije koje se isplaćuju kao rezultat dopunskog osiguranja niti na naknade kod kojih se vrši ispitivanje prihoda i koje se isplaćuju kako bi se garantovali dovoljni minimalni prihodi. Ove naknade se isplaćuju u celosti.

Direktno izračunavanje se najbolje može shvatiti na istom primeru iz gornjeg teksta.

- **Prva faza:** nijedna zemlja ugovornica ne može ovom radniku da isplaćuje penziju u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom isključivo na osnovu perioda osiguranja koje je on ostvario na njenoj teritoriji (isto kao i kod prve faze izračunavanja po sistemu *pro rata temporis*).

208 Član 8(3) i Član 29(3)(b)(ii) Evropske konvencije (v. pod 5.6.2)

- **Druga faza:** agregacija perioda osiguranja ostvarenih u svakoj zemlji ugovornici daje ukupno 42 godine osiguranja, što je dovoljno za sticanje prava u obe države (isto kao i kod prve faze izračunavanja *pro rata temporis*).
- **Treća faza:** Država A izračunava svoju penziju direktno za 18 godina, i stoga mora da plati $18 \times 2\%$ od 800 evra = 288 evra mesečno. U državi B, 50% maksimalne nacionalne penzije ne zavisi od dužine ostvarenih perioda, te bi se od ovog dela penzije isplaćivalo svega 24/30. Država B stoga mora da isplaćuje mesečnu penziju od 24/30 od 50% od 1.000 evra + $24 \times 1\%$ od 1.000 evra = 400 evra + 240 evra = 640 evra. Ovo će dotičnom licu dati ukupnu penziju od 928 evra mesečno.

Kada je osoba ostvarila manje od godinu dana osiguranja na osnovu zakonodavstva jedne od zemalja ugovornica, a taj period nije dovoljan za sticanje prava isključivo na osnovu nacionalnog zakonodavstva, zemlja ugovornica neće biti obavezna da isplaćuje penziju na osnovu Modela odredaba²⁹⁹. Međutim, ovaj period osiguranja će biti uzet u obzir u drugoj zemlji ugovornici ako je osoba tamo ostvarila više od godinu dana osiguranja³⁰⁰. Na primer, države A i B usvoje Model odredaba. Država A zahteva 20 godina osiguranja pre nego što će dodeliti penziju, dok država B zahteva svega 15 godina. Neka osoba radi 19,5 godina u državi A, i samo 6 meseci u državi B. Ta osoba nema pravo ni na kakvu naknadu na osnovu nacionalnih zakona u državi B, a pošto je tamo bila osigurana manje od godinu dana, država B nema obavezu da primenjuje pravila o agregaciji itd. iz Modela odredaba. Država A, međutim, i dalje je obavezna da primenjuje Model odredaba, i mora uzeti u obzir 6 meseci osiguranja ostvarenih u državi B ne samo radi sticanja prava na penziju već i radi izračunavanja penzije, u kom slučaju dotična osoba stiče pravo na penziju od države A na osnovu perioda od 20 godina.

6.3.3 Naknade u slučaju smrti

Naknade u slučaju smrti odnose se na paušalne isplate koje se vrše po osiguranikovoju smrti. Za njih često važe minimalni periodi osiguranja, koje

²⁹⁹ Član 22(1) Modela odredaba

³⁰⁰ Član 22(2) Modela odredaba

obično treba da ispuni preminuli, a ne njegovi naslednici. Kada se zahtevaju minimalni periodi osiguranja, primenjuje se načelo agregacije³⁰¹.

Kada neko umre u jednoj zemlji ugovornici, njegova smrt će se u drugoj zemlji ugovornici tretirati kao da se tamo dogodila. Ovo pravilo važi za one zemlje koje plaćaju naknade jedino ako se nepredviđeni slučaj dogodi na njihovoj teritoriji³⁰².

Može postojati pravo na naknadu u slučaju smrti od obe zemlje ugovornice. U tom slučaju, odgovorna je zemlja ugovornica u kojoj je dato lice umrlo. Ako je lice umrlo izvan teritorije obeju zemalja ugovornica, naknadu u slučaju smrti isplaćivaće njegovo poslednje mesto osiguranja³⁰³.

6.3.4 Naknade za povrede na radu i profesionalna oboljenja

U ovaj socijalni rizik spada dugoročna i kratkoročna onesposobljenost, kao i smrt izazvana povredama na radu i profesionalnim oboljenjima. Dostupne vrste naknada su i novčane i one u naturi. Novčane naknade, po svojoj prirodi, mogu biti periodične ili paušalne.

Profesionalna oboljenja se u načelu razvijaju tokom dužeg vremena kao posledica izloženosti štetnim materijama, kao što je azbest, ili opasnim ili stresnim radnim okruženjima, kao što su rudnici ili bučne fabrike. Problemi mogu da nastanu kada je neko bio izložen istim štetnim materijama ili se nalazio u sličnom opasnom okruženju u obe zemlje ugovornice. U tom slučaju, Model određaba utvrđuje koja zemlja ugovornica mora da obezbedi potrebne naknade (naknade u novcu ili naturi). To je poslednja zemlja ugovornica u kojoj su uslovi za sticanje prava na naknadu bili ispunjeni. To ne mora da bude zemlja ugovornica u kojoj je data osoba bila poslednji put zaposlena u opasnom zanimanju. To može da bude i druga zemlja ugovornica ako je to jedina zemlja ugovornica u kojoj su ispunjeni uslovi za sticanje prava³⁰⁴.

Jedan uslov koji može da se primenjuje na naknade za profesionalna oboljenja jeste da je kod podnosioca zahteva dijagnoza prvi put ustanovljena na teritoriji same države. Model određaba prevazilazi ovu prepreku tako što

301 Član 23(1) Modela određaba

302 Član 23(2) Modela određaba

303 Član 23(3) Modela određaba

304 Član 24 Modela određaba

ustvrđuje da kada se kod osobe dijagnoza postavi u jednoj zemlji ugovornici, ta osoba će se tretirati kao da joj je dijagnoza postavljena u drugoj zemlji ugovornici. Zemlje ugovornice zato ne mogu da se oslanjaju na ovaj uslov kako bi izbegle obaveze plaćanja naknada za profesionalna oboljenja. Drugi eventualni uslov koji se primenjuje na naknade za profesionalna oboljenja jeste da oboljenje mora da bude dijagnostifikovano u određenom roku nakon što osoba prekine da radi u opasnoj oblasti. Model odredaba kaže da se moraju uzeti u obzir periodi zaposlenja u drugoj zemlji ugovornici. Isto važi za bilo koji uslov prema kome osoba mora biti izložena određenoj materiji ili radnom okruženju određeni minimalni period.

Zato, kada je neka osoba bila izložena opasnim materijama ili rizičnim radnim okruženjima u obe zemlje ugovornice i kada se kod te osobe kao posledica toga razvilo profesionalno oboljenje, prvi korak u utvrđivanju koja zemlja ugovornica je odgovorna za obezbeđivanje naknada jeste da se ispituju uslovi sticanja prava u svakoj zemlji ugovornici. Zemlja ugovornica koja je poslednja ispunjavala uslove jeste zemlja ugovornica koja je odgovorna. Na primer, države A i B sprovode Model odredaba. Država A će isplaćivati penziju za gubitak sluha nastao na radnom mestu pod sledećim uslovima:

- i) edovna izloženost buci iznad 100 decibela tokom perioda od najmanje 4 godine;
- ii) gubitak sluha je nastupio u roku od godinu dana od napuštanja datog zanimanja; i
- iii) gubitak sluha mora da dijagnostikuje lekar na teritoriji države A.

Država B postavlja ove uslove:

- i) redovna izloženost buci iznad 100 decibela tokom perioda od najmanje 6 godina.

Pretpostavimo da je neka osoba zaposlena kao radnik na aerodromskoj pisti, gde je redovno izložena buci aviona koji uzleću. Ona taj posao najpre obavlja 3 godine u državi A, a potom 2 godine u državi B. Čim napusti svoj posao, lekar u državi B joj postavi dijagnozu da pati od nagluposti nastale na radnom mestu. Zemlja ugovornica koja je odgovorna za isplatu naknade je država A. Država B je zemlja ugovornica gde je osoba bila zaposlena poslednji put, ali uslov šestogodišnje izloženosti riziku nije ispunjen čak i kada se u obzir uzmu periodi u državi A. Tako je država A poslednja zemlja

ugovornica u kojoj je osoba ispunila uslove. Zahtev države A za četvorogodišnjom izloženošću ispunjen je zato što država A mora da uzme u obzir periode zaposlenja ostvarene u državi B. Država A ne može da se oslanja na uslov da bolest mora da bude dijagnostikovana u državi A pošto Model određaba to izričito zabranjuje. Država A ne može ni da kaže da bolest nije bila dijagnostikovana u roku od godinu dana od kada je dotična osoba napustila svoje zanimanje u državi A – zato što Model određaba obavezuje državu A da tretira period zaposlenja ostvaren u državi B kao da je ostvaren u državi A.

Za slučajeve sklerogene pneumokonioze (pogotovo azbestoze i silikoze), Model određaba predviđa ili da obe zemlje ugovornice podele troškove svih novčanih naknada (ili samo penzije) ili da obe zemlje ugovornice dodele penzije srazmerno periodu ostvarenom u svakoj zemlji ugovornici radi dobijanja starosne penzije³⁰⁵.

Posebne odredbe se primenjuju na lica koja su doživela povredu na radu ili profesionalno oboljenje i koja se nalaze u drugoj zemlji ugovornici³⁰⁶. Za razliku od povreda ili oboljenja koja nisu povezana s radom, lica koja su pretrpela povredu na radu ili profesionalno oboljenje tretiraju se isto bez obzira da li se u drugoj zemlji ugovornici nalaze privremeno ili stalno. I u jednom i u drugom slučaju, oni imaju pravo na naknade u naturi (zdravstvenu negu itd.) koje obezbeđuje država prebivanja u skladu sa svojim socijalnim sistemom zdravstvene zaštite a na račun nadležne države³⁰⁷. U slučaju lica koja se nalaze na privremenom boravku, nije potrebno da dokazuju da im je lečenje hitno potrebno pre nego što steknu pravo na njega. Kao što je objašnjeno u odeljku 6.3.1 u gornjem tekstu, u privremeni boravak mogu da spadaju i veoma kratka putovanja poslovne ili turističke prirode. Novčane naknade će takođe morati da se isplaćuju licima koja su redovni prebivaoci ili koja privremeno borave u drugoj zemlji ugovornici. Te naknade isplaćuje nadležna država u skladu sa vlastitim zakonodavstvom.

Kada neko već prima naknadu za profesionalno oboljenje od jedne zemlje ugovornice (države A), a zatim mu se to oboljenje pogorša dok je zaposlen u drugoj zemlji ugovornici (državi B), imaće pravo na povećanu naknadu

305 Član 24(5) Modela određaba

306 Član 25 Modela određaba

307 Radi detaljnijeg objašnjenja kako funkcioniše obezbeđivanje naknada u naturi v. odeljak 3.3.1 u gornjem tekstu.

koja bi odrazila to pogoršanje. Pitanje je koja zemlja ugovornica ima obavezu da isplaćuje ovo povećanje i koliko ono treba da iznosi. Ako se dotična osoba nije bavila zanimanjem koje je moglo da izazove ili pogorša bolest dok se nalazila u državi B, tada će država A morati ponovo da proceni penziju te osobe i da snosi troškove svakog povećanja. Ako se ta osoba bavila takvim zanimanjem u državi B, onda je država B odgovorna za troškove pogoršanja. Država B ih izračunava tako što najpre ustanovi koliko bi se toj osobi plaćalo na osnovu nacionalnog zakonodavstva u državi B da se prvi deo njenog oboljenja pojavio dok je osoba bila osigurana u državi B. Država B mora zatim da izračuna koliko bi ta osoba primila na osnovu nacionalnih zakona u državi B za svoju punu invalidnost, uključujući i pogoršanje. Država B onda ima obavezu da isplaćuje razliku između ovih iznosa kao dodatak naknadi koju ova osoba već prima od države A.

6.3.5 Naknade za nezaposlene

Isplata naknade za nezaposlene, posebno doprinosne naknade, često se uslovljava minimalnim periodima osiguranja. Slično tome, dužina vremena tokom kojeg se naknada za nezaposlene isplaćuje ponekad se uslovljava periodom tokom kojeg je osoba bila osigurana pre nego što je izgubila posao. U oba slučaja, Model određaba obavezuje zemlje ugovornice da uzmu u obzir periode osiguranja ostvarene u drugoj zemlji ugovornici³⁰⁸.

Posebna pravila se primenjuju na radnike u pograničnoj zoni koji ostanu potpuno ili delimično bez posla. Do delimične nezaposlenosti dolazi kada je neko prinuđen da smanji broj radnih časova. Ova posebna pravila daju različite sugestije zemljama ugovornicama u vezi sa tim koja strana treba da bude odgovorna za isplatu i troškove naknada radnika u pograničnoj zoni kada taj radnik ostane potpuno nezaposlen³⁰⁹.

6.3.6 Porodični dodaci

Model određaba je ograničen na porodične dodatke (radi razlike između porodičnih dodataka i porodičnih naknada v. 5.6.6). On počinje isticanjem načela agregacije i obavezivanjem svake zemlje ugovornice da uzme u obzir

308 Član 27 Modela određaba

309 Član 28 Modela određaba

periode osiguranja ostvarene u drugoj zemlji ugovornici³¹⁰. Model odredaba mora da se bavi problemom do koga dolazi kada neko radi u jednoj zemlji ugovornici (nadležnoj državi), dok mu deca žive u drugoj. Što se tiče obezbeđivanja porodičnih dodataka u tim okolnostima, zemljama ugovornicama se nudi više mogućnosti³¹¹. Prva mogućnost je da naknade članovima porodice koji imaju prebivalište u drugoj zemlji ugovornici isplaćuje nadležna država u skladu s nacionalnim pravilima u nadležnoj državi kao da ti članovi porodice imaju prebivalište u nadležnoj državi. Zemlje ugovornice se mogu dogovoriti da će nadležna država isplaćivati naknadu porodici koristeći se infrastrukturom socijalnog osiguranja države prebivanja. Drugim rečima, naknada se i dalje izračunava prema pravilima u nadležnoj državi i i dalje je finansira nadležna država, ali se isplaćuje preko administracije države u kojoj porodica ima prebivalište.

Druga mogućnost je da članovima porodice naknadu daje država prebivanja, pri čemu se naknada izračunava prema pravilima u državi prebivanja. Druga mogućnost tako zemljama ugovornicama dodatno daje da izaberu ko će da snosi troškove tih naknada. To može da bude ili nadležna država ili država prebivanja.

Zakonodavstvo koje se koristi pri izračunavanju iznosa naknade koja se isplaćuje članovima porodice sa prebivalištem van nadležne države predstavlja važno pitanje. To je zato što životni standard i iznos naknada mogu znatnu da se razlikuju od zemlje do zemlje. Ako je životni standard u državi A veoma visok, a u državi B znatno niži, onda će porodični dodaci koji se isplaćuju u državi A verovatno biti znatno viši od onih koji se dodeljuju u državi B. Ako neko radi u državi A, a porodica mu je u državi B, i ako se njegovoj deci daje porodični dodatak prema zakonima države A, onda će ta deca primati naknadu koja je daleko viša od naknade druge dece u državi B. Ako radnikova porodica živi u državi A, a radnik je zaposlen u državi B, njegova deca u državi A bi primala naknadu koja je relativno niska. Zbog toga se ostavlja zemljama ugovornicama da odluče o preciznoj organizaciji porodičnih dodataka. Od zemalja ugovornica se očekuje da ispitaju različite opcije sadržane u Pregledu odredaba i da odaberu one koje su u njihovim konkretnim okolnostima najpravičnije.

310 Član 29 Modela odredaba

311 Član 30 Modela odredaba

Može doći do situacije gde isto dete istovremeno ima pravo na dve naknade. To će se često desiti tamo gde i otac i majka rade i stoga imaju pravo na porodični dodatak za isto dete. U toj situaciji, zemlja ugovornica gde dete ima prebivalište mora da isplaćuje naknadu prema svojim nacionalnim zakonima i na svoj sopstveni račun. Međutim, ako bi druga zemlja ugovornica plaćala višu naknadu, onda ta zemlja ugovornica mora da isplaćuje razliku kao dodatak naknadi koju već isplaćuje država prebivališta³¹².

6.4 Četvrti deo: ostale odredbe

Izvršavanje svakog bilateralnog sporazuma zasnovanog na Modelu odredaba uglavnom je ostavljeno saradnji između zemalja ugovornica³¹³. Zemlje ugovornice se podstiču da otvaraju kancelarije za vezu u svakoj državi i da revnosno i bez ikakve nadoknade obrađuju sve molbe druge zemlje ugovornice za informacijama i pomoći. Komunikacija potrebna za primenu Modela odredaba treba da se odvija na zvaničnom jeziku svake osobe³¹⁴. Nijedan zahtev ili dokument ne treba da bude odbijen zato što je na zvaničnom jeziku druge zemlje ugovornice. Tamo gde postoje vremenska ograničenja za podnošenje zahteva za naknadama ili za žalbe u vezi naknada, svaki zahtev podnet pogrešnoj zemlji ugovornici treba da se tretira kako da je u stvari podnet pravoj³¹⁵.

Takođe su predviđene posebne mere za povraćaj nepotrebnih isplata. Drugim rečima, kada jedna zemlja ugovornica isplati previsok iznos korisniku u drugoj zemlji ugovornici, mogu se preduzeti posebne mere kojima se taj iznos može odbiti od primaočevih naknada i vratiti nadležnoj državi³¹⁶. Svaka zemlja ugovornica takođe mora da poštuje pravosnažne sudske odluke ili pravosnažne dokumente nastale u drugoj zemlji ugovornici u vezi sa doprinosima za socijalno osiguranje i drugim zahtevima. Te odluke i dokumenti moraju se tretirati kao i slične odluke i dokumenti nastali na vlastitoj teritoriji.³¹⁷

312 Član 31 Modela odredaba

313 Član 32 Modela odredaba

314 Član 33 Modela odredaba

315 Član 35 Modela odredaba

316 Član 37 Modela odredaba

317 Član 38 Modela odredaba

Radi rešavanja sporova, Model odredaba podstiče zemlje ugovornice da svoje nesuglasice najpre razrešavaju pregovorima. Ako se u tome ne uspe, onda spor treba izneti pred arbitražni tribunal. Model odredaba ukazuje kako ovaj tribunal da se konstituiše i postavlja vremenska ograničenja kako bi tribunal što pre počeo s radom³¹⁸. Jednom kada se donese, odluka arbitražnog tribunala je konačna.

6.5 Peti deo: prelazne i završne odredbe

Prelazne mere predviđene u okviru Modela odredaba daju zemljama ugovornicama izbor između dve mogućnosti. Ove mogućnosti se odnose na to kako tretirati periode osiguranja stečene pre nego što je sporazum stupio na snagu, kao i na retroaktivno stupanje na snagu naknada i njihovo ponovno procenjivanje, što je predviđeno samo drugom mogućnošću³¹⁹.

Završne odredbe se bave ratifikacijom i stupanjem na snagu sporazuma³²⁰. Model odredaba predviđa da će svi sporazumi koji se zasnivaju na njemu trajati neograničeno vreme³²¹. Međutim, zemlje ugovornice su slobodne da otkazu sporazum. Do otkazivanja može doći u bilo kom trenutku, i ono ne podleže nikakvim uslovima. Međutim, sve naknade dodeljene na osnovu sporazuma moraće i dalje da se isplaćuju, a isto važi i za sve naknade koje se izvoze u skladu sa sporazumom. Što se tiče perioda osiguranja ostvarenih pre otkazivanja, oni se moraju zadržati te i dalje koristiti radi agregacije i izračunavanja iznosa naknada. U slučaju da jedna zemlja ugovornica otkaze sporazum, strane se moraju dogovoriti kako će se tretirati periodi osiguranja ostvareni dok je sporazum bio na snazi. Ako nije moguće postići nikakav sporazum, onda nacionalno zakonodavstvo svake zemlje ugovornice mora to da odredi³²².

318 Član 40 Modela odredaba

319 Član 41 Modela odredaba

320 Član 42 Modela odredaba

321 Član 43 Modela odredaba

322 Član 44 Modela odredaba

SEDMO POGLAVLJE

EVROPSKA SOCIJALNA POVELJA

UVOD

Do sada je u *Kratkom vodiču* opisano više konvencija i sporazuma osmišljenih isključivo radi rešavanja pitanja međunarodnog usklađivanja sistema socijalnog osiguranja. Da bi se stvorila celovita slika o pravnim instrumentima Saveta Evrope za usklađivanje sistema socijalnog osiguranja, potrebno je takođe razmotriti Evropsku socijalnu povelju i Izmenjenu i dopunjenu evropsku socijalnu povelju. Ova dva instrumenta ne usredsređuju se posebno na usklađivanje sistema socijalnog osiguranja; njihove odredbe, zapravo, daleko prevazilaze oblast socijalnog osiguranja. Ti instrumenti funkcionišu kao socijalni pandan Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima. Evropska konvencija o ljudskim pravima bavi se osnovnim građanskim i političkim pravima, kao što su sloboda od torture, pravo na pošteno suđenje i sloboda govora. Evropska socijalna povelja i Izmenjena i dopunjena evropska socijalna povelja bave se osnovnim socijalnim pravima, kao što je pravo na rad, sloboda udruživanja, pravo na kolektivno pregovaranje, pravo na bezbedne i zdrave radne uslove, pravo na adekvatne mogućnosti za stručno obrazovanje, pravo na socijalno osiguranje, pravo na socijalnu i zdravstvenu pomoć, pravo na usluge socijalnog staranja i pravo radnika migranata na zaštitu i pomoć. Evropska konvencija o ljudskim pravima i Evropska socijalna povelja (i Izmenjena i dopunjena socijalna povelja) zajednički obezbeđuju da lica koja ti dokumenti štite žive ne samo prihvatljivim životom, bez neopravdanog mešanja države, već i dostojanstvenim i – kad god je to moguće – nezavisnim životom. Ovo poglavlje sadrži sledeće odeljke:

- 7.1 Pravni instrumenti
- 7.2 Članovi Evropske socijalne povelje i Izmenjene i dopunjene socijalne povelje koji se odnose na međunarodno usklađivanje sistema socijalnog osiguranja

7.1 Pravni instrumenti

7.1.1 Evropska socijalna povelja

Evropska socijalna povelja je podneta na potpisivanje 1961. godine, a stupila je na snagu 1965. godine. Sadrži ukupno 19 članova. Godine 1996, Dopunskim

protokolom Evropske socijalne povelje dodato je još četiri člana. Evropska socijalna povelja predstavlja "instrument tipa menija". Da bi ga ratifikovale, zemlje ugovornice moraju da odaberu barem 10 članova³²³. Od tih 10 članova, barem pet članova moraju biti iz "čvrstog jezgra", koje obuhvata članove koji se bave pravom na socijalno osiguranje i pravom na socijalnu i zdravstvenu pomoć.

7.1.2 Izmenjena i dopunjena evropska socijalna povelja

Izmenjena i dopunjena socijalna povelja predata je na potpisivanje 1996. godine, a stupila je na snagu 1999. godine. Njome se menjaju neka postojeća prava sadržana u Evropskoj socijalnoj povelji i dodaje niz novih pravila, uključujući pravo na zaštitu u slučaju prekida radnog odnosa, pravo na zaštitu od siromaštva i socijalnog isključenja i pravo na stanovanje. Svrha Izmenjene i dopunjene socijalne povelje jeste da obezbedi više standarde, kao i da razvije globalnu politiku borbe protiv problema kao što je siromaštvo.

7.1.3 Kontrolni mehanizam

Za razliku od drugih instrumenta obrađenih u ovom *Kratkom vodiču*, Evropska socijalna povelja i Izmenjena i dopunjena socijalna povelja poseduju kontrolni mehanizam. Taj mehanizam se zasniva na sistemu izveštavanja. Zemlje ugovornice izrađuju redovne nacionalne izveštaje prema jednoobraznoj strukturi. Te izveštaje izrađuju nacionalne vlade, a potom se izveštaji predaju organizacijama koje predstavljaju radnike i poslovođstva, kako bi te organizacije mogle da podnesu pismena zapažanja. Nakon podnošenja pismenih zapažanja, nacionalni izveštaji se predaju Evropskom komitetu za socijalna prava. Ovaj Komitet sačinjava devet nezavisnih eksperata koje je izabrao Komitet ministara Saveta Evrope. Ovim izabranim ekspertima se zatim pridružuje predstavnik Međunarodne organizacije rada. Evropski komitet za socijalna prava priprema niz zaključaka koji ukazuju da li su informacije predstavljene u svakom nacionalnom izveštaju u skladu sa članovima Evropske socijalne povelje i Izmenjene i dopunjene socijalne povelje koje je data zemlja ugovornica odabrala. Zaključci Evropskog komiteta za ljudska prava se zatim prosleđuju

323 Ili, kao drugu mogućnost, 45 numerisanih stavova. V. Član 20 Evropske socijalne povelje.

vladinom komitetu, koji sačinjavaju predstavnici vlade i posmatrači socijalnih partnera. Vladin komitet priprema odluke za Komitet ministara. U Komitetu ministara se nalazi po jedan vladin ministar iz svake zemlje ugovornice. Komitet ministara potom usvaja rezoluciju o celokupnom postupku kontrole i o zasebnim preporukama koje se odnose na pojedinačne zemlje ugovornice za koje se smatra da su prekršile Povelju³²⁴.

Godine 1998. stupio je na snagu Dopunski protokol uz Evropsku socijalnu povelju, kojim se obezbeđuje sistem kolektivnog podnošenja žalbi. Prema tom dopunskom sistemu, određene predstavničke organizacije imaju pravo da podnose žalbe Evropskom komitetu za socijalna prava u vezi sa kršenjima Evropske socijalne povelje i njenih Protokola. U ove organizacije spadaju međunarodni predstavnici poslodavaca i radnika, kao što su Evropska konfederacija sindikata (ETUC) i Unija evropske industrije i poslodavaca (UNICE), nacionalni predstavnici poslodavaca i radnika i određene međunarodne i nacionalne nevladine organizacije. Evropski komitet za socijalna prava najpre određuje da li su žalbe prihvatljive ili nisu, i ako jesu, priprema izveštaj za Savet ministara, koji onda može usvojiti preporuku upućenu zemlji ugovornici za rešavanje bilo kakvog kršenja Evropske povelje.

7.2 Članovi Evropske socijalne povelje i Izmenjene i dopunjene Socijalne povelje koji se odnose na međunarodno usklađivanje sistema socijalnog osiguranja

Sledeći članovi Evropske socijalne povelje i Izmenjene i dopunjene socijalne povelje imaju određeni uticaj na usklađivanje sistema socijalnog osiguranja:

- **Član 12:** pravo na socijalno osiguranje
- **Član 13:** pravo na socijalnu i zdravstvenu pomoć

Evropska socijalna povelja i Izmenjena i dopunjena socijalna povelja prave razliku između socijalnog osiguranja kojim se bavi Član 12 i socijalne i zdravstvene pomoći kojom se bavi Član 13. Ova razlika je iste prirode kao i

324 U ovom Kratkom vodiču nemoguće je obraditi veoma široko "običajno pravo" koje je izraslo iz zaključaka Evropskog komiteta za socijalna prava, i autor toplo preporučuje da zainteresovani za ovu oblast pročitaju *Socijalnu zaštitu u Evropskoj socijalnoj povelji (Ljudska prava, monografije Socijalne povelje - br. 7)*, izdanje Saveta Evrope iz 1999. godine, i da pristupe bazi podataka sa zaključcima Evropskog komiteta za socijalna prava, koja se može naći na veb sajtu Saveta Evrope: <http://www.coe.int>

razlika između Privremenih sporazuma, s jedne, i Evropske konvencije o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći, s druge strane³²⁵.

Sušтина ovih članova, koji se odnose na usklađivanje sistema socijalnog osiguranja, nije modifikovana niti korigovana u Izmenjenoj i dopunjenoj socijalnoj povelji. Ova dva člana razmotrićemo svaki ponaosob.

7.2.1 Član 12: pravo na socijalno osiguranje

Član 12 se bavi suštinom sistema socijalnog osiguranja u zemljama ugovornicama. On najpre obavezuje zemlje ugovornice da uspostave sistem socijalnog osiguranja³²⁶. Zatim postavlja minimalne standarde za ovaj sistem, pri čemu se ti standardi odnose, između ostalog, na obuhvat sistema, uslove za sticanje prava na naknade i iznos naknada³²⁷. Član 12 dalje obavezuje svaku zemlju ugovornicu da nastoji da stalno unapređuje svoj sistem socijalnog osiguranja³²⁸.

Što se tiče usklađivanja sistema socijalnog osiguranja, Član 12 u stavu 4 postavlja osnovna načela jednakosti tretmana, izvoza naknada i agregacije perioda osiguranja. Zemlje ugovornice moraju da preduzmu korake da obezbede ova osnovna načela putem bilateralnih i multilateralnih sporazuma ili "drugim sredstvima".

Lični opseg: Dok se Član 12(1)-(3) primenjuje samo na državljane drugih zemalja ugovornica koji legalno borave ili redovno rade na teritoriji zemlje ugovornice, Član 12(4) se primenjuje na sve državljane drugih zemalja ugovornica³²⁹. Važno je primetiti da se obuhvat Člana 12 ne zasniva na reciprocitetu. Čitalac će se setiti da su Evropska socijalna povelja i Izmenjena i dopunjena socijalna povelja "instrumenti tipa menija" To znači da su neke zemlje ugovornice prihvatile odredbe Člana 12, dok druge to nisu³³⁰. To što

325 V. odeljak 3.2.2 ovog *Kratkog vodiča*.

326 Član 12(1) Evropske socijalne povelje, odnosno Izmenjene i dopunjene socijalne povelje

327 Član 12(2) Evropske socijalne povelje, odnosno Izmenjene i dopunjene socijalne povelje

328 Član 12(3) Evropske socijalne povelje, odnosno Izmenjene i dopunjene socijalne povelje

329 V. Aneks Evropske socijalne povelje i Izmenjene i dopunjene povelje koji se bavi "Opsegom Povelje u smislu obuhvaćenih osoba". Aneksima se takođe predviđa da izbeglice i lica bez državljanstva koja legalno borave u zemlji ugovornici treba da dobiju najpovoljniji mogući tretman.

330 Priložen je spisak potpisa i ratifikacija Evropske socijalne povelje i Izmenjene i dopunjene socijalne povelje i njenih članova 12(1)-(4) i 13(1)-(4) od 1. septembra 2003. godine (Prilog ID). Videti Prilog I radi samoga spiska i internet adresa Evropske socijalne povelje i Izmenjene i dopunjene socijalne povelje.

se Član 12 ne zasniva na reciprocitetu znači da se zaštita koju pruža Član 12 ne može uskratiti zato što data osoba dolazi iz zemlje ugovornice koja nije usvojila taj član. To važi čak i u pogledu Člana 12 (4)³³¹.

Jednakost tretmana: načelo jednakosti tretmana, sadržano u Evropskoj socijalnoj povelji i Izmenjenoj i dopunjenoj socijalnoj povelji, ima svrhu da eliminiše kako neposrednu tako i posrednu diskriminaciju³³².

Zabrana neposredne diskriminacije, dakle, sprečava zemlje ugovornice da isplaćuju naknadu vlastitim državljanima a da odbiju da isplaćuju naknadu državljaninu druge zemlje ugovornice. Zemlje ugovornice se takođe sprečavaju da postavljaju dodatne uslove za sticanje prava na naknadu strancima koji su obuhvaćeni Evropskom socijalnom poveljom ili Izmenjenom ili dopunjenom socijalnom poveljom, npr. tako što bi zahtevale da svi stranci ostvare dodatni period osiguranja pre nego što budu primili bilo kakvu naknadu. Neposredna diskriminacija bi takođe obuhvatala isplaćivanje nižih iznosa strancima zato što nisu državljani zemlje ugovornice.

Evropski komitet za socijalna prava brižljivo se trudi da obezbedi da čak i one mere koje pogađaju kako strance tako i državljane date države zapravo nemaju srazmerno veći efekat na strance. Da bi to postigao, on će uzeti u razmatranje statističke podatke koji se odnose na migrante. Jedan primer posredne diskriminacije koji je bio tema mnogobrojnih rasprava u vezi sa Evropskom socijalnom poveljom i Izmenjenom i dopunjenom socijalnom poveljom jeste zahtev brojnih zemalja ugovornica da se naknade za decu isplaćuju samo deci koja imaju prebivalište na njihovoj teritoriji³³³. Evropski komitet za socijalna prava redovno zaključuje da ova praksa predstavlja posrednu diskriminaciju u smislu da je za strane državljane veća verovatnoća da im članovi porodice žive u inostranstvu³³⁴, ali u tim slučajevima stope ovih naknada mogu da se koriguju kako bi se uzeo u obzir životni standard u zemlji ugovornici gde deca žive³³⁵.

331 Videti opšta zapažanja Evropskog komiteta za socijalna prava u vezi sa članom 13(4) Evropske socijalne povelje u Zaključcima VII, str. 77, i Opšti uvod u Zaključke XIII-4, str. 54 u vezi sa članom 12(4).

332 V. odeljak 1.4.1 ovog *Kratkog vodiča* radi definicije ovih termina.

333 Ovo pitanje se redovno pojavljuje u Zaključcima Komiteta od nadzornog ciklusa XIV.

334 Opšti uvod u Zaključke XIII-4, st. 44 i XVI-1, str. 9 i 10

335 Opšti uvod u Zaključke XIII-4, str. 44 i 45

Uprkos njihovom strogom pristupu pitanju jednakosti tretmana u pogledu državljanstva, Evropska socijalna povelja i Izmenjena i dopunjena socijalna povelja dopuštaju državama da zahtevaju minimalne periode boravka od stranaca pre nego što će im dati pravo na nedoprinodne naknade³³⁶. Ovo uslovljavanje jednakosti tretmana može se pronaći i u Privremenim sporazumima i u Evropskoj konvenciji o socijalnom osiguranju.

Kada zemlje ugovornice Evropske socijalne povelje i Izmenjene i dopunjene socijalne povelje postavljaju takve uslove prebivanja, Evropski komitet za socijalna prava će ispitati da li je period koji se zahteva srazmeran razlozima zbog kojih se takav uslov postavlja. Zemlje ugovornice koje postavljaju ovakve uslove prebivanja obavezne su stoga da objasne zašto je potreban takav zahtev i zašto taj period mora da bude tako dug. Evropski komitet za socijalna prava koristi periode propisane u Privremenim sporazumima i Evropskoj konvenciji o socijalnom osiguranju kao smernice, ali insistira da se za svaku zemlju ugovornicu ocene činjenice. Komitet je čak naznačio da su periodi propisani u Privremenim sporazumima veoma dugi³³⁷.

Izvoz naknada: Evropski komitet za socijalna prava zaključio je da će se načelo izvoza primenjivati u vezi sa naknadama za stara lica, invalide i naslednike, kao i u vezi sa penzijama za povrede na radu i profesionalna oboljenja i naknadama u slučaju smrti. To znači da izvoz ovih naknada ne treba da se uskraćuje niti da se za njega postavljaju uslovi³³⁸. Primena ovoga načela u odnosu na druge naknade, a naročito za naknade za nezaposlene i novčane naknade za bolest, ocenjivaće se u svakom konkretnom slučaju, uzimajući u obzir posebne karakteristike ovih programa³³⁹.

Agregacija kvalifikacionih perioda: od zemalja ugovornica se traži da u svojim nacionalnim izveštajima navedu da li i u kom stepenu uzimaju u obzir kvalifikacione periode ostvarene u drugim zemljama ugovornicama, pogotovo u odnosu na državljane drugih zemalja ugovornica koje nisu obuhvaćene Uputstvom Evropske unije o usklađivanju br. 1408/71.

336 Aneks člana 12(4) Evropske socijalne povelje, odnosno Izmenjene i dopunjene socijalne povelje

337 Opšti uvod u Zaključke XIII-4, str.52

338 Zaključci III, Norveška, str. 66

339 Opšti uvod u Zaključke XIII-4, str..45

Odnos Člana 12 Evropske socijalne povelje, odnosno Izmenjene i dopunjene socijalne povelje, i instrumenata Saveta Evrope za usklađivanje sistema socijalnog osiguranja: kao što je objašnjeno u gornjem tekstu, Evropski komitet za socijalna prava uzima u obzir instrumente Saveta Evrope za usklađivanje sistema socijalnog osiguranja pri ocenjivanju pridržavanja Evropske socijalne povelje i Izmenjene i dopunjene socijalne povelje. Međutim, činjenica da je zemlja ugovornica ratifikovala Privremene sporazume ili Evropsku konvenciju o socijalnom osiguranju ne može sama po sebi da garantuje pridržavanje. Evropski komitet za socijalna prava pažljivo će da razmotri konkretnu situaciju u svakoj zemlji ugovornici pre nego što bude usvojio zaključke. Primećeno je da Privremeni sporazumi nisu dovoljni za sprovođenje Člana 12(4) zato što su podređeni drugim bilateralnim i multilateralnim sporazumima i zato što ih nisu usvojile sve zemlje ugovornice Evropske socijalne povelje i Izmenjene i dopunjene socijalne povelje. Takođe je primećeno da su maksimalni periodi prebivanja sadržani u Privremenim sporazumima pre odobranja jednakog tretmana u pogledu nedoprinosa naknada veoma dugi³⁴⁰. U tom pogledu, Evropska socijalna povelja i Izmenjena i dopunjena socijalna povelja možda idu i dalje od zahteva sadržanih u posebnim instrumenatima Saveta Evrope za usklađivanje sistema socijalnog osiguranja.

Nadalje, ratifikacija Evropske konvencije o socijalnom osiguranju nije sama po sebi dovoljna da zadovolji zahteve Člana 12(4) s obzirom da Evropska konvencija o socijalnom osiguranju ne važi za sve zemlje ugovornice Evropske socijalne povelje i Izmenjene i dopunjene socijalne povelje. Evropski komitet za socijalna prava takođe je istakao da ne stupaju sve odredbe Evropske konvencije o socijalnom osiguranju odmah na snagu i da neke od njih stoga zavise od zaključenja dopunskih bilateralnih i multilateralnih sporazuma³⁴¹. Međutim, Evropska konvencija o socijalnom osiguranju potencijalno je korisna za osposobljavanje zemalja ugovornica da poštuju svoje obaveze iz Člana 12(4), naravno, pod uslovom da ratifikuju Konvenciju i da se načela Člana 12(4) uzimaju u obzir pri zaključivanju bilateralnih ili multilateralnih sporazuma.

340 Opšti uvod u Zaključke XIII-4, str. 52

341 Opšti uvod u Zaključke XIII-4, str. 49

7.2.2 Član 13: pravo na socijalnu i zdravstvenu pomoć

Član 13 najpre obavezuje zemlje ugovornice da obezbede socijalnu i zdravstvenu pomoć licima sa nedovoljnim sredstvima ili licima koja nisu u stanju da pribave ta sredstva bez pomoći³⁴². U njemu se zatim kaže da licima koja primaju naknade na ime pomoći ne smeju uopšte da se umanjuju socijalna i politička prava jednostavno zato što primaju socijalnu i/ili zdravstvenu pomoć³⁴³. U njemu se takođe kaže da zemlje ugovornice moraju da obezbede da javne i privatne usluge budu dostupne kako bi se sprečilo, uklonilo ili ublažilo stanje lične ili porodične nemaštine³⁴⁴.

Kad je reč o usklađivanju sistema socijalnog osiguranja, Član 13(4) zahteva od zemalja ugovornica da zakonski osiguraju gore pomenuta prava na ravnopravnoj osnovi za državljane drugih zemalja ugovornica na svojoj teritoriji isto kao i za vlastite državljane. Član 13(4) izričito tvrdi da će zemlje ugovornice tretirati državljane drugih zemalja ugovornica u skladu sa odredbama Evropske konvencije o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći. Ova Konvencija predviđa jednak tretman državljana zemalja ugovornica i ustanovljava pravila za repatrijaciju. Osnovno pravilo u vezi sa repatrijacijom jeste da se niko ne može repatriirati samo zato što mu je potrebna socijalna ili zdravstvena pomoć. Konvencija predviđa određene izuzetke od ovog osnovnog pravila, koji su opisani u odeljku 4.2.4 ovog *Kratkog vodiča*. Pravila sadržana u ovoj Konvenciji obavezujuća su za sve zemlje ugovornice koje usvoje Član 13(4) Evropske socijalne povelje ili Izmenjene i dopunjene socijalne povelje, bez obzira na to da li je data zemlja ugovornica ratifikovala Konvenciju o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći³⁴⁵.

Lični opseg: Kao i kod Člana 12, postoji različit lični opseg za različite stavove Člana 13. Dok se prva tri stava primenjuju samo na državljane drugih zemalja ugovornica koji legalno borave ili redovno rade na

342 Član 13(1) Evropske socijalne povelje, odnosno Izmenjene i dopunjene socijalne povelje

343 Član 13(2) Evropske socijalne povelje, odnosno Izmenjene i dopunjene socijalne povelje

344 Član 13(3) Evropske socijalne povelje, odnosno Izmenjene i dopunjene socijalne povelje

345 Aneks člana 13(4) Evropske socijalne povelje, odnosno Izmenjene i dopunjene socijalne povelje

teritoriji zemlje ugovornice³⁴⁶, stav 4 se primenjuje na sve državljane drugih zemalja ugovornica legalno prisutnih na njenoj teritoriji. Kao i kod Člana 12, važno je napomenuti da se ni obuhvat Člana 13 ne zasniva na reciprocitetu. To znači da su neke zemlje ugovornice prihvatile odredbe Člana 13, dok druge to nisu učinile³⁴⁷. Činjenica da se Član 13 ne zasniva na reciprocitetu znači da se zaštita koju nudi Član 13 ne može uskratiti zato što dotična osoba dolazi iz zemlje ugovornice koja nije usvojila taj Član. Prema Evropskom komitetu za socijalna prava, to važi čak i kad je reč o Članu 13 (4)³⁴⁸.

Radi jasnoće, a imajući i u vidu da se dve kategorije stranaca³⁴⁹ obuhvaćenih Članom 13 nisu kvalifikovale za istu zaštitu zbog svojih različitih situacija, Evropski komitet za socijalna prava odlučio je da napravi jasnu razliku između onih stranaca koji legalno borave na teritoriji druge zemlje ugovornice i onih koji su tamo legalno prisutni iako nemaju prebivalište, pri čemu je položaj prvih obrađen u stavovima 1-3, a položaj ovih drugih u stavu 4³⁵⁰.

Stranci koji legalno borave ili rade u zemlji ugovornici: ova lica imaju pravo na naknade iz socijalne i zdravstvene pomoći po istom osnovu kao i državljani zemlje ugovornice u kojoj ovi stranci imaju prebivalište ili rade. U stvarnosti, veća je verovatnoća da će onima koji legalno borave u zemlji ugovornici biti potrebna pomoć nego onima koji rade i tako primaju prihode. Evropska socijalna povelja i Izmenjena i dopunjena socijalna povelja garantuju ovim strancima prava sadržana u Članu 13(1)-(3). One takođe obezbeđuju da stranci neće biti izloženi nikakvoj

346 Videti Aneks Evropske socijalne povelje i Izmenjene i dopunjene socijalne povelje koji se bavi "Opsegom Povelje u pogledu obuhvaćenih osoba". Aneksi takođe predviđaju da izbeglice i lica bez državljanstva koja legalno borave u zemlji ugovornici treba da dobiju najpovoljniji mogući tretman.

347 Priložen je spisak potpisa i ratifikacija Evropske socijalne povelje i Izmenjene i dopunjene socijalne povelje i njenih članova 12(1)-(4) i 13(1)-(4) od 1. septembra 2003. godine (Prilog II). Videti Prilog I radi samoga spiska i internet adresa Evropske socijalne povelje i Izmenjene i dopunjene socijalne povelje.

348 Videti opšta zapažanja Evropskog komiteta za socijalna prava u vezi sa članom 13(4) Evropske socijalne povelje, u Zaključcima VII, str. 77

349 Ovo se odnosi samo na one strance koji potpadaju ulaze u lični opseg Evropske socijalne povelje ili Izmenjene i dopunjene socijalne povelje.

350 Opšti uvod u Zaključke XIII-4, str. 62 i 63

neposrednoj ili posrednoj diskriminaciji u vezi sa uslovima za sticanje prava na naknade iz socijalne i zdravstvene pomoći ili njihove visine. Da bi utvrdio da li stranci imaju jednak tretman kao i državljani zemlje ugovornice u kojoj prebivaju, odnosno rade, Evropski komitet za socijalna prava neće se ograničiti samo na pravni stav već će razmotriti stvarnu situaciju. Obratiće pažnju ne samo na zakonodavstvo već i na ministarske odluke³⁵¹, pa čak i na administrativnu praksu³⁵². Takođe će razmotriti situaciju u celini, kako bi stranci, ako su izuzeti iz jednog programa, bili obuhvaćeni drugim programom i tako praktično dobijali isti tretman³⁵³.

Stranci koji su legalno prisutni u zemlji ugovornici iako nemaju ni prebivalište niti rade tamo: ova kategorija nema pravo na široki dijapazon novčanih naknada i naknada u naturi iz socijalne i zdravstvene pomoći koje treba da budu dostupne strancima koji imaju prebivalište u drugoj zemlji ugovornici ili koji tamo rade. Ova kategorija će imati pravo na naknade samo kada je reč o hitnim naknadama čija je svrha pružanje pomoći licima u stanju neposredne socijalne potrebe. Tu mogu da spadaju stan, hrana, odeća i hitne zdravstvene usluge³⁵⁴. Za pružanje ove pomoći ne mogu se postavljati uslovi prebivanja³⁵⁵. Naknade za hitne slučajeve moraju se dodeljivati bez ikakve neposredne ili posredne diskriminacije u odnosu na državljane zemlje ugovornice u kojoj se te naknade potražuju. Upućivanjem na Evropsku konvenciju o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći, Član 13(4) ograničava mogućnost zemalja ugovornica da repatriiraju strance koji su legalno prisutni u zemlji ugovornici na slučajeve gde su ispunjeni posebni uslovi Konvencije za repatrijaciju (vidi gornji tekst).

351 Zaključci XI-1, Grčka, str. 132

352 Zaključci X-2, Španija, str. 123

353 Zaključci XIII-2, Belgija, str. 347

354 Zaključci XIII-4, v. 62

355 Zaključci XIV-1, Portugal, str. 674 i 675

PRILOG I

SPISAK I INTERNET ADRESE INSTRUMENATA SAVETA EVROPE ZA USKLADIVANJE SISTEMA SOCIJALNOG OSIGURANJA

ETS No. : 012

Privremeni evropski sporazum o programima socijalnog osiguranja za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika

- **English (html)**
European Interim Agreement on Social Security Schemes Relating to Old Age, Invalidity and Survivors
<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/012.htm>
- **Français (html)**
Accord intérimaire européen concernant les régimes de sécurité sociale relatifs à la vieillesse, à l'invalidité et aux survivants
<http://conventions.coe.int/treaty/fr/Treaties/Html/012.htm>

ETS No. : 012A

Protokol uz Privremeni evropski sporazum o programima socijalnog osiguranja za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika

- **English (html)**
Protocol to the European Interim Agreement on Social Security Schemes Relating to Old Age, Invalidity and Survivors
<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/012A.htm>
- **Français (html)**
Protocole additionnel à l'Accord intérimaire européen concernant les régimes de sécurité sociale relatifs à la vieillesse, à l'invalidité et aux survivants
<http://conventions.coe.int/treaty/fr/Treaties/Html/012A.htm>

ETS No. : 013

Privremeni evropski sporazum o socijalnom osiguranju koje ne obuhvata programe za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika

- **English (html)**
European Interim Agreement on Social Security other than Schemes for Old Age, Invalidity and Survivors
<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/013.htm>
- **Français (html)**
Accord intérimaire européen concernant la sécurité sociale à l'exclusion des régimes relatifs à la vieillesse, à l'invalidité et aux survivants
<http://conventions.coe.int/treaty/fr/Treaties/Html/013.htm>

ETS No. : 013A

Protokol uz Privremeni evropski sporazum o socijalnom osiguranju koje ne obuhvata programe za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika

- **English (html)**
Protocol to the European Interim Agreement on Social Security other than Schemes for Old Age, Invalidity and Survivors
<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/013A.htm>
- **Français (html)**
Protocole additionnel à l'Accord intérimaire européen concernant la sécurité sociale à l'exclusion des régimes relatifs à la vieillesse, à l'invalidité et aux survivants
<http://conventions.coe.int/treaty/fr/Treaties/Html/013A.htm>

ETS No. : 014

Evropska konvencija o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći

- **English (html)**
European Convention on Social and Medical Assistance
<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/014.htm>

- **Français (html)**
Convention européenne d'assistance sociale et médicale
<http://conventions.coe.int/treaty/fr/Treaties/Html/014.htm>

ETS No. : 014A

Protokol uz Evropsku konvenciju o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći

- **English (html)**
Protocol to the European Convention on Social and Medical Assistance
<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/014A.htm>
- **Français (html)**
Protocole additionnel à la Convention européenne d'assistance sociale et médicale
<http://conventions.coe.int/treaty/fr/Treaties/Html/014A.htm>

ETS No. : 078

Evropska konvencija o socijalnom osiguranju

- **English (html)**
European Convention on Social Security
<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/078.htm>
- **French (html)**
Convention européenne de sécurité sociale
<http://conventions.coe.int/treaty/fr/Treaties/Html/078.htm>
- **Albanian (word)**
http://www.coe.int/T/E/Social_cohesion/Strategic_review//ETS_78_albanais.doc
- **Macedonian (word)**
http://www.coe.int/T/E/Social_cohesion/Strategic_review//ETS_78_macedonian.doc
- **Romanian (word)**
http://www.coe.int/T/E/Social_cohesion/Strategic_review//ETS_78_romanian.doc
- **Serbian (word)**
http://www.coe.int/T/E/Social_cohesion/Strategic_review//ETS_78_serbian.doc

ETS No. : 078A

Dopunski sporazum o primeni Evropske konvencije o socijalnom osiguranju

- **English**
Supplementary Agreement for the Application of the European Convention on Social Security
<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/078A.htm>
- **Français**
Accord complémentaire pour l'application de la Convention européenne de sécurité sociale
<http://conventions.coe.int/treaty/fr/Treaties/Html/078A.htm>
- **Albanian (word)**
http://www.coe.int/T/E/Social_cohesion/Strategic_review/ETS_78A_albanian.doc
- **Macedonian (word)**
http://www.coe.int/T/E/Social_cohesion/Strategic_review/ETS_78A_macedonian.doc
- **Romanian (word)**
http://www.coe.int/T/E/Social_cohesion/Strategic_review/ETS_78A_romanian.doc
- **Serbian (word)**
http://www.coe.int/T/E/Social_cohesion/Strategic_review/ETS_78A_serbian.doc

PRILOG II

STANJE POTPISA I RATIFIKACIJA INSTRUMENATA SAVETA EVROPE ZA USKLADIVANJE SISTEMA SOCIJALNOG OSIGURANJA

Države	Datum	ETS br. 012 Privremeni evropski sporazum o programima socijalnog osiguranja za stara lica, invalidne i naslednike umirlih osiguranika	ETS br. 012A Protokol uz Privremeni evropski sporazum o programima socijalnog osiguranja za stara lica, invalidne i naslednike umirlih osiguranika	ETS br. 013 Privremeni evropski sporazum o socijalnom osiguranju koje ne obuhvata program za stara lica, invalidne i naslednike umirlih osiguranika	ETS br. 013A Protokol uz Privremeni evropski sporazum o socijalnom osiguranju koje ne obuhvata program za stara lica, invalidne i naslednike umirlih osiguranika	ETS br. 014 Evropska konvencija o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći	ETS br. 014A Protokol uz Evropsku konvenciju o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći	ETS br. 078 Evropska konvencija o socijalnom osiguranju	ETS br. 078A Dopunski sporazum o primeni Evropske konvencije o socijalnom osiguranju
Austrija	Potpis Ratifikacija Stupanje na snagu							14.2.1972. 10.6.1975. 1.3.1977.	14.12.1972. 10.6.1975. 1.3.1977.
Belgija	Potpis Ratifikacija Stupanje na snagu	11.12.1953. 3.4.1957. 1.5.1957.	11.12.1953. 3.4.1957. 1.5.1957.	11.12.1953. 3.4.1957. 1.5.1957.	11.12.1953. 3.4.1957. 1.5.1957.	11.12.1953. 24.7.1956. 1.8.1956.	11.12.1953. 24.7.1956. 1.8.1956.	26.11.1976. 21.1.1986. 22.4.1986.	26.11.1976. 21.1.1986. 22.4.1986.
Česka Republika	Potpis Ratifikacija Stupanje na snagu	25.2.1998. 8.9.2000. 1.10.2.000.	25.2.1998. 8.9.2000. 1.10.2.000.	25.2.1998. 8.9.2000. 1.10.2.000.	25.2.1998. 8.9.2000. 1.10.2.000.			21.6.2002.	21.6.2002.
Danska	Potpis Ratifikacija Stupanje na snagu	11.12.1953. 30.6.1954. 1.7.1954.	4.3.1965. 5.5.1965. 1.11.1965.	11.12.1953. 3.6.1954. 1.7.1954.	4.3.1965. 5.5.1965. 1.6.1965.	11.12.1953. 30.6.1954. 1.7.1954.	11.12.1953. 30.6.1954. 1.7.1954.		
Estonska	Potpis Ratifikacija Stupanje na snagu	1.12.1999. 17.4.2002. 1.5.2002.	1.12.1999. 17.4.2002. 1.5.2002.	1.12.1999. 17.4.2002. 1.5.2002.	1.12.1999. 17.4.2002. 1.5.2002.		1.12.1999.		
Francuska	Potpis Ratifikacija Stupanje na snagu	11.12.1953. 18.12.1957. 1.1.1958.	11.12.1953. 18.12.1957. 1.1.1958.	11.12.1953. 18.12.1957. 1.1.1958.	11.12.1953. 18.12.1957. 1.1.1958.	11.12.1953. 30.1.1957. 1.11.1957.	11.12.1953. 30.1.1957. 1.11.1957.	14.12.1972.	14.12.1972.
Grčka	Potpis Ratifikacija Stupanje na snagu	11.12.1953. 29.5.1961. 1.6.1961.	11.12.1953. 29.5.1961. 1.6.1961.	11.12.1953. 29.5.1961. 1.6.1961.	11.12.1953. 29.5.1961. 1.10.1961.	11.12.1953. 23.6.1960. 1.7.1960.	11.12.1953. 23.6.1960. 1.7.1960.	21.4.1977.	25.5.1978.

Države	Datum	ETS br. 012A Privremeni evropski sporazum o programima socijalnog osiguranja za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika	ETS br. 012A Protokol uz Privremeni evropski sporazum o programima socijalnog osiguranja za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika	ETS br. 013 Privremeni evropski sporazum o socijalnom osiguranju koje ne obuhvata stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika	ETS br. 013A Protokol uz Privremeni evropski sporazum o socijalnom osiguranju koje ne obuhvata programe za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika	ETS br. 014 Evropska konvencija o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći	ETS br. 014A Protokol uz Evropsku konvenciju o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći	ETS br. 078 Evropska konvencija o socijalnom osiguranju	ETS br. 078A Dopunski sporazum o primeni Evropske konvencije o socijalnom osiguranju
Holandija	Popis Ratifikacija Stupanje na snagu	11.12.1953. 11.3.1955. 1.4.1955.	11.12.1953. 11.3.1955. 1.4.1955.	11.12.1953. 11.3.1955. 1.4.1955.	11.12.1953. 11.3.1955. 1.4.1955.	11.12.1953. 20.7.1955. 1.8.1955.	11.12.1953. 20.7.1955. 1.8.1955.	5.11.1975. 8.2.1977. 9.5.1977.	5.11.1975. 8.2.1977. 9.5.1977.
Irska	Popis Ratifikacija Stupanje na snagu	11.12.1953. 31.3.1954. 1.10.1954.	11.12.1953. 31.3.1954. 1.10.1954.	11.12.1953. 31.3.1954. 1.7.1954.	11.12.1953. 31.3.1954. 1.10.1954.	11.12.1953. 31.3.1954. 1.7.1954.	11.12.1953. 31.3.1954. 1.7.1954.	23.2.1979.	23.2.1979.
Island	Popis Ratifikacija Stupanje na snagu	11.12.1953. 4.12.1964. 1.1.1965.	11.12.1953. 4.12.1964. 1.10.1965.	11.12.1953. 4.12.1964. 1.1.1965.	11.12.1953. 4.12.1964. 1.1.1965.	11.12.1953. 4.12.1964. 1.1.1965.	11.12.1953. 4.12.1964. 1.1.1965.		
Italija	Popis Ratifikacija Stupanje na snagu	11.12.1953. 26.8.1958. 1.9.1958.	11.12.1953. 26.8.1958. 1.9.1958.	11.12.1953. 26.8.1958. 1.9.1958.	11.12.1953. 26.8.1958. 1.9.1958.	11.12.1953. 1.7.1958. 1.8.1958.	11.12.1953. 1.7.1958. 1.8.1958.	14.12.1972. 11.1.1990. 12.4.1990.	14.12.1972. 11.1.1990. 12.4.1990.
Kipar	Popis Ratifikacija Stupanje na snagu	3.3.1972. 14.3.1973. 1.4.1973.	3.3.1972. 14.3.1973. 1.4.1973.	3.3.1972. 14.3.1973. 1.4.1973.	3.3.1972. 14.3.1973. 1.4.1973.				
Letonija	Popis Ratifikacija Stupanje na snagu	13.4.2000. 13.8.2001. 1.9.2001.	13.4.2000. 13.8.2001. 1.9.2001.	13.4.2000. 13.8.2001. 1.9.2001.	13.4.2000. 13.8.2001. 1.9.2001.				
Latvija	Popis Ratifikacija Stupanje na snagu	19.11.1997. 18.11.1999. 1.12.1999.	19.11.1997. 18.11.1999. 1.12.1999.	19.11.1997. 18.11.1999. 1.12.1999.	19.11.1997. 18.11.1999. 1.12.1999.				

Države	Datum	ETS br. 012 Privremeni evropski sporazum o programima socijalnog osiguranja za stara lica, invalide i naslednike umirlih osiguranika	ETS br. 012A Protokol uz Privremeni evropski sporazum o programima socijalnog osiguranja za stara lica, invalide i naslednike umirlih osiguranika	ETS br. 013 Privremeni evropski sporazum o socijalnom osiguranju koje ne obuhvata programe za stara lica, invalide i naslednike umirlih osiguranika	ETS br. 013A Protokol uz Privremeni evropski sporazum o socijalnom osiguranju koje ne obuhvata programe za stara lica, invalide i naslednike umirlih osiguranika	ETS br. 014 Evropska konvencija o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći	ETS br. 014A Protokol uz Evropsku konvenciju o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći	ETS br. 078 Evropska konvencija o socijalnom osiguranju	ETS br. 078A Dopunski sporazum o primeni Evropske konvencije o socijalnom osiguranju
Luksemburg	Popis Ratifikacija Stupanje na snagu	11.12.1953. 18.11.1958. 1.12.1958.	11.12.1953. 18.11.1958. 1.12.1958.	11.12.1953. 18.11.1958. 1.12.1958.	11.12.1953. 18.11.1958. 1.12.1958.	11.12.1953. 18.11.1958. 1.12.1958.	11.12.1953. 18.11.1958. 1.12.1958.	14.12.1972. 13.11.1975. 1.3.1977.	14.12.1972. 13.11.1975. 1.3.1977.
Malta	Popis Ratifikacija Stupanje na snagu					7.5.1968. 6.5.1969. 1.6.1969.	7.5.1968.		
Moldavija	Popis Ratifikacija Stupanje na snagu							22.5.2002.	22.5.2002.
Nemačka	Popis Ratifikacija Stupanje na snagu	11.12.1953. 24.8.1956. 1.9.1956.	11.12.1953. 24.8.1956. 1.9.1956.	11.12.1953. 24.8.1956. 1.9.1956.	11.12.1953. 24.8.1956. 1.9.1956.	11.12.1953. 24.8.1956. 1.9.1956.	11.12.1953. 24.8.1956. 1.9.1956.		
Norveška	Popis Ratifikacija Stupanje na snagu	11.12.1953. 9.9.1954. 1.10.1954.	11.12.1953. 9.9.1954. 1.10.1954.	11.12.1953. 9.9.1954. 1.10.1954.	11.12.1953. 9.9.1954. 1.10.1954.	11.12.1953. 9.9.1954. 1.10.1954.	11.12.1953. 9.9.1954. 1.10.1954.		
Portugal	Popis Ratifikacija Stupanje na snagu	27.4.1977. 21.4.1978. 1.5.1978.	27.4.1977. 21.4.1978. 1.5.1978.	27.4.1977. 21.4.1978. 1.5.1978.	27.4.1977. 21.4.1978. 1.5.1978.	27.4.1977. 4.7.1978. 1.8.1978.	27.4.1977. 4.7.1978. 1.8.1978.	24.11.1977. 18.3.1983. 19.6.1983.	24.11.1977. 18.3.1983. 19.6.1983.
Španija	Popis Ratifikacija Stupanje na snagu	9.2.1981. 31.1.1984. 1.2.1984.	9.2.1981. 31.1.1984. 1.2.1984.	9.2.1981. 15.1.1987. 1.2.1987.	9.2.1981. 15.1.1987. 1.2.1987.	9.2.1981. 21.11.1983. 1.12.1983.	9.2.1981. 21.11.1983. 1.12.1983.	12.11.1984. 24.1.1986. 25.4.1986.	12.11.1984. 24.1.1986. 25.4.1986.

Države	Datum	ETS br. 012 Privremeni evropski sporazum o programima socijalnog osiguranja za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika	ETS br. 012A Protokol uz Privremeni evropski sporazum o programima socijalnog osiguranja za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika	ETS br. 013 Privremeni evropski sporazum o socijalnom osiguranju koje ne obuhvata programe za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika	ETS br. 013A Protokol uz Privremeni evropski sporazum o socijalnom osiguranju koje ne obuhvata programe za stara lica, invalide i naslednike umrlih osiguranika	ETS br. 014 Evropska konvencija o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći	ETS br. 014A Protokol uz Evropsku konvenciju o socijalnoj i zdravstvenoj pomoći	ETS br. 078 Evropska konvencija o socijalnom osiguranju	ETS br. 078A Dopunski sporazum o primeni Evropske konvencije o socijalnom osiguranju
Švedska	Popis Ratifikacija Stupanje na snagu	11.12.1953. 2.9.1955. 1.10.1955.	11.12.1953. 2.9.1955. 1.10.1955.	11.12.1953. 2.9.1955. 1.10.1955.	11.12.1953. 2.9.1955. 1.10.1955.	11.12.1953. 2.9.1955. 1.10.1955.	11.12.1953. 2.9.1955. 1.10.1955.		
Turska	Popis Ratifikacija Stupanje na snagu	11.12.1953. 14.4.1967. 1.5.1967.	11.12.1953. 14.4.1967. 1.5.1967.	11.12.1953. 14.4.1967. 1.5.1967.	11.12.1953. 14.4.1967. 1.5.1967.	11.12.1953. 2.12.1976. 1.1.1977.	11.12.1953. 2.12.1976. 1.1.1977.	14.12.1972. 2.12.1976. 1.3.1977.	14.12.1972. 2.12.1976. 1.3.1977.
Ujedinjeno Kraljevstvo	Popis Ratifikacija Stupanje na snagu	11.12.1953. 7.9.1954. 1.10.1954.	11.12.1953. 7.9.1954. 1.10.1954.	11.12.1953. 7.9.1954. 1.10.1954.	11.12.1953. 7.9.1954. 1.10.1954.	11.12.1953. 7.9.1954. 1.10.1954.	11.12.1953. 7.9.1954. 1.10.1954.		

Sales agents for publications of the Council of Europe Agents de vente des publications du Conseil de l'Europe

AUSTRALIA/AUSTRALIE

Hunter Publications, 58A, Gipps Street
AUS-3066 COLLINGWOOD, Victoria
Tel.: (61) 3 9417 5361
Fax: (61) 3 9419 7154
E-mail: Sales@hunter-pubs.com.au
<http://www.hunter-pubs.com.au>

BELGIUM/BELGIQUE

La Librairie européenne SA
50, avenue A. Jonnart
B-1200 BRUXELLES 20
Tel.: (32) 2 734 0281
Fax: (32) 2 735 0860
E-mail: info@libeurop.be
<http://www.libeurop.be>

Jean de Lannoy

202, avenue du Roi
B-1190 BRUXELLES
Tel.: (32) 2 538 4308
Fax: (32) 2 538 0841
E-mail: jean.de.lannoy@euronet.be
<http://www.jean-de-lannoy.be>

CANADA

Renouf Publishing Company Limited
5369 Chemin Canotek Road
CDN-OTTAWA, Ontario, K1J 9J3
Tel.: (1) 613 745 2665
Fax: (1) 613 745 7660
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
<http://www.renoufbooks.com>

CZECH REPUBLIC/ RÉPUBLIQUE TCHÈQUE

Suweco Cz Dovož Tisku Praha
Ceskomoravska 21
CZ-18021 PRAHA 9
Tel.: (420) 2 660 35 364
Fax: (420) 2 683 30 42
E-mail: import@suweco.cz

DENMARK/DANEMARK

GAD Direct
Fiolstaede 31-33
DK-1171 COPENHAGEN K
Tel.: (45) 33 13 72 33
Fax: (45) 33 12 54 94
E-mail: info@gaddirect.dk

FINLAND/FINLANDE

Akateeminen Kirjakauppa
Keskuskatu 1, PO Box 218
FIN-00381 HELSINKI
Tel.: (358) 9 121 41
Fax: (358) 9 121 4450
E-mail: akatilaus@stockmann.fi
<http://www.akatilaus.akateeminen.com>

FRANCE

La Documentation française
(Diffusion/Vente France entière)
124, rue H. Barbusse
F-93308 AUBERVILLIERS Cedex
Tel.: (33) 01 40 15 70 00
Fax: (33) 01 40 15 68 00
E-mail: commandes.vel@ladocfrancaise.gouv.fr
<http://www.ladocfrancaise.gouv.fr>

Librairie Kléber (Vente Strasbourg)
Palais de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Fax: (33) 03 88 52 91 21
E-mail: librairie.kleber@coe.int

GERMANY/ALLEMAGNE AUSTRIA/AUTRICHE

UNO Verlag
Am Hofgarten 10
D-53113 BONN
Tel.: (49) 2 28 94 90 20
Fax: (49) 2 28 94 90 222
E-mail: bestellung@uno-verlag.de
<http://www.uno-verlag.de>

GREECE/GRÈCE

Librairie Kauffmann
28, rue Stadiou
GR-ATHINAI 10564
Tel.: (30) 1 32 22 160
Fax: (30) 1 32 30 320
E-mail: ord@otenet.gr

HUNGARY/HONGRIE

Euro Info Service
Hungexpo Europa Kozpont ter 1
H-1101 BUDAPEST
Tel.: (361) 264 8270
Fax: (361) 264 8271
E-mail: euroinfo@euroinfo.hu
<http://www.euroinfo.hu>

ITALY/ITALIE

Libreria Commissionaria Sansoni
Via Duca di Calabria 1/1, CP 552
I-50125 FIRENZE
Tel.: (39) 556 4831
Fax: (39) 556 41257
E-mail: licosa@licosa.com
<http://www.licosa.com>

NETHERLANDS/PAYS-BAS

De Lindeboom Internationale Publikaties
PO Box 202, MA de Ruyterstraat 20 A
NL-7480 AE HAAKSBERGEN
Tel.: (31) 53 574 0004
Fax: (31) 53 572 9296
E-mail: books@delindeboom.com
<http://home-1-worldonline.nl/~lindeboo/>

NORWAY/NORVÈGE

Akademika, A/S Universitetsbokhandel
PO Box 84, Blindern
N-0314 OSLO
Tel.: (47) 22 85 30 30
Fax: (47) 23 12 24 20

POLAND/POLOGNE

Główna Księgarnia Naukowa
im. B. Prusa
Krakowskie Przedmiescie 7
PL-00-068 WARSZAWA
Tel.: (48) 29 22 66
Fax: (48) 22 26 64 49
E-mail: inter@internews.com.pl
<http://www.internews.com.pl>

PORTUGAL

Livraria Portugal
Rua do Carmo, 70
P-1200 LISBOA
Tel.: (351) 13 47 49 82
Fax: (351) 13 47 02 64
E-mail: liv.portugal@mail.telepac.pt

SPAIN/ESPAGNE

Mundi-Prensa Libros SA
Castelló 37
E-28001 MADRID
Tel.: (34) 914 36 37 00
Fax: (34) 915 75 39 98
E-mail: libreria@mundiprensa.es
<http://www.mundiprensa.com>

SWITZERLAND/SUISSE BERSY

Route de Monteller
CH-1965 SAVIESE
Tel.: (41) 27 395 53 33
Fax: (41) 27 395 53 34
E-mail: bersy@bluewin.ch

Adeco – Van Diermen
Chemin du Lacuez 41
CH-1807 BLONAY
Tel.: (41) 21 943 26 73
Fax: (41) 21 943 36 05
E-mail: info@adeco.org

UNITED KINGDOM/ROYAUME-UNI

TSO (formerly HMSO)
51 Nine Elms Lane
GB-LONDON SW8 5DR
Tel.: (44) 207 873 8372
Fax: (44) 207 873 8200
E-mail: customer.services@theso.co.uk
<http://www.the-stationery-office.co.uk>
<http://www.itsofficial.net>

UNITED STATES and CANADA/ ÉTATS-UNIS et CANADA

Manhattan Publishing Company
468 Albany Post Road, PO Box 850
CROTON-ON-HUDSON,
NY 10520, USA
Tel.: (1) 914 271 5194
Fax: (1) 914 271 5856
E-mail: Info@manhattanpublishing.com
<http://www.manhattanpublishing.com>

Council of Europe Publishing/Éditions du Conseil de l'Europe

F-67075 Strasbourg Cedex

Tel.: (33) 03 88 41 25 81 – Fax: (33) 03 88 41 39 10 – E-mail: publishing@coe.int – Website: <http://book.coe.int>